

ἔκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Ξυλόγλυπτο τέμπλο, ναός Αγ. Σπυρίδωνα, Αγ. Σπυρίδωνας Άρτας. Έργο Γεωργίου Κ. Δημητριάδη

ΤΕΥΧΟΣ 11 - ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 2008

ἐκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ - ΕΚΔΟΣΗ: Πολιτιστικός Σύλλογος Χιονιαδιτών. Συνεργάζεται η Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος»

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ: Βασίλης Σκούρτης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Βασίλης Σκούρτης, Κώστας Σκούρτης, Γιάννης Λιάτσης, Μίλος Γεραβέλης, Βάσω Λέρη

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: Ελένη Κουτσομπίνα

ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Χιονιάδες, 441 00 Κόνιτσα (Για συνεργασία, διάθεση τευχών, συνδρομές, εμβάσματα)

Αριθμός λογαριασμού περιοδικού: ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 84752606

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ:

Κ. Σκούρτης, Μπενίση 10, Λυκόβρυση 141 23, τηλ.: 210 - 28 32 551 και 210 - 28 52 151

Β. Σκούρτης, Ε. Χούσου 1η πάροδος, Κόνιτσα 441 00, τηλ.: 26550-24 945

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ: «Ιδεότυπο», Ζ. Πηγής 48, τηλ.: 210 - 33 03 991

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Δεκάλογος ΕΠΕ, Αγαθίου 3, τηλ.: 210 - 64 60 338

ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Πτύξις, Πλαταιών 9, τηλ.: 210 - 34 68 317

ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Αθήνα: βιβλιοπωλείο «Δωδώνη», Ανδρέου Μεταξά 28, και βιβλιοπωλείο «Εστία», Σόλωνος 60 Κόνιτσα: Βιβλιοπωλείο «Ελεγείο» και βιβλιοπωλείο «Πλουμής»

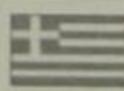
Οι απόψεις των ενυπόγραφων κειμένων δεν είναι κατ' ανάγκην απόψεις και του περιοδικού.

Η ορθογραφία και η στίξη ορισμένων κειμένων του περιοδικού διαμορφώθηκε με τον τρόπο που ήθελαν οι συντάκτες τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Πρόλογος
- 5 **π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΪΣΙΟΣ**
Ο τίτλος ιδιοκτησίας των Χιονιάδων
- 9 **ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ**
Χιονιάδες (ταπί ιδιοκτησίας)
- 13 **ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΚΑΤΣΕΛΑΚΗ**
ΜΑΡΙΑ ΝΑΝΟΥ
«ANTHIVOLA, Malvorlagen für
sacrale Kunst»
- 33 **ΚΩΣΤΑΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ**
Τα γενεαλογικά δέντρα
των Χιονιαδιτών ζωγράφων
- 38 **ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ**
Δερματσοξία
το κέντημα της σάρκας ή τατουάζ
- 43 **ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ**
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΑΣΙΟΥΛΑΣ
Τα ζώα και τα πουλιά
στο δημοτικό τραγούδι
- 47 **ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ**
Για τον Αναστάση Ευθυμίου
- 52 **ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ**
Ο αγάς και τα γκαβάνια
του Κερασοβίτη μάστορα
- 55 **ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΕΤΡΟΝΩΤΗΣ**
Προσφώνηση προς τον κύριον
Τάσον Ευθυμίου, Βουρμπιανίτη
(1920) τοπικόν ερευνητήν
- 62 **ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΚΟΥΡΤΗ**
Εθνικοί δρυμοί
- 70 **ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΑΚΟΥΛΗΣ**
Παρατηρήσεις αμφιβίων
και ερπετών στους Χιονιάδες
- 73 **ΚΩΣΤΑΣ ΛΑΖΟΣ**
Οξυά: Η απλότητα και η φιλοξενία
ρίζωσαν στα 1.050 υψόμετρο
- 85 **ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΖΩΤΟΣ**
Βιβλιοπαρουσίαση - Προοίμιον
- 94 **ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΥΡΖΙΔΗΣ**
Βιβλιοπαρουσίαση -
Περιοδικό «Αγκίδα»
- 96 **ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΑΤΣΗΣ**
Αδελφότητα Χιονιαδιτών
«Ο Άγιος Αθανάσιος»
- 98 Εθελοντικές δράσεις 2007
- 99 **ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΣΙΟΥΛΗΣ**
Ψηφιακή καταγραφή και
παρουσίαση παραδοσιακών
μορφών τέχνης και επαγγελμάτων
της Ηπείρου
- 105 **ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΤΣΟΥΒΑΛΗ**
Μονή Γενεθλίων Θεοτόκου
Καβασίλων Κόνιτσας
Τα μνημεία του πολιτισμού μας
καταρρέουν

Οι φωτογραφίες του τεύχους προέρχονται από τον κατάλογο της έκθεσης «Εκ Χιονιάδων... σπουδές και ανθίβολα» (σελ. 4), το αρχείο του π. Γιώργη Παΐσιου (σελίδες 6, 8, 11), τον κατάλογο της έκθεσης «Anthivola – Malvorlagen für sacrale Kunst» (σ. 12 έως 30), το αρχείο Μουσείου Χιονιαδιτών Ζωγράφων (33, 104 έως 112), το Μουσείο Μαστόρων Πυρσόγιαννης (σ. 50 έως 53), το λεύκωμα «Αναμνήσεις από την Οξυά» (σ. 78, 79, 81), το Ημερολόγιο 2003 του Πολιτιστικού Συλλόγου Καπεσόβου (σ. 100), τον Πασχάλη Α. Ζωγράφο (σ. 10, 61, 97), Κυριάκο Κωλέση (σ. 34, 101), Βασίλη Σκούρτη (σ. 40, 41), Μίλτο Γεραβέλη (σ. 66, 89, 92), Αναστάση Σακούλη (σ. 70, 71), Κώστα Λάζο (σ. 73 έως 77, 82, 83), οικογ. Λεωνίδα Παπαδιαμάντη (σ. 80), Μ. Ράπτη (104 κάτω), π. Διονύση Τάτση (109 άνω) και Κώστα Σκούρτη (σ. 64, 65, 91, 102, 103).

Οι ενέργειες συγχρηματοδοτούνται κατά 80% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο - Πολιτιστικός Σύλλογος Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος», Χιονιάδες 44100 ΚΟΝΙΤΣΑ Ειδική Υπηρεσία εφαρμογής συγχρηματοδοτούμενων ενεργειών από το ΕΚΤ Επιχορήγηση Σχεδίων Δράσης από Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις - Β' Κύκλος» (παρ. 2 του άρθρου 4 του κανονισμού 1784/99) στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου «Δράσεις ενίσχυσης της απασχόλησης ανέργων με την ενεργό συμμετοχή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.)» του επιχειρησιακού προγράμματος «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση»

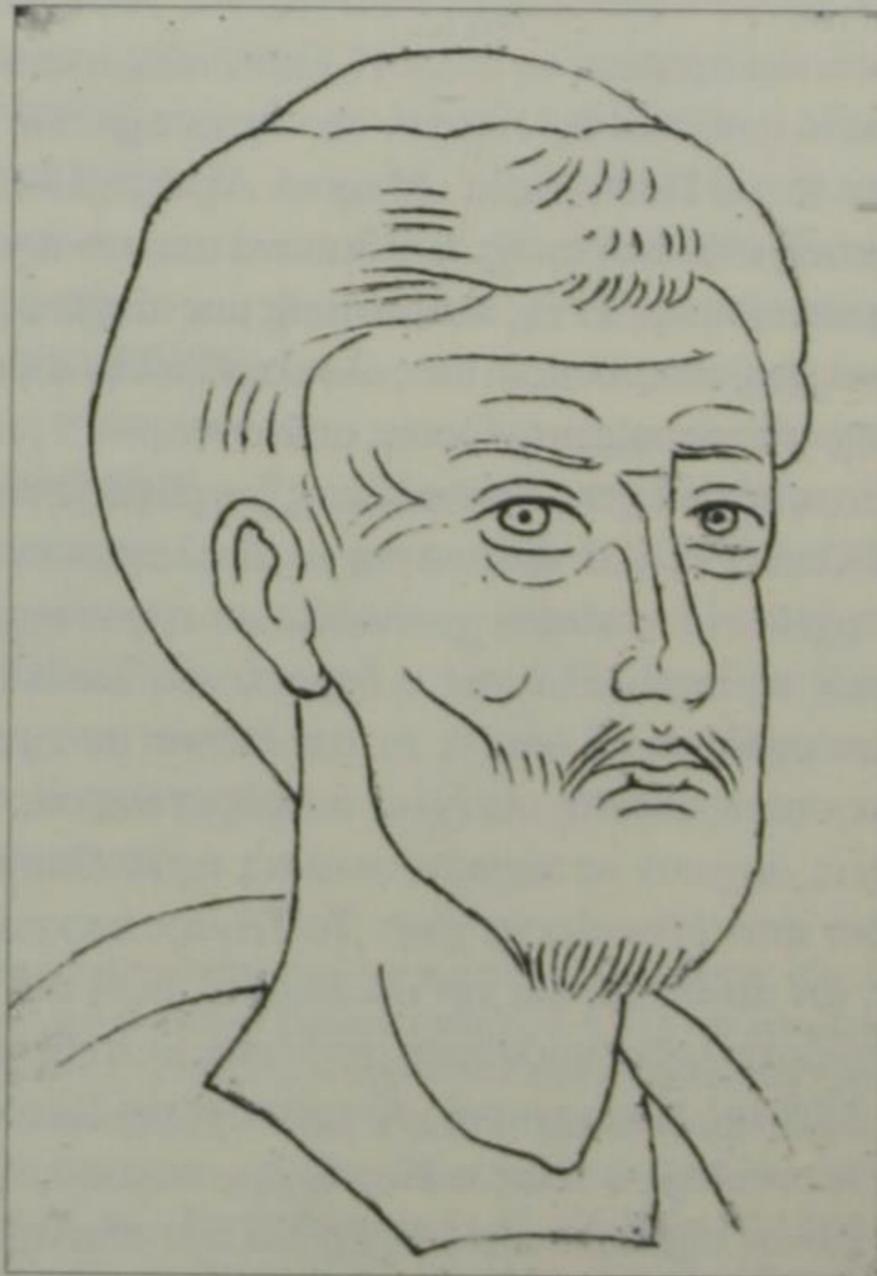
Πρόλογος

Τα τελευταία χρόνια έγινε ευρύτερα γνωστό το έργο των Χιονιαδιτών ζωγράφων, κυρίως χάρη στις εκθέσεις σχεδίων και ανθιβόλων, τις οποίες παρουσιάσαμε στα τελευταία τεύχη του περιοδικού μας με κείμενα των ίδιων των μελετητών, που τεκμηρίωσαν επιστημονικά τους καταλόγους των εκδηλώσεων. Και στο παρόν τεύχος δημοσιεύουμε ακόμη ένα εκτενές απόσπασμα της πολύ σημαντικής μελέτης της Ανδρομάχης Κατσελάκη και της Μαρίας Νάνου για την έκθεση στο Μουσείο Περγάμου του Βερολίνου.

Οι εκθέσεις, που προαναφέραμε, κίνησαν το ενδιαφέρον ευαίσθητων περί τα πολιτιστικά ανθρώπων, με πρώτο τον Νομάρχη Ιωαννίνων κ. Αλέξανδρο Καχριμάνη, που κινήθηκε αποφασιστικά και αγόρασε τη συλλογή Γιαννούλη, η οποία περιλαμβάνει 799 ανθίβολα και σχέδια από αυτά που βρίσκονταν στο εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Ας σημειωθεί πως είναι μοναδική η περίπτωση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, που δαπανά από τον προϋπολογισμό της ένα σημαντικό ποσό για απόκτηση έργων της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Και αυτό έγινε, όπως σημειώνει ο Νομάρχης, «στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης και ηθικά επιβεβλημένης προσπάθειας διάσωσης της τοπικής παράδοσης αιώνων».

Η πρόσφατη ιδιαίτερη προβολή της Χιονιαδίτικης ζωγραφικής παράδοσης προκάλεσε το ενδιαφέρον πολλών, που ένιωσαν την ανάγκη να αξιολογήσουν και να ερμηνεύσουν κατά το δοκούν το αρχείο του ακμαίου χιονιαδίτικου εργαστηρίου των Μαρινάδων αδελφών. Πρέπει όμως να σημειωθεί πως η δημοσίευση κάποιων απόψεων για την προέλευση ορισμένων σχεδίων, οι οποίες τα αποδίδουν σε εργαστήρια ζωγράφων από το Καπέσοβο Ζαγορίου, και στη συνέχεια διάφορες άκριτες αναδημοσιεύσεις με αυθαίρετες επαυξήσεις, άρχισαν να παγιώνουν αυτές τις λανθασμένες, κατά τη γνώμη μας, απόψεις. Αυτό δεν ήταν δύσκολο να γίνει. Το Ζαγόρι παραμένει πάντα ξακουστό για το παρελθόν του, τον πολιτισμό και την οικονομική ακμή του και κατ' απλουστευτικό τρόπο όλη η ηπειρώτικη λαϊκή παράδοση συνδέεται με αυτή την περιοχή. Έτσι και στο ημερολόγιο του 2008 της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων με τίτλο «Από το Καπέσοβο στους Χιονιάδες» ο ίδιος ο Νομάρχης, παρασυρόμενος από αυτές τις απόψεις, μεταξύ των άλλων σημειώνει πως τα σχέδια που αποκτήθηκαν είναι σπουδές και ανθίβολα «των ζωγραφικών εργαστηρίων αγιογράφων από το Καπέσοβο και τους Χιονιάδες της Ηπείρου». Πρόκειται για παραχάραξη και υποτίμηση της ιστορίας των λαϊκών ζωγράφων του μικρού μας χωριού. Ας προσέξουν όσοι όψιμα ανακάλυψαν τους Χιονιαδίτες ζωγράφους. Άλλοι σημαντικότεροι μελετητές, πολύ πριν από αυτούς, ασχολήθηκαν με τη Χιονιαδίτικη ζωγραφική και ποτέ δεν διατύπωσαν καμιά παρόμοια

θεωρία· ο μακαριστός γέροντας του χωριού μας παπα-Γιώργης Παΐσιος, ο αείμνηστος λαογράφος Κίτσος Μακρής και άλλοι. Ας σεβαστούν τις μελέτες τους και τη μακρόχρονη ιστορία των Χιονιαδιτών ζωγράφων, όσοι ασχοληθούν με αυτούς στο μέλλον. Και εδώ πρέπει να σημειώσουμε πως πρέπει να εκδοθούν και τα υπόλοιπα αδημοσίευτα κείμενα του παπα-Γιώργη Παΐσιου, γιατί φωτίζουν ακόμη καλύτερα το καλλιτεχνικό έργο των Χιονιαδιτών με στοιχεία έγκυρα και τεκμηριωμένα. Εκτός από τα γνωστά κείμενά του, πλήθος άλλων αδημοσίευτων στοιχείων, που έμειναν στο αρχείο του, θα επεκτείνουν τις γνώσεις μας για τους Χιονιαδίτες ζωγράφους και το έργο του μακαριστού γέροντα θα πάρει τη θέση που του αρμόζει.

Ο ευαγγελιστής Λουκάς, αντίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παλακώστα - Μαρινά. Αποτυπώθηκε από παλαιότερη τοιχογραφία Καπεσοβιτών για να χρησιμοποιηθεί ως πρότυπο. Συλλογή Μ. Γιαννούλη.

π. Γεώργιος Παῖσιος

Ο τίτλος ιδιοκτησίας των Χιονιάδων

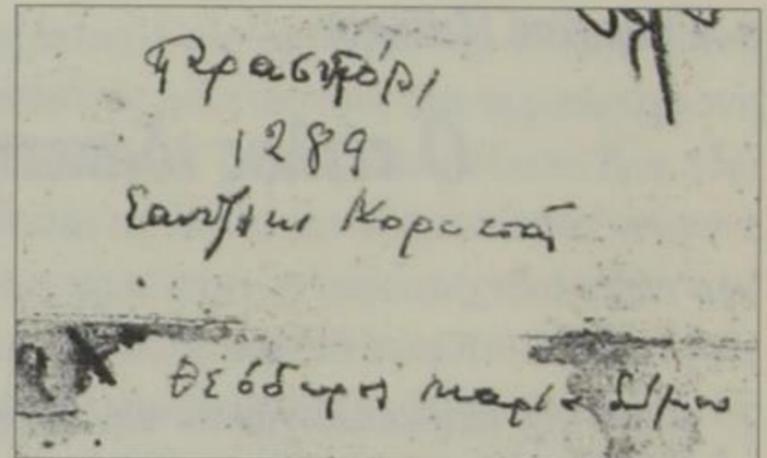
Κατά την περισυλλογήν εκ των διαφόρων οικογενειακών αρχείων του χωρίου των πάσης φύσεως εγγράφων, βάσει των οποίων συνετάξαμεν και ωρισμένας τινάς μελέτας περιήλθεν εις χείρας μας και ο επίσημος Τουρκικός Τίτλος (Ταπί) του χωρίου εκδοθείς κατά το έτος 1824, Τουρκιστί 1240. Του τίτλου τούτου εγένετο και επίσημος μετάφρασις κατά το έτος 1927.

Συναφές δε θεωρούντες το περιεχόμενον του τίτλου τούτου με όσα οι κ.κ. Λαζαρίδης και Γρίσπος εις τα πρώτα τεύχη της «Ηπειρωτικής Εστίας» περί Σπαχήδων κ.λπ. εδημοσίευσαν και το επίκαιρον της υποθέσεως διαβλέποντες, αλλά και τον σκοπόν του Περιοδικού φρονούντες ότι εξυπηρετούμεν, κατελήξαμεν εις την απόφασιν να χαράξωμεν τας γραμμάς αυτάς, και να φέρωμεν εις φως τον ανέκδοτον μέχρι σήμερον τίτλον τούτον ο οποίος συνετάγη υπό του τότε κυριάρχου του χωρίου Σπαχή Γιακούπ Μπέη, και του οποίου η γνησιότης πιστοποιείται υπό της ολομελείας του Συμβουλίου της Κοινότητος Στάργια της επαρχίας Κολωνίας πατρίδος του εν λόγω Σπαχή Γιακούπ, κατά το έτος 1885, Τουρκιστί 1301.

Ως προς την επιστημότητα του τίτλου τούτου δεν υπάρχει ουδέ η ελαχίστη αμφιβολία περί του εναντίου. Ούτος είναι συντεταγμένος συμφώνως προς τας διατάξεις των άρθρων 2 και 3 του Τουρκικού Νόμου «Οδηγίαί περί των αφορουσών εις τα Ταπία εργασιών» (Οθωμανικοί Κώδικες Νικολαΐδου, τόμος 2ος, σελίς 1101)¹. Δηλαδή είναι έγγραφος Τίτλος (Ταπί) εκδοθείς κατά το παλαιόν σύστημα ως προς το οποίον ο Αυτοκρατορικός Νόμος απήτει μόνον την γνησιότητα αυτού, και η οποία εν προκειμένω πιστοποιείται υπό της ολομελείας του Συμβουλίου της Κοινότητος Στάργια έπειτα από εξήκοντα και πλέον ετών. Κατά συνέπεια, ο Τίτλος ούτος τυγχάνει κύρους αναμφισβητήτου.

Αποκτήσαντες οι κάτοικοι του χωρίου τοιούτον τίτλον (Ταπί), εγένοντο έκτοτε κύριοι εφ' όλης της εκτάσεως και ενέμοντο τας εξ αυτής προσόδους, και η μεν Κοινότης κατέβαλλε εις το Τουρκικόν Δημόσιον κατ' έτος δια τον βοσκότοπον και τα δάση τον κτηματικόν φόρον (Βεργί) ανερχόμενον κατά το έτος 1892 εις γρόσια 203, το δε 1893 εις γρόσια 219, οι δε κάτοχοι τον ίδιον φόρον (Βεργί οικιών) ανερχόμενον εις το

1. Ταύτα αποσπώμεν εξ αντιγράφου αιτήσεως υποβληθείσης εις το ε Αθήνας ειδικόν περί Δασών δικαστήριον, δια την αναγνώρισιν του δάσους ως Κοινοτικού, κατά το έτος 1928.

Τίτλος ιδιοκτησίας (ταπί) χωραφιού στο Παρασπόρι του Θεόδωρου Μαρίας Σίμου, έτους 1873 (τουρκ. 1289).

ποσόν των 860 γροσίων, και το (Βεργί χωραφίων) ανερχόμενον εις το ποσόν 876 γροσίων, ως τούτο εμφανίηται έκ τινος Καταστίχου του 1893 του τότε Μουχτάρη Βασιλείου Μαντρίδου και έκ τινων άλλων αποδείξεων εις την Τουρκικήν.

Τι δε προ της εξαγοράς εκάστη οικογένεια των Χιονιάδων επι πλέον των άλλων φόρων εχορήγει εις τους Σπαχήδες τούτο μας το διέσωσεν ο

αείμνηστος Ι. Λαμπρίδης εις τα Ηπειρωτικά αυτού Μελετήματα εν αρχή της Εισαγωγής του τρίτου τεύχους «Κουρεντιακά και Τσαρκοβιστιακά» ως εξής:

«... και εκάστη οικογένεια του χωρίου Χιονιάδες Κονίτσης εχορήγει ανά 1 ½ γρ. αριθμόν τινά κραμβών, και το εκ των αιγοπροβάτων αυτής γάλα όσον συνήγετο επί μίαν ημέρας εις τούτους»²

Παραθέτομεν δε κατωτέρω εν πιστή αντιγραφή το περιεχόμενον του εν λόγω Τίτλου ως ούτος μετεφράσθη, εν τέλει, επικαλούμεθα την επιεική προς ημάς κρίσιν των αναγνωστών, δια τε το πενιχρόν και άχαρι του λόγου και του τρόπου, δι' ων παρουσιάζομεν εις το κοινόν τον Τίτλον τούτον.

2. Υποθέτομεν όπι πέραν τούτων ο Σπαχής, ως ιδιοκτήτης του χωρίου, εισέπραττε το γεώμορον εξ όλων των προϊόντων και ενοικίαζε και τας θερινάς βοσκάς προς ίδιον πάντοτε όφελος. Το τοιούτον, εξηνάγκασε τους κατοίκους ίνα προβώσιν εις την εξαγοράν.

Αιτία εκδόσεως του παρόντος Τίτλου Ταπίου (Ταπουναμέ) είναι ως εξής:

Επειδή εν έτει διακόσια τεσσαράκοντα (καθ' ημάς 1824) ο Βοσκότοπος (μεράς) ο κείμενος εντός των ορίων του χωρίου Χιονιάδες της Υποδιοικήσεως Κολωνίας τυγχάνοντος εκ των χωρίων του Τιμαρίου μου όπερ εξουσιάζω δυνάμει χορηγηθέντος μοι Αυτοκρατορικού Βερατίου, προορισμένος δε δια την Διοίκησιν των κατοίκων του χωρίου τούτου, γνωστών ορίων μεθ' όλων των περικλειομένων (μουσταμελάτ) αυτού, οριζόμενος δε γύρωθεν αφ' ενός μεν με όρια του χωρίου Τούρνοβον, από του ετέρου μέρους με Γκιούντση και από του ετέρου μέρους με όρια των χωρίων Άνω Τάτση, Λέσινον και Άρζα, αρχήθεν ετύγγανεν ο ανέκαθεν Βοσκότοπος (Μεράς) του ρηθέντος χωρίου Χιονιάδες, συμφώνως δε προς τα ιδιαίτερα και ξεχωριστά Ταπία τα οποία εχορηγήσαμεν δια τα εντός των ορίων τούτων κατάλληλα προς γεωργίαν εδάφη, τα εδάφη ταύτα εγένοντο καθαρά ιδιοκτησία (μούλκι σαχιγά) τα δε ακατάλληλα προς γεωργίαν τοιαύτα τυγχάνουσιν προορισμένα δια τα ζώα των κατοίκων, επίσης δε και τα καρποφόρα ως και τα άκαρπα δένδρα τα ευρισκόμενα εντός ως και έξω των εντός των ανωτέρω ορίων αγρών, τυγχάνουσιν ωσαύτως εις την Διοίκησιν των κατοίκων του χωρίου, οι δε κάτοικοι προσελθόντες ητήσαντο την απονομήν και χορήγησαν αυτοίς εγγράφου αδείας Ταπίου (Ταπού-ιζίν-ναμέ) Δια ταύτα και ημείς εν τη ιδιότητι ημών ως Σπαχή των ανωτέρω συνόρων, λαβόντες (πληρωθέντες) το συμφώνως προς το ανέκαθεν (παλαιόν) νόμον και το ιερόν δίκαιον (Σεριάτ) νόμιμον τέλος Ταπίου (ρέσμι – Ταπού) συνετάξαμεν το παρόν ίνα εφ' εξής τόσον εκ μέρους ημών όσον και εκ μέρους παντός τρίτου μηδείς εν γένει εμποδίξη ή επεμβαίνη αυτοίς εφ' όσον καταβαλλουσιν εις τους κυρίους της γης (σαχίμπ – ουλ – αρζ) δια τα κατάλληλα προς γεωργίαν εδάφη το νόμιμον δέκατον και τους συνήθεις φόρους.

Κατ' Αύγουστον του 1240 (1824) έτους

Γιακούπ Σπαχής

Ιδιοκτήτης του ρηθέντος Τιμαρίου

Τ.Σ.

(Σημείωσις Μεταφραστού: Η σφραγίς αύτη κατ' έθιμον εύρηται τεθειμένη όπισθεν εν τη δευτέρα σελίδι του εγγράφου και ακριβώς εις ό μέρος έδει να ευρίσκετο εν τη πρώτη σελίδι αυτού κάτωθι δε έπονται).

Μαρτυρούμεν ότι η ανωτέρω σφραγίς είνε η γνησία του υπογράψαντος εν τω παρόντι εγγράφω μακαρίτου Γιακούπ Μπέη κατοίκου του χωρίου μας Στάργια της υποδιοικήσεως Κολωνίας και επικυρούμεν εν Συμβουλίω.

Τη 30 Απριλίου 1301 (καθ' ημάς 1885) έτους

Χαρτόσημον

Ο Ιμάμης του χωρίου Στάργια

Τ.Σ. Δυσανάγνωστος

Ο Μουχτάρης (πρόεδρος) ρηθέντος χωρίου
 Τ.Σ. Πρώτος Μουχτάρης του χωριού Στάργια
 Τα Μέλη

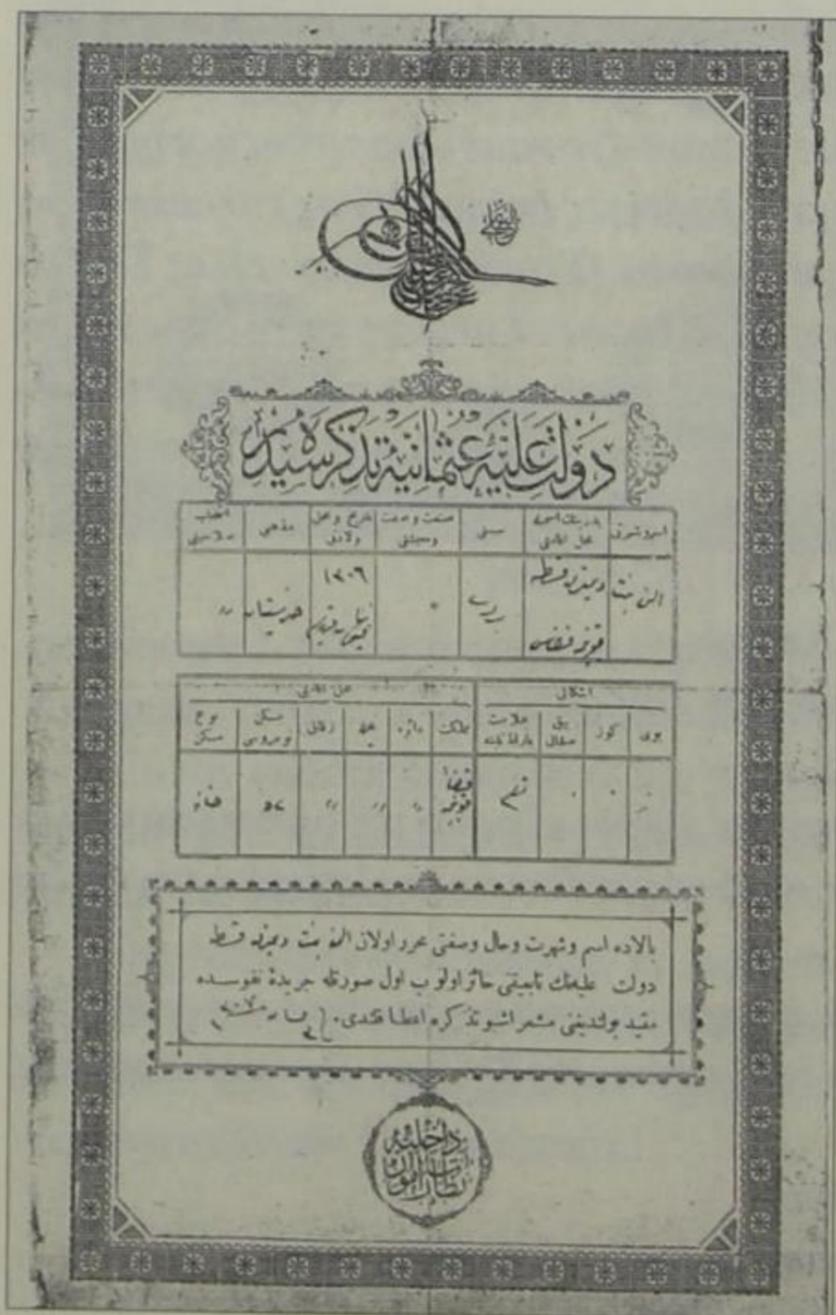
Τ.Σ. Νουρεντίν υιός Χασάν
 Τ.Σ. Αλήκος υιός Φότση Τ.Σ.
 Τ.Σ. Δυσανάγνωστος
 Τ.Σ. Δυσανάγνωστος»

Αριθμός 11097

Ότι ακριβής Μετάφρασις του Πρωτοτύπου Τουρκικού εγγράφου.
 Εν Ιωαννίνους της 10 Οκτωβρίου 1927

Ο

Ερμηνεύς Πρωτοδικείου Ιωαννίνων
 Τ.Σ., Λογοθέτης

Οι δύο όψεις τίτλου ιδιοκτησίας (ταπί) χωραφίου χιονιαδίτικης οικογένειας.

Γιάννης Λυμπερόπουλος

Χιονιάδες (ταπί ιδοκτησίας)

Το θέμα της «ιδιοκτησίας γης», όπως και το σύστημα των φόρων και των δοσιμάτων, ήταν από τα πιο μπερδεμένα θέματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία...

Κατ' αρχήν ολόκληρη η γη της Αυτοκρατορίας ανήκε στο Σουλτάνο, που έδινε την «επικαρπία», ας πούμε, (υπό μορφή τιμαρίου) σε τοπικούς παράγοντες, οι οποίοι είχαν υποχρέωση να ενισχύουν το στρατό, όταν πρόσταζε ο Σουλτάνος, με προκαθορισμένο αριθμό ανδρών. Οι ίδιοι τοπικοί παράγοντες (που τους έλεγαν σπαχή = ιππέας) εισέπρατταν και τους φόρους και τους έστελναν στο Σουλτάνο. Αυτό το σύστημα ονομάζονταν *τιμαριωτικό*.

Για να εφαρμόσουν το σύστημα και να διατηρήσουν τον έλεγχό του, σε κάθε τόπο που καταχτιόνταν οι Οθωμανοί έστελναν επί τόπου ιλ-γιαζιτζισί = επίτροπο που σύντασσε αναλυτικό κατάστιχο όπου φαίνονταν τα ονόματα των οικογενειάρχων κάθε χωριού και κατά προσέγγιση την έκταση των κτημάτων τους, ταυτόχρονα σημείωνε το σύνολο των εσόδων που απόδιδε η δεκάτη- το τσίφτ ρεσμί.

Το αναλυτικό αυτό κατάστιχο ανανεώνονταν ταχτικά, με νέες επιθεωρήσεις.

Τόσο, όπου δεν παρεμβάλλονταν ως επικαρπωτής ο Σπαχής, όσο κι όταν παρεμβάλλονταν, είδος επικαρπωτή ήταν κι ο απλός χωρικός, που δούλευε τη γεωργική γη, και το «δικαίωμα αυτό» περνούσε από πατέρα σε γιο, αλλά ο χωρικός δεν είχε δικαίωμα να το χαρίσει, να το μεταβιβάσει ή να το εγκαταλείψει, χωρίς άδεια.

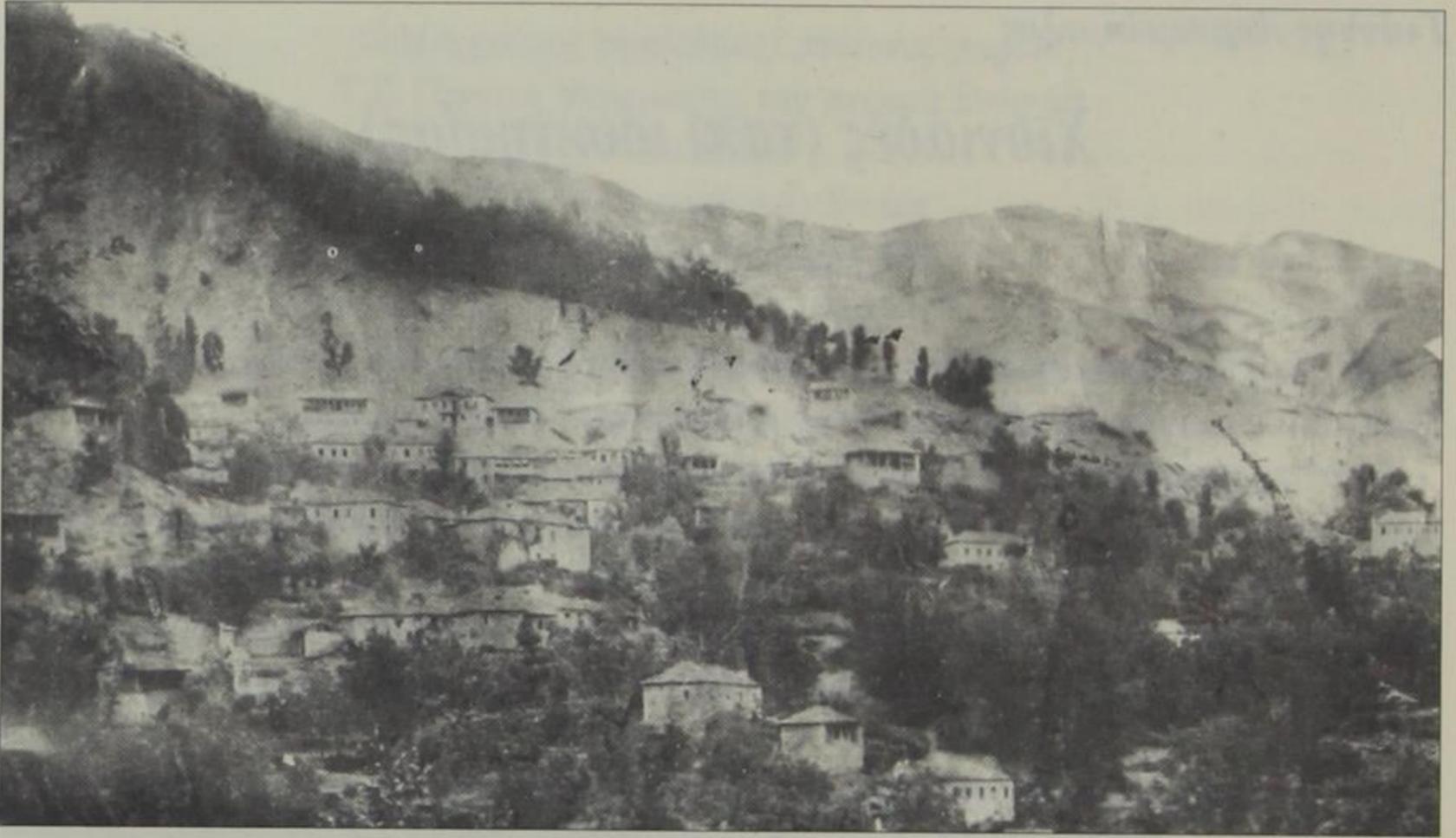
Τον 16ο αιώνα το σύστημα άλλαξε. Εκσυγχρονίστηκε. Έγινε πιο ευέλικτο για τον αγρότη. Ο Σπαχής πήρε δικαιώματα εξουσίας στην περιοχή του και εμποδωτή της δημόσιας τάξης. Για ορισμένους φόρους το χωριό ήταν συλλογικά υπεύθυνο, ως και ποινικά υπεύθυνο, για κάθε κλοπή ή δολοφονία που γίνονταν στα όρια του.

Ο Σουλτάνος εξέδιδε το διάταγμα (βεράτιο), με το οποίο έδινε το συγκεκριμένο τιμάριο στο δικαιούχο. Αυτό το έγγραφο αποτελούσε και τον τεσκερέ = αποδεικτικό του Σπαχή, που έπρεπε πάντοτε να ανήκει στην τάξη των στρατιωτικών (μια ιδιότητα κληρονομούμενη).

Πολλοί σπαχήδες μιας περιοχής είχαν επικεφαλής έναν Σιούμπαση.

Το θεμελιακό κύτταρο της Οθωμανικής Κοινωνίας (ταυτόχρονα και φορολογικό υποκείμενο) ήταν ο χανές-ζευγάρι.

Πέρα από τις κρατικές(Σουλτανικές) γαίες ήταν και τα βακούφια (θρησκευτικά κληροδοτήματα).

Οι κρατικές γαίες (μιρί) χωρίζονταν σε ταπουλού αραζί (γαίες υπό καθεστώς ταπιού) και σε μουκαταλί αραζί (γαίες υπό καθεστώς μουκατά = ένα είδος μίσθωσης) .

Κατά τη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα, η θέση των σπαχήδων κατέστη από διάφορους λόγους οικονομικά ασύμφορη, με αποτέλεσμα την αποσύνθεση του τιμαριωτικού συστήματος. Τότε η τοπική αριστοκρατία οικειοποιήθηκε τις κρατικές γαίες με τις σύγχρονες τότε μορφές, που ήταν το τσιφλίκι (ένα είδος νομής και επικαρπίας) με ταυτόχρονη κολιγοποίηση των ραγιάδων, ο μουκατάς, κι οι μαλικιανέδες.

Ανάλογα με τις περιστάσεις οι κολίγοι κατέβαλαν στον κύριό τους το ένα τρίτο, ή το ένα δεύτερο επί της παραγωγής, τα δε σπίτια τους και όλες οι κοινόχρηστες γαίες των χωριών μετατρέπονταν «ντε φάκτο» σε ιδιοκτησία του τσιφλικά.

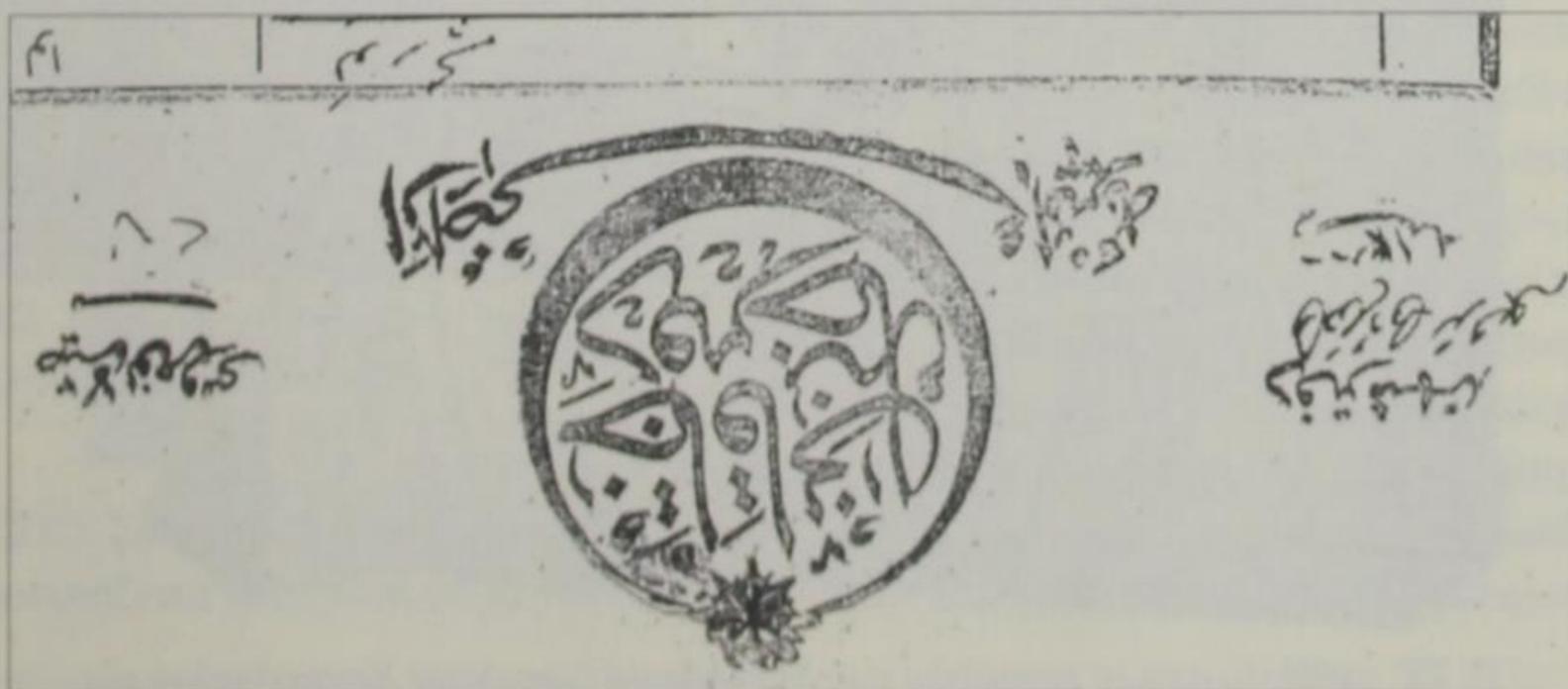
Για πολλές περιοχές της Ηπείρου, αλλά και άλλες παραμεθόριες κοντά στις αρβανιτοκρατούμενες περιοχές, ο τρόπος με τον οποίο γίνονταν αυτή η οικειοποίηση, έπαιρνε τη μορφή συμφωνίας- «προστασίας», ανάμεσα στο χωριό και τον ισχυρό Αλβανό δυνάστη της περιοχής. Η συμφωνία αυτή ονομάζονταν *Αγαλίκι* ή *Σιουμπασλίκι*.

Και με τέτοιες συμφωνίες προστασίας (ουσιαστικά καταπιέζοντας και απειλώντας) είχαν εξασφαλίσει οι Κολωνιάτες μπέηδες και αγάδες τα περισσότερα Χριστιανικά χωριά της Επαρχίας Κόνιτσας ή και της γειτονικής περιοχής.

Οι απλές αυτές συμφωνίες (αγαλίκια, σιουμπασλίκια) ήταν παράνομες και κατά το Οθωμανικό Δίκαιο. Γι' αυτό και πολλοί δικαιούχοι του αγαλικιού φρόντιζαν να θωρακίσουν τα προνόμια τους με ταπιά, που κατά τους Οθωμανικούς νόμους αποτελούσαν νόμιμους τίτλους για κολιγική σχέση.

Όπως είναι γνωστό, τη δεκαετία του 1820 η Οθωμανική Κυβέρνηση κατάργησε τα αγαλίκια και σιουμπασλίκια της περιοχής Κόνιτσας (βλ. Ηπ. Χρονικά 1929, σελ 226, Ευρ. Σούρλας). Και το 1831 καταργήθηκε και η κάθε μορφή τιμαριωτικής σχέσης (απαγόρευση της κληρονομικής μεταβίβασης των τιμαριών των σπαχήδων, που σημαίνει και κατάργηση) και έτσι έμειναν στην επαρχία μας άλλα χωριά να είναι ελεύθερα και κάποια άλλα να είναι τσιφλικοχώρια (βλ. Π. Αραβαντινού, ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ, τόμος Β΄, από σελ. 320 και επ., όπου στον Καζά της Κόνιτσας έχουμε 29 ελευθεροχώρια, 28 τσιφλικοχώρια ιδιωτικά, 2 μιλιάκια και 1 μικτό). Τα κατά τα χρόνια του Αλήπασα αγορασθέντα από τον ίδιο τσιφλίκια, μετά τον θάνατό του είχαν περιέλθει στο Οθωμανικό Δημόσιο ως μιλιάκια (κρατικό τσιφλίκι), τα οποία αποδείχτηκαν ασύμφορα. Και άρχισε μια περίοδος μπερδεμένη σχετικά με την τύχη αυτών. Άλλα αγοράζονταν από Μουσουλμάνους ή Χριστιανούς παραλήδες κι άλλα από τους ντόπιους αγρότες.

Φυσικά οι Χιονιάδες ανήκανε τότε στην Κολώνια και δεν αναφέρονται από τον Αραβαντινό (το 1856 που εκδόθηκε το βιβλίο του). Και επί πλέον δεν ξέρουμε, αν ο «κυρίαρχος» του χωριού εξακολουθούσε και μετά την κατάργηση του τιμαριωτικού συστήματος, επομένως του δικαιώματός επί του «τιμαριού του», να έχει κολιγικά δικαιώματα επί γαιών των Χιονιάδων, ως τσιφλικάς τουλάχιστον των μη καταλλήλων προς γεωργία εδαφών. Διότι για τα κατάλληλα προς γεωργία εδάφη και τα άλλα εδάφη (ως προοριζόμενα για τα ζώα του χωριού, τα καρποφόρα ως και τα άκαρπα δέντρα που βρίσκονται στην περιοχή του χωριού, κλπ.) δηλαδή όλη η γύρω περιοχή των Χιονιάδων, καλλιεργήσιμη και μη, ο δημοσιευόμενος τίτλος αποτελεί νόμιμο ταπί της ιδιοκτησίας των κατοίκων των Χιονιάδων, δοθέντος ότι εξεδόθη αρχικά το 1824, έναντι χρημάτων, πριν την κατάργηση του τιμαριωτικού συστήματος.

Σφραγίδα και υπογραφές σε τίτλο ιδιοκτησίας (ταπί) χωραφιού χιονιαδίτικης οικογένειας.

ΙΣ ΧΣ, αντίβολο από το εργαστήρι των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

Ανδρομάχη Κατσελάκη
Μαρία Νάνου

«ANTHIVOLA, Malvorlagen für sacrale Kunst»

Ανθίβολα και σχέδια εργασίας Χιονιαδιτών ζωγράφων
στο Μουσείο της Περγάμου στο Βερολίνο
(15 Μαρτίου έως 10 Ιουνίου 2007)

ΙΣ ΧΣ, τοιχογραφία νάρθηκα ναού Αγίου Γεωργίου, Νεγάδες Ζαγορίου, 1795.

Στο «Νησί των Μουσείων», φυσική νησίδα του ποταμού Spree, που διατρέχει το Βερολίνο, και πνευματικό κέντρο της πόλης, κοντά στο Πανεπιστήμιο και την Όπερα, βρίσκονται τα σημαντικότερα Μουσεία της γερμανικής πρωτεύουσας, μεταξύ των οποίων και το Μουσείο της Περγάμου, το περιώνυμο Pergamon Museum. Το όνομά του οφείλει στη μνημειακή Ακρόπολη της ελληνορωμαϊκής Περγάμου που φιλοξενείται στους χώρους του και η οποία αποτέλεσε την αιτία ανέγερσής του. Στη βόρεια πτέρυγα του Μουσείου πραγματοποιείται με τη συνεργασία των Κρατικών Μουσείων του Βερολίνου, του δραστήριου Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού, που εδρεύει στο Βερολίνο και του Μουσείου Μπενάκη η 17η διεθνής έκθεση των εικόνων της Συλλογής Βελιμέζη με τίτλο «Η Λάμψη του Ουρανού» («Der Glanz des Himmels», 15 Μαρτίου-10 Ιουνίου)¹. Η έκθεση αποτελεί την

ελληνική συμμετοχή στις επίσημες πολιτιστικές εκδηλώσεις για τη γερμανική προεδρία της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το πρώτο εξάμηνο

1. Η Λάμψη του Ουρανού 2006, σ. 25 κ.ε. (Ν. Χατζηδάκη).

Μακρή-Μαργαρίτη, που περιλαμβάνει ανθίβολα και σχέδια εργασίας χιονιαδιτών ζωγράφων². Η «λάμψη» των μεταβυζαντινών εικόνων της Συλλογής Βελιμέζη, με κορυφαία την εικόνα του Πάθους του Χριστού, που έχει αποδοθεί με ασφάλεια από την καθηγήτρια κ. Νανώ Χατζηδάκη στον μεγάλο κρητικό ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο³, όχι μόνο δεν επισκιάζει, αλλά μάλλον «φωτίζει» και συνάμα «φωτίζεται» από την έκθεση των εικοσιτεσσάρων σχεδίων που χρονολογικά εντάσσονται στην ύστερη μεταβυζαντινή και τη νεότερη εκκλησιαστική ζωγραφική και αποκαλύπτουν τα μυστικά της τεχνολογίας των εικόνων, την αθέατη δηλαδή πλευρά της τέχνης και της τεχνικής τους.

Η Συλλογή Μακρή-Μαργαρίτη

Η μελέτη των εικονογραφικών οδηγών, των σχεδίων εργασίας και των ανθιβόλων των μεταβυζαντινών αγιογράφων έχει προσελκύσει τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον της επιστημονικής έρευνας⁴. Πρόκειται για τα κατ' εξοχήν εργαλεία δουλειάς των ζωγράφων, η μελέτη των οποίων προσφέρει ενδιαφέροντα και μέχρι πρότινος άγνωστα στοιχεία για τις μεθόδους εργασίας τους και τους τρόπους παραγωγής των έργων τους. Ταυτόχρονα, η εμβάθυνση στην ανάγνωση των σχεδίων αυτών αποκαλύπτει την εξέλιξη της αγιογραφικής τέχνης μέσα από τις εικονογραφικές και τεχνοτροπικές επιλογές των δημιουργών της. Στο πλαίσιο αυτό και με δεδομένη την προσφορά στη γνώση που συνεπάγεται η δημοσιοποίηση μιας σειράς άγνωστων στην μέχρι τώρα έρευνα σχεδίων-ανθιβόλων, η πρόσκληση από τον κ. Χρήστο Μαργαρίτη για τη μελέτη και έκθεση των σχεδίων εργασίας της ιδιωτικής συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη αποτέλεσε ουσιαστικά πρόκληση για τις υπογράφουσες.

Η συλλογή περιλαμβάνει περιορισμένο αριθμό έργων αλλά με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Συνολικά μελετήθηκαν και τεκμηριώθηκαν εικοσιτέσσερα σχέδια, στη πλειονότητά τους μεγάλων διαστάσεων, γεγονός που υποδεικνύει τη χρήση τους για την παραγωγή εικόνων τέμπλου της σειράς των δεσποτικών. Τα έργα φέρουν τα σημάδια της πορείας τους στο χρόνο, καθώς κατά τη διάρκεια της μελέτης και έκθεσής τους δεν προχώρησαν οι διαδικασίες για τη συντήρηση ενός υλικού που εκ των πραγμάτων, λόγω του χάρτινου φορέα του, είναι εξαιρετικά ευπαθές. Από την πρώτη επαφή με το υλικό κατέστη σαφές ότι τόσο από την πλευρά της εικονογραφικής ιστορίας και εξέλιξης, όσο και από τους καλλιτεχνικούς τρόπους έκφρασης, που αυτό εκπροσωπεί, συνδέεται με βορειολλαδικά εργαστήρια του 19ου κυρίως αιώνα.

2. Η λέξη ανθίβολο παραπέμπει ετυμολογικά στο ρήμα αντιβάλλω, καθώς προέρχεται «διά της αντιβολής, ως ακριβές αποτύπωμα του πρωτοτύπου», Βασιλάκη 2006, σ. 130.

3. Η Λάμψη του Ουρανού 2006, σ. 31-40 (Ν. Χατζηδάκη).

4. Μπούρα-Τσιγκάκου 1983, σ. 22-23· Βασιλάκη 1995, σ. 9 κ.ε.· Βασιλάκη 2002, σ. 317 κ.ε., Kalafati 2003, σ. 9 κ.ε.· Μπονόβας-Νάνου-Τουτός 2005, σ. 35-49· Βασιλάκη 2006, σ. 130-132.

Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, σχέδιο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

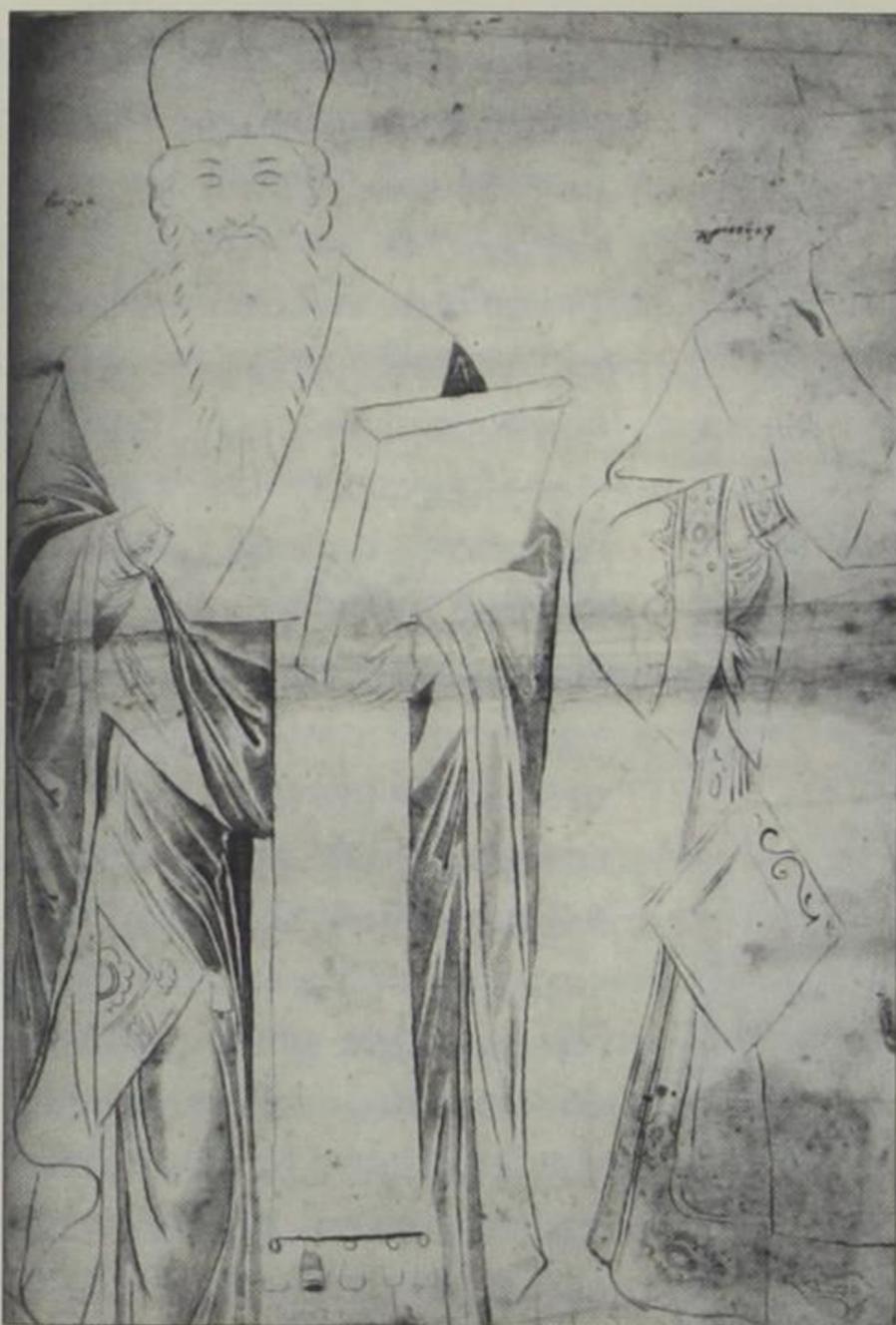
της Συλλογής της οικογένειας του Μενελάου και της Βούλας Γιαννούλη⁶. Από το ίδιο αρχείο προέρχονται και τα αντίβολα-σχέδια του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης⁷. Είναι εξαιρετικά σημαντικό πως η κατάθεση στην επιστημονική έρευνα των σχεδίων

Την πρώτη εντύπωση επιβεβαίωσε η μαρτυρία των κατόχων της συλλογής. Τα σχέδια προέρχονται από το αρχείο του αγιογράφου Ανέστη Γιαννούλη από το Ασημοχώρι του δήμου Μαστοροχωρίων της Ηπείρου. Ο πατέρας του, Παύλος Γιαννούλης, υπήρξε μαθητής ζωγράφων από τους Χιονιάδες, όπως βεβαιώνει και ο π. Γεώργιος Παΐσιος, πρώτος μελετητής της χιονιαδίτικης αγιογραφίας⁵. Σύμφωνα με προφορικές πληροφορίες ο Ανέστης Γιαννούλης είχε στην κατοχή του, προφανώς υπό τη διττή ιδιότητα του αγιογράφου και απογόνου μαθητή χιονιαδιτών ζωγράφων, μεγάλο αριθμό σχεδίων από το αρχείο των αδελφών Χριστοδούλου και Θωμά, γιων του ζωγράφου Αναστασίου Παπακώστα Μαρινά. Το αρχείο των Μαρινάδων αδελφών κατέστη γνωστό στην έρευνα από την πρόσφατη Έκθεση 130 έργων

5. Παΐσιος 1962, σ. 12.

6. Η Έκθεση πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Βόλο (22/10/2004 έως 4/1/2005) με πρωτοβουλία του Δημοτικού Κέντρου Ιστορίας και Τεκμηρίωσης, βλ. *Εκ Χιονιάδων... σπουδές και αντίβολα 2004*, σ. 1 κ.ε. Στη συνέχεια φιλοξενήθηκε στο Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη (23/3 έως 30/6/2005) και στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο στην Αθήνα (20/3 έως 28/4/2006). Για την Έκθεση βλ. επίσης, Μπινόβας-Νάνου-Τουτός 2005, σ. 35-49.

7. Μακρή 1981, εικ. 16-23, εικ. 62-63. Μικρός αριθμός σχεδίων από το αρχείο των Μαρινάδων φυλάσσονται στο Λαογραφικό Κέντρο Κ. Μακρή στο Βόλο, παράρτημα της Κεντρικής Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, Μακρή 1981, σ. 21, εικ. 7, 9, 13, 15. Επίσης, Νάνου 2005, σ. 160-168, εικ. 1, 4-6.

Οι Άγιοι Βασίλειος και Χρυσόστομος, αντίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

ουσιαστικά στη δημιουργία μιας πληρέστερης εικόνας της τέχνης και των τεχνικών της όψιμης μεταβυζαντινής και της νεότερης εκκλησιαστικής ζωγραφικής και των δημιουργών της, των ζωγράφων των Βαλκανίων, που με τα αντίβολα και τα κονδύλια μετακινούνται εντός των ορίων της οθωμανικής επικράτειας και μέχρι τις αρχές του 20ου αιώνα τοιχογραφούν εκκλησίες, ζωγραφίζουν εικονοστάσια και φορητές εικόνες, καλύπτοντας τις λατρευτικές ανάγκες του ορθόδοξου χριστιανικού πληθυσμού της ευρύτερης περιοχής της δυτικής Μακεδονίας, της Ηπείρου και της νότιας Βαλκανικής.

Την Έκθεση υποστηρίζει η έκδοση καλαίσθητου καταλόγου⁸ με φωτογραφική και επιστημονική τεκμηρίωση των έργων, τα οποία συχνά αντιπαραβάλλονται με φωτογρα-

της Συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη προσθέτει άλλο ένα άγνωστο μέχρι σήμερα τμήμα του αρχείου των Μαρινάδων ζωγράφων, συμβάλλοντας στην κατά το δυνατόν αποκατάστασή του.

Η μελέτη και η Έκθεση των εικοσιτεσσάρων αντιβόλων είχε ως στόχο μέσα από την ενδελεχή τεκμηρίωσή τους, αφενός να διερευνήσει και να παρουσιάσει τις διάφορες τεχνικές παραγωγής και χρήσης τους και αφετέρου να ανιχνεύσει τα εικονογραφικά τους πρότυπα, σκιαγραφώντας την εξελικτική πορεία της εικονογραφίας και τους τρόπους της εικαστικής τους έκφρασης υπό την επίδραση των καλλιτεχνικών ρευμάτων του 19ου αιώνα, μιας δύσκολης και μεταβατικής περιόδου για την εκκλησιαστική ζωγραφική, που μοιάζει να ταλαντεύεται ανάμεσα στην παράδοση και την ανανέωση.

Από την άποψη αυτή, η Έκθεση της Συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη στο Pergamon Museum συνέβαλε

8. Έκδοση : MVN Consultants, K. Stamatis-Atelier Art & Design.

φικές αναπαραγωγές εικόνων και τοιχογραφιών από ναούς της Ηλείου⁹. Προηγείται εκτενές εισαγωγικό κείμενο που αναπτύσσεται σε δύο ενότητες, η πρώτη γενική (προέλευση των σχεδίων, ιστορικό των ζωγράφων από τους Χιονιάδες της Ηλείου, χαρακτηρισ της χιονιαδίτικης ζωγραφικής) και η δεύτερη ειδικότερη που αφορά σ' αυτή καθ' αυτή τη Συλλογή Μακρή-Μαργαρίτη (τεχνική των ανθιβόλων, εικονογραφικά πρότυπα, τεχνολογικές τάσεις). Για την έρευνα, τη συγγραφή του καταλόγου και τη μουσειολογική μελέτη της Έκθεσης συνεργάστηκαν οι υπογράφουσες, ενώ τη μουσειογραφική εφαρμογή εκπόνησε ο αρχιτέκτονας κ. Μάριος Αγγελόπουλος. Την οργάνωση της Έκθεσης ανέλαβε ο συντονιστής της ομάδας του Προγράμματος Βελιμέζη, κ. Χρήστος Φ. Μαργαρίτης, εμπνευστής και συνεργάτης όλων των συντελεστών του εγχειρήματος, κατακτώντας ένα σημαντικό στόχο: να «ταξιδέψει» στην καρδιά της Ευρώπης, στο Βερολίνο, τα έργα των χιονιαδιτών ζωγράφων, των οποίων η ζωή και το έργο συνυφαίνεται με το «ταξίδι».

Περιήγηση στην Έκθεση:

«Ανθίβολα, Σχέδια εργασίας για τη θρησκευτική τέχνη»

Στον προθάλαμο της Έκθεσης των ανθιβόλων, που λειτουργεί ως συνεκτικός ενδιάμεσος χώρος ανάμεσα στις δύο Εκθέσεις, των φορητών εικόνων (Συλλογή Βελιμέζη) και των σχεδίων-ανθιβόλων (Συλλογή Μακρή-Μαργαρίτη) και ταυτόχρονα ως «ανάσα» στην πορεία του επισκέπτη, ειδικά διαμορφωμένη προθήκη τον μεταφέρει νοητά στο

ΙΣ ΧΣ, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

9. Anthivola 2007, σ. 17 κ.ε.

εργαστήρι του αγιογράφου. Τα βασικά σύνεργα της δουλειάς του, χρώματα, κονδύλια και ανθίβολα, πολύτιμα φύλλα χρυσού και ειδικά εργαλεία συνυπάρχουν με σειρά εικονιδίων, που παρουσιάζουν ευσύνοπτα και εποπτικά τις κυριότερες φάσεις της από αιώνες παραδοσιακής κατασκευής της βυζαντινής εικόνας με έμφαση στη χρήση του ανθιβόλου, παρέχοντας έτσι στον επισκέπτη χρήσιμες πληροφορίες για την κατανόηση της έννοιας και της χρήσης του. Εύληπτο κείμενο με τον ορισμό του ανθιβόλου αποσαφηνίζει τον όρο: το ανθίβολο είναι το χνάρι, το αποτύπωμα ενός εικαστικά αξιόλογου και σεβαστού, συνήθως παλαιότερου, αρχετύπου. Η παραγωγή του είναι επίπονη και απαιτεί καλλιτεχνία, ενώ οι τεχνικές κατασκευής του ποικίλλουν. Η χρήση του συνδέει το εκάστοτε παρόν με τα εγκυρότερα καλλιτεχνικά δείγματα του παρελθόντος. Για τον μεταβυζαντινό ζωγράφο το ανθίβολο αποτελεί βασικό εργαλείο δουλειάς, του παρέχει τη φόρμα του έργου, το σχήμα. Το χρώμα που ακολουθεί δίνει τη μορφή και το τελικό αισθητικό αποτέλεσμα.

Στον ίδιο χώρο γενικού περιεχομένου εύληπτα εισαγωγικά κείμενα σκιαγραφούν το ιστορικό και καλλιτεχνικό πλαίσιο ανάπτυξης της μεταβυζαντινής ζωγραφικής, ενώ άλλα ειδικότερα αναφέρονται στην εμφάνιση (μέσα 18ου αι.), πορεία και εξέλιξη του εργαστηρίου των χιονιαδιτών ζωγράφων στο χρόνο. Παράλληλα, επισημαίνονται οι ιστορικές συνθήκες, που μετά την άλωση της Κρήτης (1669) οδήγησαν στην ανάπτυξη των τοπικών καλλιτεχνικών εργαστηρίων της βορειοδυτικής Ελλάδας με άμεσο αποτέλεσμα τη ραγδαία αύξηση των ζωγράφων κατά τον 18ο-19ο αιώνα και τη συνακόλουθη μετάπτωση της εκκλησιαστικής ζωγραφικής σε τέχνη εμπειρικού και χειροτεχνικού χαρακτήρα που μαθαίνεται στο πλαίσιο του οικογενειακού εργαστηρίου. Ευσύνοπτος χάρτης της βορειοδυτικής Ελλάδας και των περιοχών της νότιας Βαλκανικής βοηθάει τον επισκέπτη να τοποθετηθεί γεωγραφικά και να «ταξιδέψει» νοερά αφενός στο ακριτικό χωριό των Χιονιάδων, τόπο καταγωγής των δημιουργών των σχεδίων της Συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη, και αφετέρου στις περιοχές δράσης τους, που περιλαμβάνουν την κεντρική και βορειοδυτική Ελλάδα, το Άγιον Όρος, τη νότια Αλβανία, την πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και τη Βουλγαρία¹⁰. Καθώς η περίοδος δραστηριότητας των Χιονιαδιτών (μέσα 18ου-μέσα 20ου αι.) συμπίπτει με την ακμή και άλλων τοπικών εργαστηρίων στην Ήπειρο και τη δυτική Μακεδονία, στον χάρτη σημειώνονται ακόμη το Λινοτόπι, το Καπέσοβο, οι Καλαρρύτες, τα Άνω Σουδενά, η Κορούτιανη, η Σαμαρίνα, τόποι καταγωγής καλλιτεχνικών «ομάδων» κατά την ύστερη μεταβυζαντινή περίοδο και τα νεώτερα χρόνια¹¹.

10. Μακρής 1981, σ. 25-28· Παναγιώτου 2003, σ. 16-20· Σκούρτης 2003, σ. 21-24· Σκούρτης 2004, σ. 17 κ.ε· Γιακουμής 2004, σ. 16-18· Σιούλης 2004, σ. 19-27.

11. Για τα τοπικά οικογενειακά συνεργεία της Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας, βλ. Τούρτα 1991, σ. 43-45, 209-221, 223-230· Κωνσταντίνος 1987, σ. 241-270· Κωνσταντίνος 2001, σ. 47-51, 135-145· Μακρής 1991, σ. 21 κ.ε· Παπαγεωργίου 2004, σ. 30-36, 293-297, 313-336.

ΙΣ ΧΣ ο Μέγας Αρχιερέυς, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

ανθίβολα. Η διαπίστωση αυτή σε συνδυασμό με τη χρονολογική τοποθέτηση των περισσότερων στον προχωρημένο 19ο αιώνα, απηχεί πιθανώς τη σταδιακή υιοθέτηση εκ μέρους των ζωγράφων ευκολότερων τρόπων μηχανικής αναπαραγωγής των σχεδίων.

Στη Συλλογή υπερέχουν αριθμητικά τα σχέδια εργασίας με ελεύθερο χέρι και χρήση κάρβουνου, μολυβιού ή σινικής. Συχνά ημιτελή, αποτελούν ένα γρήγορο σκαρίφημα του ζωγράφου, μία «σημείωση» που μπορεί να εντάξει ολικώς ή μερικώς στο έργο του. Σε αρκετά από τα σχέδια συνδυάζονται άλλοτε το κάρβουνο με μολύβι ή υδατόχρωμα και άλλοτε το μολύβι με υδατόχρωμα. Ίχνη καθέτων και οριζοντίων γραμμών σε σχέδια συνιστούν βοηθητικούς άξονες για την ορθή και σύμμετρη ανάπτυξη του θέματος.

Στον προθάλαμο της Έκθεσης εντάσσεται επίσης σύντομη αναφορά στα είδη των ανθιβόλων-σχεδίων ανάλογα με την τεχνική τους. Τονίζεται ότι το ανθίβολο υπηρετεί την κατασκευαστική διαδικασία της εικόνας, καθοδηγεί δηλαδή το χέρι του ζωγράφου. Η χρήση του, επιβεβαιωμένη τουλάχιστον από τον 15ο αιώνα σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες¹², οδήγησε στην ανάπτυξη ποικιλίας τεχνικών παραγωγής τους¹³.

Ο επισκέπτης εξοικειώνεται έτσι με την ορολογία που αφορά στα βασικά είδη των ανθιβόλων (έκτυπα και διάτρητα) την οποία και θα συναντήσει στις επεξηγηματικές λεζάντες των έργων της Έκθεσης, μαθαίνει να διακρίνει τα ανθίβολα από τα απλά σχέδια με ελεύθερο χέρι και αντιλαμβάνεται ότι στη Συλλογή Μακρή-Μαργαρίτη εκπροσωπούνται αρκετοί τύποι ανθιβόλων, απουσιάζει όμως μία σημαντική κατηγορία, τα διάτρητα

12. Βασιλάκη 1995, σ. 34-35.

13. Ερμηνεία 1909, σ. 9-10· Βασιλάκη 1995, σ. 41-43· Χαίρε Κεχαριτωμένη 2004, σ. 90-95 (Μ. Βασιλάκη)· Εκ Χιονιάδων 2004, σ. 15-19 (Ν. Μπονόβας).

Αξιόλογη ομάδα αποτελούν τα έκτυπα ανθίβολα. Την τεχνική κατασκευής τους παραδίδει ο αγιορείτης μοναχός και ζωγράφος Διονύσιος ο εκ Φουρνά στο εγχειρίδιο Ερμηνεία της ζωγραφικής τέχνης (1728-1733)¹⁴. Βασίζεται στο πέρασμα των βασικών γραμμών της πρωτότυπης εικόνας με μαύρο χρώμα διαλυμένο σε σκορδόζουμο και των υπολοίπων γραμμών του θέματος (φυσιογνωμικές ή διακοσμητικές λεπτομέρειες, πτυχές) με κόκκινο χρώμα. Ακολουθεί η προσαρμογή ισομεγέθους τμήματος καλά νοτισμένου χαρτιού πάνω στο πρωτότυπο έργο. Το σχέδιο του αρχετύπου με ελαφρά πίεση αποτυπώνεται στο χαρτί ανάστροφα, αποτελεί δηλαδή το «αρνητικό» του ζωγραφικού έργου. Περαιτέρω επεξεργασία του έκτυπου ανθιβόλου (τρύπημα, χρήση υδατοχρωμάτων, επανασχεδιασμός στην άλλη όψη, κ.ά.) δημιουργούν τις παραλλαγές του είδους.

Αρκετά σχέδια διασώζουν έγγραφες σημειώσεις με οδηγίες και υποδείξεις χρωμάτων, που διευκολύνουν το ζωγράφο στα επόμενα στάδια της εργασίας του. Η περιορισμένη ή ευρεία χρήση υδατοχρωμάτων στα σχέδια εργασίας και τα ανθίβολα της Συλλογής υποδηλώνει άλλοτε σπουδή του ζωγράφου στο χρώμα και άλλοτε την πιθανή χρήση των σχεδίων αυτών ως δειγμάτων προς επίδειξη στους παραγγελιοδότες.

Ενημερωμένος ο επισκέπτης και για τις τεχνικές των σχεδίων της Συλλογής εισέρχεται στον κυρίως χώρο της Έκθεσης, που συγκροτείται σε τέσσερις βασικές ενότητες, αφιερωμένες στο Χριστό, στη Θεοτόκο Βρεφοκρατούσα, σε δημοφιλείς ιεράρχες και αγίους και σε δογματικά-εσχατολογικά θέματα. Η αριθμητική υπεροχή σχεδίων με

ΙΣ ΧΣ ο Μέγας Αρχιερέυς, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

14. Ερμηνεία 1909, σ. 9-10.

ΙΣ ΧΣ ο Μέγας Αρχιερεύς, εικόνα τέμπλου ναού Ευαγγελίστριας, Κομπότι Άρτας. «Δια χειρός Δημητρίου, Αποστόλου, Χριστοδούλου και Σωκράτους, Χιονιαδιτών... 1876»

τους πρώιμους κιόλας χριστιανικούς χρόνους τύπος του στηθαίου Παντοκράτορα, που ευλογεί και κρατεί ευαγγέλιο, (αριθ. 5, 6, 7) και του ένθρονου Χριστού Μεγάλου Αρχιερέα και Βασιλέα των Βασιλευόντων (αριθ. 1, 2, 3). Το καπεσοβίτικης πιθανόν προέλευσης σχέδιο του Παντοκράτορος (αριθ. 6) αναπαράγει με προσήλωση και ακρίβεια τον αναλλοίωτο για αιώνες τύπο¹⁵, ενώ οι σεβίζοντες άγγελοι σε νεφέλες, που δορυφορούν τον Κύριο, σε έκτυπο ανθίβολο της Συλλογής (αριθ. 7) ανανεώνουν δημιουργικά το παλαιό υπόδειγμα. Όψιμη παραλλαγή του καθιερωμένου προτύπου με επιδράσεις από τη δυτική εικονογραφία της Αγίας Τριάδας αποτελεί η απεικόνιση του Χριστού Παντοκράτορος

παραστάσεις του Χριστού και της Θεοτόκου, μαρτυρεί ότι κατά τους όψιμους χρόνους τα δύο κύρια πρόσωπα της χριστιανικής πίστης παραμένουν τα πιο αγαπητά στη συνείδηση των πιστών, ενώ έμμεσα μας πληροφορεί ότι τα περισσότερα έργα της Συλλογής προορίζονταν για την κατασκευή δεσποτικών εικόνων τέμπλου, γεγονός που επιβεβαιώνουν και οι μεγάλες διαστάσεις τους (0,90 - 1,15 μ. X 0,60 - 0,75 μ.).

Παράλληλα η μεγάλη ποικιλία εικονογραφικών τύπων που διαπιστώνουμε για τις δύο μορφές υποδεικνύει τον πλούτο των προτύπων και των παραδόσεων που φτάνουν στην περιοχή, και άλλοτε συγχωνεύονται με την υπάρχουσα παράδοση, άλλοτε προσδίδουν νέα ώθηση στην καλλιτεχνική παραγωγή.

Στον αφιερωμένο στο Χριστό χώρο της Έκθεσης παρατηρούμε ότι κυριαρχούν δύο τύποι, ο δόκιμος και αποκρυσταλλωμένος από

15. Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον 2002, αριθ. 55 (Ν. Χατζηδάκη), αριθ. 57 (Π. Α. Βοκοτόπουλος).

να κρατεί τη σφαίρα του κόσμου (αρ. 4). Το θέμα απαντά συχνά σε τοιχογραφίες και εικόνες χιονιαδιτών ζωγράφων με παλαιότερο γνωστό παράδειγμα την εικόνα του Ζήκου του Γεωργίου στο Σεπτό Οίκο του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρος στα Γιάννενα (περί το 1838)¹⁶. Ωστόσο, το σχέδιό μας συνδέεται ιδιαίτερα με δεσποτική εικόνα στο τέμπλο του ναού του Σωτήρος Άνω Πεδινών Ζαγορίου, ενυπόγραφο έργο του Αναστασίου Μαρινά στα 1884¹⁷.

Η απεικόνιση του Χριστού Μεγάλου Αρχιερέως και Βασιλέως των Βασιλευόντων με σημαίνον θεολογικό και ευχαριστιακό περιεχόμενο συνδέεται άμεσα αφενός με την κοσμική κυριαρχία του βυζαντινού αυτοκράτορα και αφετέρου με την αρχιερατική του ορθόδοξου Πατριάρχη¹⁸. Οι περικαλλείς θρόνοι με τους περίτεχνους διακόσμους λαμπρύνουν τη σύνθεση, ενώ τα πολύτιμα άμφια συνηγορούν στον επίσημο, ιερατικό της χαρακτήρα. Οι τρεις παραλλαγές του θέματος στη Συλλογή Μακρή-Μαργαρίτη προσδίδουν ποικιλία στην απόδοση του ίδιου εικονογραφικού θέματος και φανερώνουν τη δημιουργική ανησυχία και το ενδιαφέρον των ζωγράφων για συνεχή ανανέωση των θεμάτων τους, τη διαρκή ενημέρωση και προσαρμογή στις διαφορετικές κάθε φορά απαιτήσεις της πελατείας τους.

Ανάλογη ποικιλία διαπιστώνουμε και στις απεικονίσεις της Θεοτόκου. Ξεχωρίζει η αρχαιοπρεπής Παναγία Οδηγήτρια του σχεδίου 18 που αναπαράγει με συνέπεια και δεξιότητα δόκιμο κρητικό πρότυπο, καθιερωμένο από την εικόνα της Πάτμου, έργο του ονομαστού κρητικού ζωγράφου Ανδρέου Ρίτζου (δεύτερο μισό 15ου αι.)¹⁹. Εικονογραφικά και τεχνοτροπικά συνδέεται με έργα καπεσοβιτών ζωγράφων²⁰ και συγκαταλέγεται μεταξύ των παλαιότερων σχεδίων της Συλλογής (τέλη του 18ου αιώνα). Στον αντίποδα τα σχέδια που συνδέονται με χιονιαδίτες ζωγράφους (αρ. 19 και 20) και ιδιαίτερα με εικόνες του Αναστασίου Μαρινά, όπως η Παναγία Ελεούσα στο τέμπλο του ναού του Σωτήρος στα Άνω Πεδινά Ζαγορίου (1884)²¹ αντανακλούν τις αισθητικές αντιλήψεις του αιώνα που ακολουθεί και αναδεικνύουν με εκφραστική απλότητα και ευαισθησία την τρυφερή σχέση μητέρας-παιδιού ή παραπέμπουν έμμεσα στο Θείο Πάθος.

16. Στον Άγιο Γεώργιο Κλεισούρας Πρέβεζας (1839), στο ναό του Γενεσίου της Θεοτόκου στα Καβάσιλα Κονίτης (1864) και στον τρούλο του Αγίου Δημητρίου στη Βούρμπιανη (αρχές 20ου αι.). Ευχαριστώ τον κ. Κ. Σκούρτη για την επισήμανση των χιονιαδίτικων έργων και την ευγενή παραχώρηση φωτογραφικού υλικού από το αρχείο του Μουσείου των Χιονιαδιτών Ζωγράφων.

17. Αδημοσίευτη.

18. Για το θέμα βλ. Παπαμαστοράκης 1993-1994, σ. 67-76, εικ. 1-9.

19. Χατζηδάκης 1977, αριθ. 10.

20. Όπως στις τοιχογραφίες της μονής του Αγίου Ιωάννη στο Λυκοτρίχι (1759), βλ. Κωνσταντίος 2001, πίν. 18β, 120α και της μονής του Αγίου Ιωάννη Ρογκοβού στο Τσεπελόβο (1765), αδημοσίευτη.

21. Αδημοσίευτη.

Η Θεοτόκος με αγίους, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος (αριθ. 15), σε τύπο νεωτερικό που συνταιριάζει αρμονικά αναμνήσεις από την πρώιμη ιταλοκρητική παράδοση²⁴ με στοιχεία από τη σύγχρονη ναζαρηνή ζωγραφική, όπως εκπροσωπείται από τη δεσποτική εικόνα του ναού του Αγίου Γεωργίου στους Νεγάδες Ζαγορίου²⁵, με την οποία το σχέδιό μας παρουσιάζει στενή εικονογραφική και τεχνοτροπική συνάφεια.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το σχέδιο με τη σύνθετη παράσταση της Θεοτόκου στον τύπο Ρόδον το Αμάραντον, την οποία πλαισιώνουν η Αγία Τριάδα, άγγελοι και άγιοι (αριθ. 21). Η συμπαρουσία αγίων από τη σερβική και βουλγαρική εκκλησία και η εξαιρετικά σπάνια απεικόνιση του Παϊσίου του Χιλανδαρινού²², αγιορείτη μοναχού βουλγαρικής καταγωγής και συγγραφέα της περίφημης Σλαβοβουλγαρικής Ιστορίας, παραπέμπουν πιθανότατα στο σλαβοβουλγαρικό περιβάλλον της μονής Χιλανδαρίου κατά τον 18ο-19ο αιώνα²³.

Διακριτή ενότητα στην Έκθεση αποτελεί η τρίτη αριθμητικά ομάδα της Συλλογής Μακρή - Μαργαρίτη. Περιλαμβάνει επτά σχέδια με αγίους μεμονωμένους ή σε συνδυασμό όλων των κατηγοριών: στρατιωτικοί, προφήτες, μάρτυρες, Πατέρες της Εκκλησίας. Κυριαρχούν άγιοι, των οποίων η λατρεία εδραιώθηκε από τους βυζαντινούς χρόνους, όπως ο

22. Για το έργο και την προσωπικότητα του Παϊσίου, βλ. Μαργαγκός 2005, σ. 47 κ.ε., 107 κ.ε., όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

23. Βλάχος 1903, σ. 207-210.

24. Κατσελάκη 2003, σ. 283-285, εικ. 1, 4· Ν. Χατζηδάκη 1993, αριθ. 28, 32.

25. Αδημοσίευτη.

Από τους πλέον αγαπητούς ο μυροβλύτης, τροπαιοφόρος και μεγαλομάρτυς Δημήτριος, πολιούχος της Θεσσαλονίκης, που έχει συνδεθεί άρρηκτα με την ιστορία της, απεικονίζεται έφιππος σε ένα μεγάλων διαστάσεων σχέδιο (αριθ. 16) εμπνευσμένο στο περιεχόμενό του από την αγιολογική παράδοση του αγίου, καθώς αφηγείται με γλαφυρότητα τη λύση της πολιορκίας της Θεσσαλονίκης από τους Βουλγάρους το 1207, γάρη στη θαυματουργική επέμβαση του σωζοπολίτη αγίου²⁶.

Ένας ακόμη στρατηλάτης άγιος συμπεριλαμβάνεται στη Συλλογή, ο Μηνάς, σ' ένα μνημειακού ύφους σχέδιο, που απηχεί επιρροές από χαλκογραφικά πρότυπα²⁷, ενώ η φυσιογνωμική συνάφεια της μορφής με τοιχογραφημένη παράσταση του αγίου Θεοδώρου του Τήρωνα στη Μητρόπολη των Ιωαννίνων²⁸ συνηγορεί στην απόδοσή του σε ντόπιο ηπειρώτη καλλιτέχνη.

Πολυάριθμη στη Συλλογή είναι και η κατηγορία των αγίων Πατέρων, με κορυφαίο τον άγιο Νικόλαο σε τύπο παραδοσιακό, που γνωρίζει ιδιαίτερη διάδοση κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο²⁹ και επιβιώνει μέχρι και το 19ο αιώνα³⁰. Στο σχέδιο της Συλλογής την απόδοση του αγίου ανανεώνουν με μαεστρία η ευγενική, φυσιοκρατικά αποδοσμένη, φυσιογνωμία του σεβάσμιου ιεράρχη, τα ανθοστόλιστα άμφια και η περίτεχνη στάχωση του ευαγγελίου, που αντιγράφουν με πιστότητα σύγχρονες αρχιερατικές ενδυμασίες

Ο Άγιος Νικόλαος, εικόνα ναού Αγίου Γεωργίου Νεγιάδων Ζαγορίου.

26. Ξυγγόπουλος 1970, σ. 43· Θεοτοκά 1955, σ. 484-485.

27. Παλαστράτου 1989, τ. I, αριθ. 281.

28. Αδημοσίευτη.

29. Εικόνες Κρητικής Τέχνης 1993, αριθ. 164 (Μ. Μπορμπουδάκης), αριθ. 168 (Μ. Μπορμπουδάκης)· Θησαυροί του Αγίου Όρους 1997, αριθ. 2.104 (Λ. Τόσκα).

30. Ν. Χατζηδάκη 1997, αριθ. 65· Τοιγάρας 2004, σ. 93, ειχ. 56.

Ο Άγιος Νικόλαος, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

στην Κοίμηση της Θεοτόκου Τσεπελόβου (1865) και των Τριών Ιεραρχών στο ναό του Αγίου Γεωργίου Νεγάδων (1874)³³.

Τέσσερα (αριθ. 5, 12, 15, 16) από τα οψιμότερα χρονολογικά σχέδια της Συλλογής με απεικονίσεις αγίων και ιεραρχών, που ήδη αναφέρθηκαν, αποτελούν ιδιαίτερη υποενότητα, καθώς συνδέονται με τις δεσποτικές εικόνες του μνημειακού τέμπλου του ναού του Αγίου Γεωργίου στους Νεγάδες Ζαγορίου. Από εικονογραφικής και τεχνοτροπικής άποψης στα έργα αυτά αποτυπώνεται εναργώς η ρήξη, που συντελείται κατά το 19ο αιώνα και κορυφώνεται στις αρχές του 20ου, στην καλλιτεχνική παραγωγή του ελλαδικού

και έργα εκκλησιαστικής μικροτεχνίας³¹.

Ο άγιος Αθανάσιος πιθανόν να απεικονίζεται σε δύο ανθίβολα της συλλογής (αριθ. 8, 9) που αν και χρονολογούνται στην ίδια χρονική περίοδο (μέσα 19ου αι.), εκπροσωπούν διαφορετικές τεχνοτροπικές τάσεις. Το πρώτο (αριθ. 8) με τον άγιο σε κινημένη στάση και ρεαλιστική ψυχογραφική διάθεση, συνδέεται με την καλλιτεχνική παραγωγή της Επτανήσου και ειδικότερα με εικόνες στο τέμπλο της Αγίας Τριάδας Ληξουρίου που υπογράφει ο ντόπιος ζωγράφος Γεράσιμος Κόκκινος (άμισό 19ου αι.)³². Αντίθετα, η στατική επίπεδη μορφή του δευτέρου σχεδίου (αριθ. 9) παραπέμπει στα τοπικά εργαστήρια της Ηλείου και της βόρειας Ελλάδας και παρουσιάζει ιδιαίτερη συνάφεια με απεικονίσεις ιεραρχών σε εικόνες του Χιονιαδίτη Αναστασίου Μαρινά, όπως των αγίων Ελευθερίου και Σπυρίδωνος

31. Άμφια 1999, αριθ. 27, εικ. 31.

32. Κεφαλονιά 1994, εικ. 80-82.

33. Δημοσίευτες.

χώρου, οπότε η νεορωσική και η ναζαρηνή τέχνη τοποθετούν οριστικά στο περιθώριο τη μακραίωνη βυζαντινή παράδοση.

Ολιγάριθμη αλλά ενδιαφέρουσα είναι η κατηγορία των δογματικών και εσχατολογικών θεμάτων της Συλλογής. Στο ωραίο σχέδιο με την Αγία Τριάδα (αριθ. 22) ο καλλιτέχνης υιοθετεί τον δυτικό τύπο απόδοσης του Τριαδικού Θεού, όπως αυτός διαμορφώθηκε στα φλαμανδικά χαρακτηριστικά³⁴ και πέρασε στη συνέχεια στη ζωγραφική της Επτανήσου, της γειτονικής Ηπείρου, αλλά και

Η Αγία Τριάδα, σχέδιο, από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

σε σειρά αγιορειτικών χαρακτηριστικών³⁵. Η σύνθεση, αν και ημιτελής, βρίσκει παράλληλες απεικονίσεις σε έργα Χιονιαδιτών, όπως στην εικόνα του ζωγράφου Θωμά Μαρινά (1889) στο ναό του Σωτήρος στα Άνω Πεδινά Ζαγορίου³⁶.

Το ένατο κεφάλαιο της Αποκάλυψης ιστορείται για πρώτη φορά στις αθωνικές μονές το 17ο αιώνα, με την επίδραση των χαρακτηριστικών της Δύσης και μάλιστα όπως αυτά εκπορεύθηκαν από το περιβάλλον της Μεταρρύθμισης³⁷. Το σχέδιό μας παρακολουθεί την ίδια εικονογραφία, η οποία απαντά και στον υπόλοιπο βαλκανικό χώρο, δοσμένη με την απλοϊκότητα του λαϊκού τεχνίτη. Πλησιέστερο παράλληλο τόσο στην εικονογραφία, όσο και στο ύφος του σχεδίου μας, αποτελεί η τοιχογραφημένη παράσταση στη μονή

34. Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998, αριθ. 67.

35. Παπαστράτου 1986, τ. Ι, αριθ. 74-77.

36. Αδημοσίευτη.

37. Schiller 1990, σ. 388, εικ. 1005· Huber 1995, σ. 45-50, 152-157· Ταβλάκης 1995β, σ. 21-23· Τσιγάρας 2003, σ. 231-232.

Ο Άγιος Δημήτριος, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

θεματολογία τους, αποτελούν ασφαλές τεκμήριο για τη χρήση τους σε δεσποτικές εικόνες τέμπλων. Πολύ λιγότερα, και μόνο ως υπόθεση χωρίς σίγουρη ένδειξη, μπορεί να χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή τοιχογραφίας (αριθ. 10, 18, 19). Δεν θα ήταν άστοχη η

της Ρίλας στη Βουλγαρία (19ος αι.)³⁸, υποδεικνύοντας ταυτόχρονα επιδράσεις από το καλλιτεχνικό περιβάλλον της νότιας Βαλκανικής και του Αγίου Όρους κατά το 19ο αιώνα.

Η απεικόνιση των Αίνων (αριθ. 23)³⁹, παρακολουθεί το ρωσικό εικονογραφικό πρότυπο⁴⁰, γνωστό και σε αθωνικά μνημεία⁴¹, ενώ οι διπλές ελληνικές και σλαβικές επιγραφές υποδηλώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της τέχνης των μετακινούμενων ζωγράφων του 19ου αιώνα, μεταξύ των οποίων και οι Χιονιαδίτες, που ανεξαρτήτως της εθνικής τους ταυτότητας καλούνται να ανταποκριθούν στις κοινές λατρευτικές ανάγκες των ελληνόφωνων και σλαβόφωνων ορθόδοξων πληθυσμών του ενιαίου βαλκανικού χώρου.

Είναι ατυχής συγκυρία, που κανένα από τα σχέδια της συλλογής Μακρή, δε φέρει υπογραφή του δημιουργού του. Έμμεσες μόνο υποδείξεις αντλούμε γι' αυτά από τα τεχνικά χαρακτηριστικά της κατασκευής τους. Οι μεγάλες διαστάσεις των περισσότερων σε συνδυασμό με τη

38. Ενεφ 1992, σ. 26, 88-91.

39. Για το θέμα βλ. Παρχαρίδου 2000, σ. 28 κ.ε.; Μεράντζας 2005, σ. 11 κ.ε.

40. Με πλησιέστερο παλαιότερο παράδειγμα την εικόνα του Νονγοτοδ (15ος αι.), βλ. Παρχαρίδου 2000, σ. 55-56, εικ. 27β.

41. Όπως στη τοιχογραφία της τράπεζας της μονής Χιλανδαρίου (1621/22), βλ. Παρχαρίδου 2000, σ. 233, υποσ. 1262; Ταβλάκης 1995α, πίν. 151.

εικασία ότι κάποια χρησιμοποιούνταν και για επίδειξη στην ενδιαφερόμενη πελατεία, όπως δηλώνει η εκτεταμένη χρήση υδατοχρωμάτων (αριθ. 16, 24), ορισμένα έμειναν για άγνωστο σε εμάς λόγο ημιτελή (αριθ. 4, 6, 21) και χρησίμευαν πιθανώς σαν γενικός ή πρόχειρος οδηγός - «σημειωματάριο» στη δουλειά του ζωγράφου.

Οπωσδήποτε πάντως όλα αποτελούν αυθεντικά δείγματα εικαστικής δημιουργίας και ιδιαίτερων επιτευγμάτων ενός τοπικού καλλιτεχνικού εργαστηρίου, που τα μέλη του, χειροτέχνες ζωγράφοι με απλά μέσα και σύνεργα, ανθίβολα και κονδύλια, πορεύτηκαν σε ετερόκλητα καλλιτεχνικά μονοπάτια και σύνθετες ιστορικές διαδρομές, άλλοτε συντηρώντας την παράδοση και άλλοτε οικειοποιούμενοι ξενόφερτους τρόπους, με κοινό στόχο πάντα να υπηρετήσουν με συνέπεια και να εκφράσουν με ειλικρίνεια και απλότητα τη θρησκευτική πίστη των ορθοδόξων κοινοτήτων της Βαλκανικής.

Ιδιαίτερα εποπτική για την κατανόηση της σημασίας και της λειτουργίας του ανθιβόλου αποδείχθηκε τόσο στην Έκθεση, όσο και στον επιστημονικό Κατάλογο που τη συνοδεύει, η αντιπαραβολή των σχεδίων με φορητές εικόνες σε φωτογραφική αναπαραγωγή. Πρόκειται για έργα, που εντοπίστηκαν κατά τη διάρκεια της έρευνάς μας και επιχωριάζουν

MP ΘΥ η Ελεούσα, εικόνα τέμπλου ναού Σωτήρος, Άνω Πεδινά Ζαγορίου, έργο Αναστασίου 1840.

MP ΘΥ, ανθίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά. Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.

στην περιοχή των Ιωαννίνων. Στην Έκθεση πραγματοποιήθηκαν επιλεκτικά τέτοιες αντιπαραβολές σε έργα αντιπροσωπευτικά της κάθε ενότητας, προκειμένου να καταδείξουν στον επισκέπτη την άμεση σχέση σχεδίου-εικόνας, καθώς πολλά από αυτά ταυτίζονταν όχι μόνο στους εικονογραφικούς τύπους αλλά ακόμα και στην επιλογή των χρωμάτων και τις διαστάσεις.

Επίλογος

Η πορεία του επισκέπτη στην Έκθεση των ανθιβόλων της Συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη στο Pergamon Museum ολοκληρώνεται με εκπαιδευτικές δραστηριότητες που απευθύνονται κυρίως σε παιδιά, αλλά όχι σπάνια προκαλούν το ζωηρό ενδιαφέρον και των ενηλίκων. Σε μικρή, φιλόξενη αίθουσα μαθητές του Βερολίνου με τρόπο βιωματικό μετουσίωσαν τη γνώση σε έργο, κατασκευάζοντας το δικό τους ανθίβολο και

δημιουργώντας με απλοποιημένα βήματα μία φορητή εικόνα. Με τον τρόπο αυτό, η έκθεση των ανθιβόλων της Συλλογής Μακρή-Μαργαρίτη, λιτή και καλαίσθητη, ευσύνοπτη και εκπαιδευτική, οργανωμένη με βάση τις σύγχρονες μουσειολογικές και μουσειογραφικές τάσεις, αναδεικνύει τα έως τώρα θεωρούμενα ταπεινά σχέδια των χιονιαδιτών ζωγράφων σε πολύτιμους μάρτυρες για την ιστορία και την εξέλιξη της όψιμης θρησκευτικής ζωγραφικής της βαλκανικής, αλλά και για τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή. Προϊόντα κατ' αρχήν τεχνολογικού χαρακτήρα, που εξελίσσονται στη συνέχεια και σε έργα τέχνης, σχεδόν αυτόνομα και αυτοτελή, μας μεταφέρουν νοερά σε μια εποχή όχι ιδιαίτερα μακρινή, και σε μια κοινωνία, η οποία αποτέλεσε τη βάση του σύγχρονου ελληνικού κράτους. Ας ελπίσουμε ότι το ταξίδι των χιονιαδίτικων ανθιβόλων

*Ιεράρχης, αντίβολο από το εργαστήριο των Χιονιαδιτών
ζωγράφων Χριστόδουλου και Θωμά Παπακώστα - Μαρινά.
Συλλογή Μακρή - Μαργαρίτη.*

στην καρδιά της Ευρώπης, το οποίο βρήκε θερμή ανταπόκριση από το πεπαιδευμένο κοινό του Βερολίνου, να είναι το πρώτο μιας μακράς διαδρομής, μέσα από την οποία θα γίνουμε όλοι, ερευνητές και απλοί φιλότεχνοι, κοινωνοί αυτής της καλλιτεχνικής έκφρασης, η οποία, αν και παραπαίει ανάμεσα στο μεγαλείο του παρελθόντος, τον ευρωπαϊκό ρεαλισμό και το λαϊκό αίσθημα, αποτελεί την τελευταία «αναλαμπή» της μεταβυζαντινής ζωγραφικής.

Σύντομη βιβλιογραφία

ΑΘΜ = Αρχείο Θεσσαλικών Μελετών

ΔΧΑΕ = Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

ΗπειρΧρον = Ηπειρωτικά Χρονικά

Άμφια 1999 = Άμφια. Το ένδυμα της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Μουσείο Μπενάκη, κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 1999.

Αχειμάστου-Ποταμιάνου 1998 = Μ. Αχειμάστου-Ποταμιάνου, Εικόνες του Βυζαντινού Μουσείου Αθηνών, Αθήνα 1998.

Βασιλάκη 1995 = Μ. Βασιλάκη, Από τους εικονογραφικούς οδηγούς στα σχέδια εργασίας των μεταβυζαντινών ζωγράφων. Το τεχνολογικό υπόβαθρο της βυζαντινής εικονογραφίας, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1995.

Βασιλάκη 2002 = Μ. Βασιλάκη, Η συμβολή των σχεδίων εργασίας των ζωγράφων στη μελέτη των μεταβυζαντινών εικόνων, Ζητήματα Μεταβυζαντινής ζωγραφικής, στη μνήμη του Μανόλη Χατζηδάκη, Αθήνα 2002, σελ. 307-318.

Βασιλάκη 2006 = Μ. Βασιλάκη, Τα σχέδια εργασίας των ζωγράφων μετά την Άλωση,

Άγιον Όρος Κειμήλια Προστάτου, Αγιορειτική Εστία, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 2006, σελ. 130-131.

Βλάχος 1903 = Κ. Βλάχος, Η χερσόνησος του Αγίου Όρους Άθω και οι εν αυτή μοναί και οι μοναχοί, Βόλος 1903.

Γιακουμής 2004 = Γ. Γιακουμής, Έργα Χιονιαδιτών ζωγράφων στην Αλβανία, Εκ Χιονιάδων, τχ. 7 (2004), σ. 16-18.

Εικόνες Κρητικής Τέχνης 1993 = Εικόνες της Κρητικής Τέχνης. Από τον Χάνδακα ως την Μόσχα και την Αγία Πετρούπολη, κατάλογος έκθεσης, Ηράκλειο 1993.

Εκ Χιονιάδων 2004 = Εκ Χιονιάδων, σπουδές και αντίβολα. 130 έργα από τη συλλογή της οικογένειας Γιαννούλη, κατάλογος έκθεσης, Βόλος 2004.

Ένεφ 1992 = Μ. Ένεφ, Η Αποκάλυψη του Ιωάννη. Τοιχογραφίες σε μοναστήρια της Ορθοδοξίας, Θεσσαλονίκη 1992.

Ερμηναία 1909 = Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Διονυσίου του εκ Φουρνά, Ερμηναία της ζωγραφικής τέχνης, Αγία Πετρούπολις 1909.

Η Λάμψη του Ουρανού 2006 = «Der Glanz des Himmels. Griechische Ikonen der Sammlung Velimezis- Η Λάμψη του Ουρανού. Εικόνες από τη Συλλογή Βελιμέζη-The Splendour of Heaven. Greek Icons from the Velimezis Collection» Τρίγλωσσος κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 2006.

Θεοτοκά 1955 = Ν. Θεοτοκά, Εικονογραφικός τύπος του Αγίου Δημητρίου στρατιωτικού και εφίππου και οι σχετικές παραδόσεις των θαυμάτων, Πεπραγμένα του Θ' Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη, 12-19 Απριλίου 1953, 1, Αρχαιολογία, Αθήνα 1955, σελ. 477-488.

Θησαυροί του Αγίου Όρους 1997 = Οι θησαυροί του Αγίου Όρους, Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, κατάλογος έκθεσης, Θεσσαλονίκη 1997.

Κατσελάκη 2003 = Α. Κατσελάκη, Ιταλοκρητική εικόνα με την Άκρα Ταπείνωση και τους αγίους Ιωάννη τον Πρόδρομο και Γεράσιμο, ΔΧΑΕ ΚΔ' (2003), σελ. 281-292.

Κεφαλονιά 1994 = Κεφαλονιά. Ένα μεγάλο Μουσείο. Εκκλησιαστική τέχνη, τόμ. ΙΙ, Περιοχή Πάλης, Αργοστόλι 1994

Κωνσταντίος 1987 = Δ. Ν. Κωνσταντίος, «Ομάδες» ζωγράφων στην Ήπειρο την όψιμη Τουρκοκρατία, Ήπειρος, Κοινωνία-Οικονομία, 15ος-20ος αι., Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Γιάννινα 4-7 Σεπτεμβρίου 1985, Ιωάννινα 1987, σελ. 241-253, εικ. 1-17.

Κωνσταντίος 2001 = Δ. Ν. Κωνσταντίος, Προσέγγιση στο έργο των ζωγράφων από το Καπέσοβο της Ηπείρου, Αθήνα 2001.

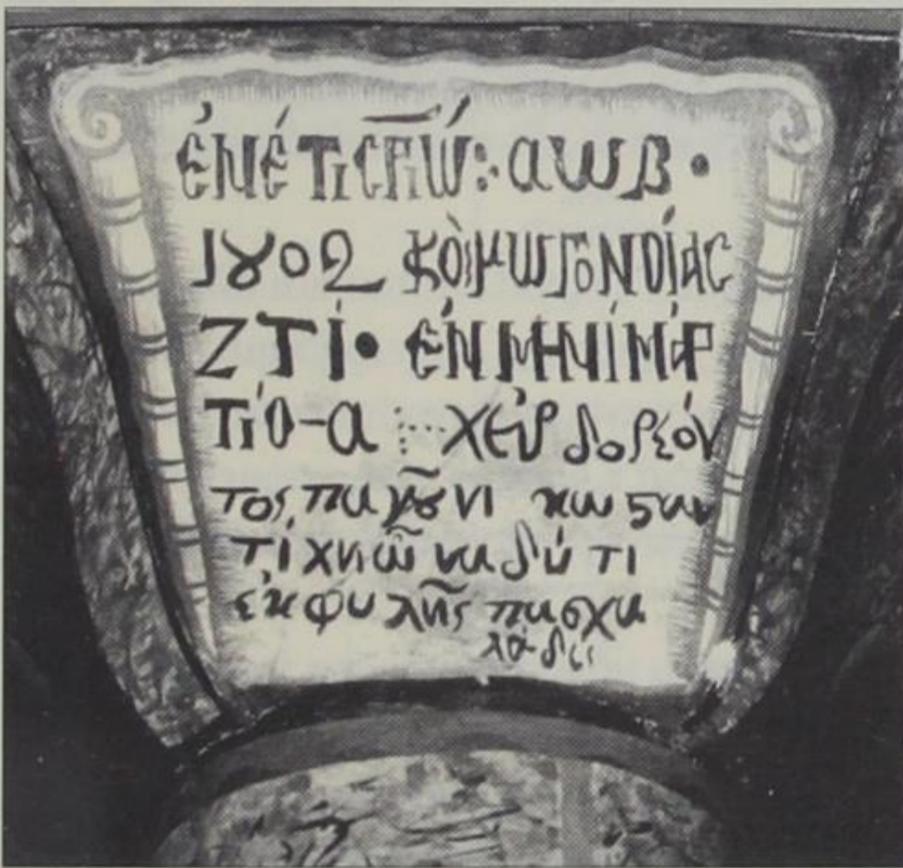
Μακρής 1981 = Κ. Α. Μακρής, Χιονιαδίτες Ζωγράφοι. 65 λαϊκοί ζωγράφοι από το χωριό Χιονιάδες της Ηπείρου, Αθήνα 1981.

Μακρής 1991 = Κ. Α. Μακρής, Οι ζωγράφοι της Σαμαρίνας, Τελλόγλειο Ίδρυμα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991.

- Μαραγκός 2005 = Β. Γ. Μαραγκός, Παΐσιος Χιλανδαρινός και Σωφρόνιος Βράτσης. Από την Ορθόδοξη Ιδεολογία στη διάπλαση της Βουλγαρικής Ταυτότητας, Αθήνα 2005 (δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή).
- Μεράντζας 2005 = Χ. Δ. Μεράντζας, Η εικονογράφηση των Αίνων στη μεταβυζαντινή μνημειακή ζωγραφική του ελλαδικού χώρου, (16ος-18ος αι.), Η συμβολική θεώρηση της έννοιας του χρόνου στην οικουμένη και το σύμπαν, Ιωάννινα 2005.
- Μπονόβας -Νάνου -Τουτός 2005 = Ν. Μπονόβας - Μ. Νάνου - Ν. Τουτός, Εκ Χιονιάδων ... σπουδές και ανθίβολα, Εκ Χιονιάδων 8 (2005), σελ. 35-49.
- Μπούρα-Τσιγκάκου 1983 = Λ. Μπούρα, Φ.-Μ. Τσιγκάκου, Σχέδια εργασίας μεταβυζαντινών ζωγράφων από τη Γαλάτιστα Χαλκιδικής, Ζυγός 62 (1983), σελ. 22-33, εικ. 1-14.
- Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον 2002 = Μυστήριο Μέγα και Παράδοξον, Σωτήριο έτος 2000, Έκθεσις εικόνων και κειμηλίων, Βυζαντινόν και Χριστιανικόν Μουσείον, 28 Μαΐου-31 Ιουλίου 2001, κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 2002.
- Νάνου 2005 = Μ. Νάνου, Η συμβολή του Κίτσου Μακρή στη μελέτη της χιονιαδίτικης ζωγραφικής. Νέα δεδομένα και προοπτικές, ΑΘΜ ΙΔ' (2005), σελ. 155-178, εικ. 1-25.
- Ξυγγόπουλος 1970 = Α. Ξυγγόπουλος, Ο εικονογραφικός κύκλος της ζωής του αγίου Δημητρίου, Θεσσαλονίκη 1970.
- Παΐσιος 1962 = π. Γ. Παΐσιος, Αγιογραφία και αγιογράφοι Χιονιάδων, Ηπειρωτική Εστία, Ιωάννινα 1962.
- Παναγιώτου 2003 = Γ. Παναγιώτου, Έλληνες επαγγελματίες στην Αλβανία, Εκ Χιονιάδων 6 (2003), σελ. 16-20.
- Παπαγεωργίου 2004 = Ν. Παπαγεωργίου, Το καθολικό της Αγίας Παρασκευής και ο ναός της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Σαμαρίνας Γρεβενών. Συμβολή στη μελέτη της θρησκευτικής ζωγραφικής στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα στη δυτική Μακεδονία, Θεσσαλονίκη 2004 (δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή).
- Παπαμαστοράκης 1993-1994 = Τ. Παπαμαστοράκης, Η μορφή του Χριστού - Μεγάλου Αρχιερέα, ΔΧΑΕ ΙΖ' (1993-1994), σελ. 67-76.
- Παπαστράτου 1986 = Ντ. Παπαστράτου, Χάρτινες εικόνες, Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά, 1665-1899, τόμ. Ι-ΙΙ, Αθήνα 1986.
- Παρχαρίδου 2000 = Μ. Παρχαρίδου, Οι Αίνοι στη μνημειακή ζωγραφική του 16ου αι. Συμβολή στη μελέτη του θέματος με αναφορές σε μνημεία του 5ου-19ου αι., Θεσσαλονίκη 2000 (δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή).
- Σιούλης 2004 = Τ. Σιούλης, Χιονιαδίτες αγιογράφοι, Εκ Χιονιάδων, τχ. 7 (2004), σ. 19-27.
- Σκούρης 2003 = Κ. Σκούρης, Μνημεία Χιονιαδίτικης ζωγραφικής, Εκ Χιονιάδων, τχ. 6 (2003), σ. 21-24.
- Σκούρης 2004 = Κ. Σκούρης, Ξυλόγλυπτες και ζωγραφιστές κασέλες από τους Χιονιάδες της Ηπείρου, Αθήνα 2004.
- Ταβλάκης 1995α = Ι. Ε. Ταβλάκης, Το εικονογραφικό πρόγραμμα στις τράπεζες των μονών του Αγίου Όρους, Θεσσαλονίκη 1995 (δακτυλογραφημένη διδακτορική διατριβή).
- Ταβλάκης 1995β = Ι. Ε. Ταβλάκης, Οι τοιχογραφίες του Αγίου Όρους. Η πλουσιότερη απόδοση των οραμάτων του Ιωάννη στην Ορθόδοξη Τέχνη, Η Καθημερινή, Επτά Ημέρες 17.9.1995, σελ. 21-23.
- Τούρτα 1991 = Α. Τούρτα, Οι ναοί του Αγίου Νικολάου στη Βίτσα και του Αγίου Μηνά στο Μονοδένδρι, Αθήνα 1991.
- Τσιγάρας 2003 = Γ. Χ. Τσιγάρας, Οι ζωγράφοι Κωνσταντίνος και Αθανάσιος από την Κορυτσά, Το έργο τους στο Άγιον Όρος (1752-1783), Αθήνα 2003.
- Τσιγάρας 2004 = Γ. Χ. Τσιγάρας, Εκκλησίες της Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου, Ξάνθη 2004.
- Χαίρε Κεχαριτωμένη 2004 = Χαίρε Κεχαριτωμένη. Εικόνες από τη Συλλογή Βελιμέζη, Τήνος 2004
- Χατζηδάκης 1977 = Μ. Χατζηδάκης, Εικόνες της Πάτμου. Ζητήματα βυζαντινής και μεταβυζαντινής ζωγραφικής, Αθήνα 1977.
- Ν. Χατζηδάκη 1993 = Ν. Χατζηδάκη, Από το Χάνδακα στη Βενετία, Ελληνικές εικόνες στην Ιταλία. 15ος-16ος αι., Μουσείο Correr, Βενετία, Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού, κατάλογος έκθεσης, Αθήνα 1993.
- Ν. Χατζηδάκη 1997 = Ν. Χατζηδάκη, Εικόνες της Συλλογής Βελιμέζη, Αθήνα 1997.
- Antivola 2007 = Anthivola. Malvorlagen für sacrale Kunst, κατάλογος έκθεσης, Athen 2007.
- Huber 1995 = P. Huber, Η Αποκάλυψη στην τέχνη Δύσης και Ανατολής, Αθήνα 1995.
- Kalafati 2003 = K.-Ph. Kalafati, Sketchbooks and Sketches in the Postbyzantine Period, Post-Byzantine art in Balkans, t. I, International Conference, 25-27 June 1997, Novi Sad 2003, σελ. 143-149.
- Schiller 1990 = G. Schiller, Ikonographie der christlichen Kunst. Bd 5: Die Apokalypse des Johannes, Göttersloh 1990.

Κώστας Σκούρτης

Τα γενεαλογικά δέντρα των Χιονιαδιτών ζωγράφων

Η ζωγραφική τέχνη στους Χιονιάδες ασκήθηκε στη βάση της οικογενειακής επαγγελματικής ενασχόλησης. Οι ανάγκες απαιτούσαν τα νεώτερα μέλη της οικογένειας να εργάζονται κοντά στους έμπειρους συγγενείς τους. Έτσι τους βοηθούσαν ασχολούμενοι με τις δευτερεύουσες εργασίες και παράλληλα μαθήτευαν κοντά τους. Ανάλογα με τον βαθμό εξέλιξής τους στη ζωγραφική, συχνά γίνονταν συνεργάτες τους και τους διαδέχονταν ή έκαναν δικά τους συνεργεία με τον ίδιο τρόπο. Επειδή στην άσκηση της ζωγραφικής τέχνης προϋπόθεση είναι και η ύπαρξη κάποιας ιδιαί-

τερης ικανότητας ή ταλέντου πέραν της εξάσκησης, θεωρείται ευνόητο πως τα άτομα, που δεν διέθεταν το χάρισμα, περιορίζονταν στην εκτέλεση βοηθητικών εργασιών και καμιά φορά έκαναν παράλληλα ή κατά διαστήματα και κάποιο άλλο, τεχνικό κυρίως, επάγγελμα, όπως αυτό του μαραγκού, το οποίο ήταν πολύ συνηθισμένο στους Χιονιάδες. Οι μαθητευόμενοι ζωγράφοι, όπως φαίνεται από κτητορικές επιγραφές σε ναούς και από επιστολές, ακολουθούσαν το συνεργείο των συγγενών τους από μικρή ηλικία. Σε ηλικία δεκαέξι χρόνων αναφέρεται σε επιγραφή και το όνομα ενός μαθητευόμενου.

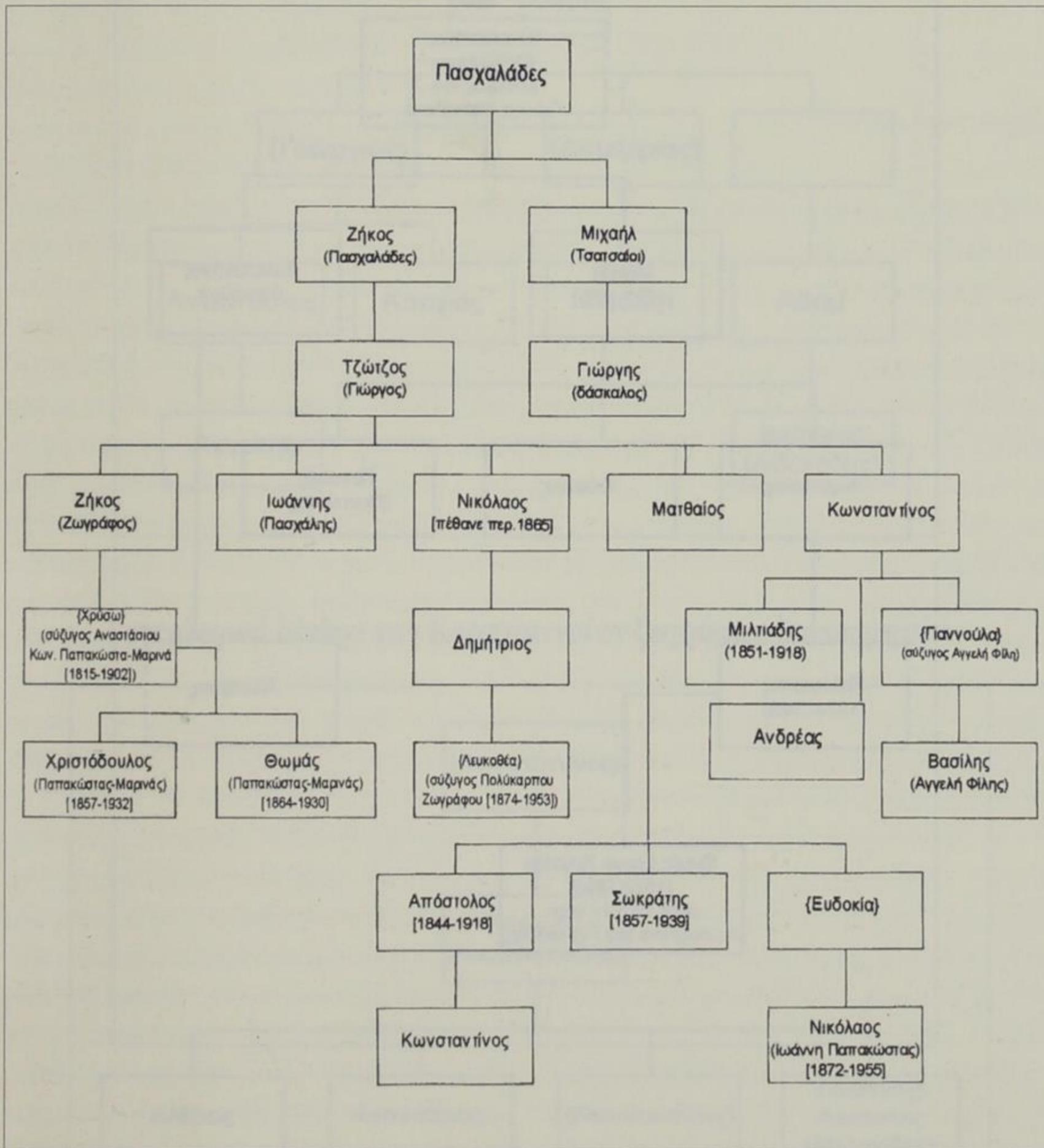
Η μεγαλύτερη οικογένεια ζωγράφων ήταν οι Πασχαλάδες. Οι απόγονοί τους αποτέλεσαν τους δύο κλάδους, των Ζωγραφαίων (κάποιοι από τους οποίους διατήρησαν το όνομα Πασχάλης) και των Ζωγραφαίων - Τσατσαίων. Άλλη οικογένεια ζωγράφων ήταν των Παπακωστάδων ή Μαρινάδων, οι οποίοι είχαν συγγενικούς δεσμούς με την οικογένεια των Ζωγραφαίων. Αργότερα υπήρξαν και άλλες οικογένειες που ανέδειξαν ζωγράφους, όπως οι Καραγιανναίοι και οι Βουραίοι, ενώ είναι γνωστοί και άλλοι ζωγράφοι με άλλα επώνυμα, οι οποίοι μαθήτευσαν κοντά σε ζωγράφους των μεγάλων οικογενειών, έχοντας όλοι σχεδόν κάποια συγγένεια μεταξύ τους.

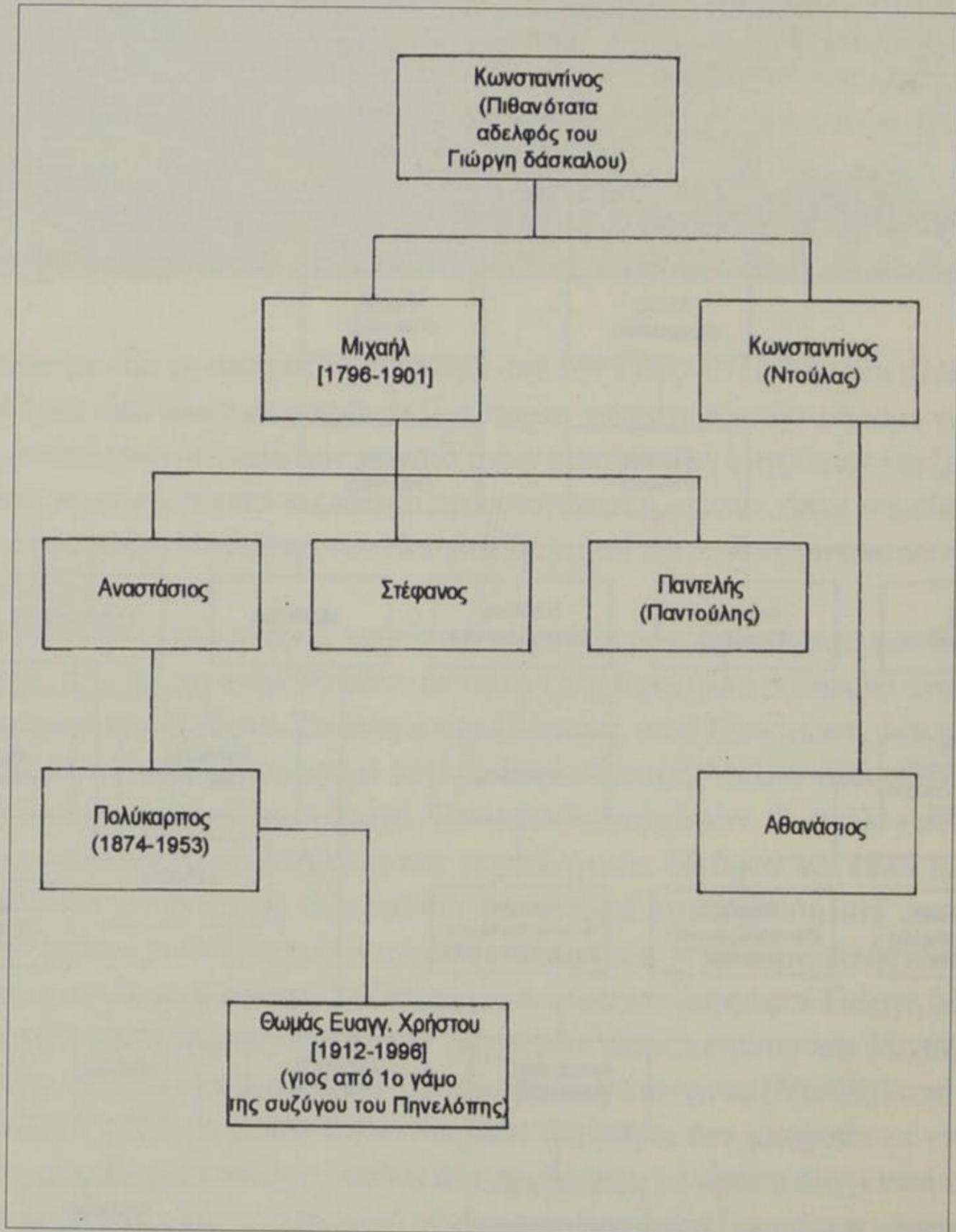
Σύμφωνα με όλα τα στοιχεία που έχουμε από τον Γεώργιο Παΐσιο και άλλους μελετητές, αλλά και από άλλες μαρτυρίες παλαιότερων χωριανών, επιχειρήσαμε να σχεδιάσουμε τα γενεαλογικά δένδρα των χιονιαδίτικων οικογενειών ζωγράφων και ζωγράφων-διακοσμητών, με πρώτη και κυριότερη την οικογένεια ή «φυλή», όπως σημείωνε για τη γενιά του ο ζωγράφος Παγούνης, των Πασχαλάδων, από την οποία φαίνεται ότι προήλθαν οι Χιονιαδίτες ζωγράφοι.

Το δένδρο δεν είναι πλήρες, καθώς αναφέρονται μόνο τα ονόματα των ζωγράφων και, μέσα σε αγκύλες, τα ονόματα όσων δεν ήταν ζωγράφοι αλλά πρέπει να αναφερθούν για τη συνέχεια του δένδρου. Το όνομα του Παγούνη, υιού Κωνσταντή, δεν μπορεί να πάρει τη θέση του στο γενεαλογικό δένδρο λόγω έλλειψης άλλων στοιχείων. Το ίδιο συμβαίνει και με πολλά άλλα ονόματα Χιονιαδιτών ζωγράφων. Οι πολλές συνωνυμίες επίσης δυσκολεύουν τη συμπλήρωση των γενεαλογικών δένδρων και είναι εύκολο να παραπλανήσουν τον μελετητή. Γι' αυτό δεν έγινε καμιά συμπλήρωση κατ' εικασίαν και ως φαίνεται πιθανή η σύνδεση κάποιων με τα ονόματα των γενεαλογικών δένδρων, όπως π.χ. η ταύτιση του Μιχαήλ Μιχαήλ (1770) με τον πατέρα του ζωγράφου Γιώργη δάσκαλου, και η γονική ή αδελφική συγγένεια των ζωγράφων Κωνσταντίνου και Μιχαήλ με τον Κωνσταντίνο, πατέρα των ζωγράφων Μιχαήλ και Κωνσταντίνου (Ντούλα) από τη γενιά των Τσατσαίων - Ζωγραφαίων κ.ο.κ. Μερικοί ζωγράφοι δεν μπορούν να ενταχθούν σε αυτά τα γενεαλογικά δένδρα, καθώς δεν συνδέονται με άμεση συγγενική σχέση με αυτές τις οικογένειες. Στο γενεαλογικό δένδρο των Βουραίων ζωγράφων - διακοσμητών ο Γεώργιος, ο Δημήτριος και ο πατέρας του Αδάμ ήταν αδέρφια ή ξαδέρφια. Για όσους ζωγράφους, τέλος, είμαστε σίγουροι για τις χρονολογίες της ζωής τους τις αναφέρουμε μετά το όνομά τους.

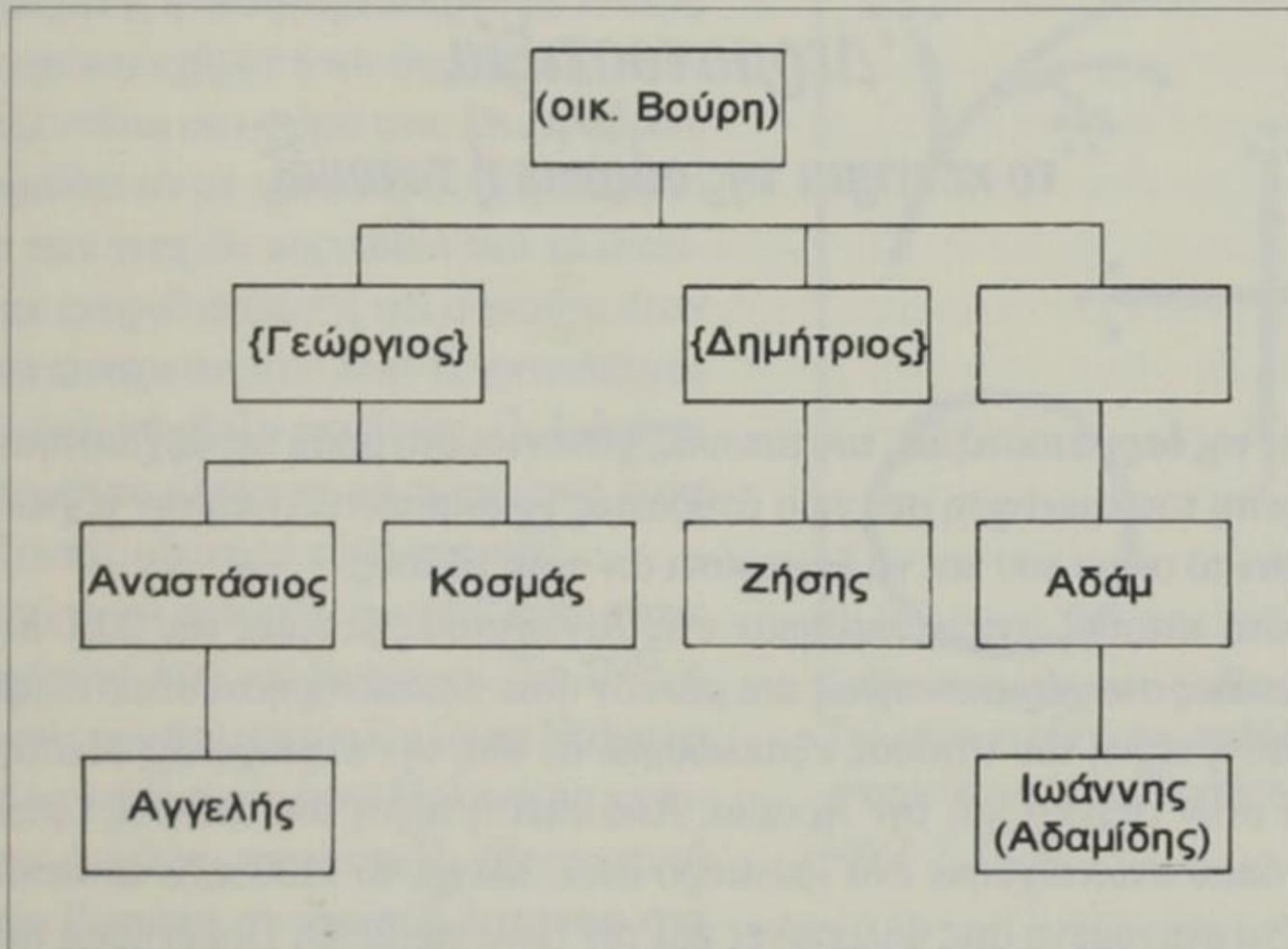
Γενεαλογικό δένδρο των Πασχαλάδων ζωγράφων

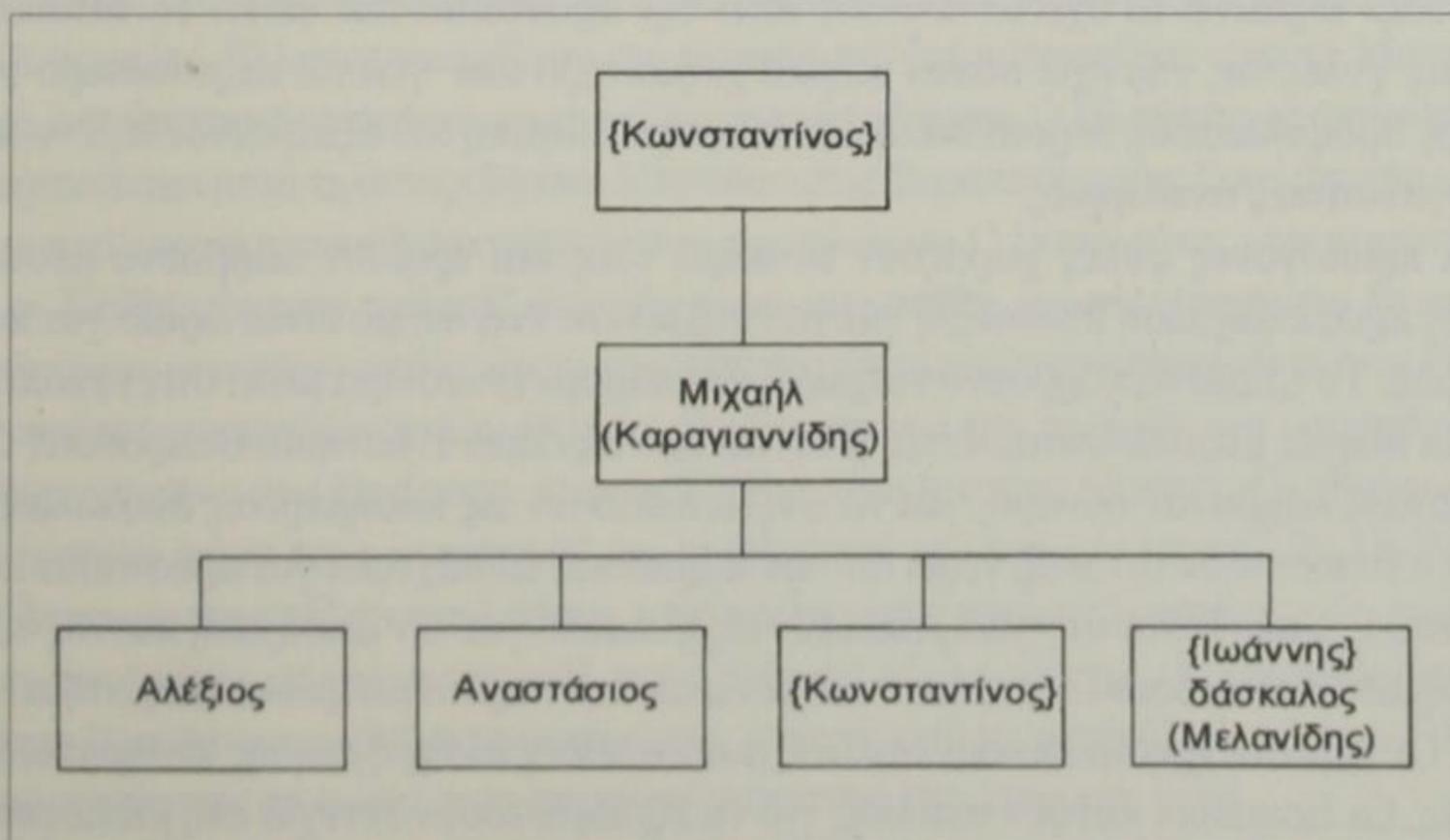
Γενεαλογικό δένδρο των Τσατσαίων - Ζωγράφων

Γενεαλογικό δένδρο των Βουραίων ζωγράφων-διακοσμητών

Γενεαλογικό δένδρο των Καραγιανναίων ζωγράφων-διακοσμητών

Βασίλης Σκούρτης

Δερματοστιξία το κέντημα της σάρκας ή τατουάζ

Οι ρίζες της δερματοστιξίας, του τατουάζ, χάνονται στα βάθη της αρχαιότητας, καθώς απ' την πρώτη του εμφάνιση στη γη ο άνθρωπος χρησιμοποιεί αυτή την τεχνική, για να διακοσμήσει το σώμα του και να ξεχωρίσει απ' τους άλλους.

Τα πρώτα τατουάζ ανακαλύφθηκαν στις Αιγυπτιακές μούμιες του 2000 π.Χ. Ήταν μικρές κουκίδες στα χέρια συνήθως και μάλλον ήταν κάποιο θρησκευτικό σύμβολο. Απ' την Αίγυπτο η τέχνη του τατουάζ εξαπλώθηκε σε όλη την περιοχή της Μεσογείου και ανατολικά στην Περσία και την Αραβία. Από εκεί η τέχνη του τατουάζ έφτασε μέχρι την Κίνα, όπου αναπτύχθηκε ένα ιδιαίτερο στυλ. Μέχρι το 1100 π.Χ. το τατουάζ ήταν συνηθισμένο φαινόμενο στις Φιλιππίνες και την Πολυνησία. Οι Πολυνήσιοι ταξιδεύουν στη Χαβάη και στη Νέα Ζηλανδία και φέρνουν μαζί τους την τέχνη του τατουάζ. Η λέξη «τατουάζ» προέρχεται από τη λέξη «tattoo». Στην Πολυνησιακή διάλεκτο «ta» σημαίνει σχέδιο και «τουάζ» δηλώνει αυτόν που δίνει πνοή στα πλάσματα της γης. Με άλλα λόγια «τατουάζ» σημαίνει το σχέδιο που σου δίνει την προστασία των θεών. Το τατουάζ για όλες τις φυλές της γης έχει πάντα μαγικό χαρακτήρα και γίνεται περισσότερο για τη μαγική, προφυλακτική, θεραπευτική και διαφοροποιητική του αξία, συνδεδεμένο πάντα με παγανιστικές αντιλήψεις.

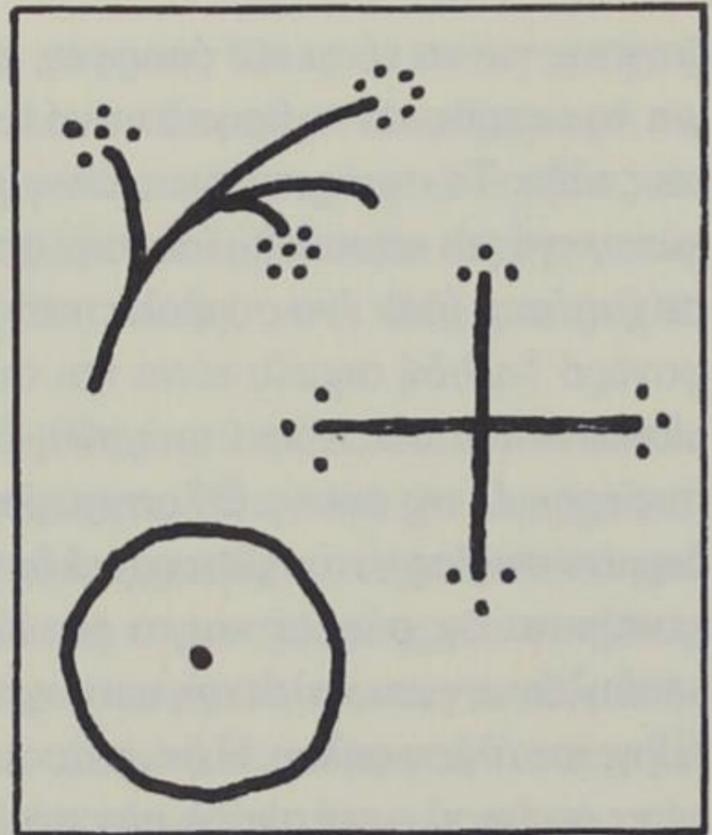
Οι πρωτόγονες φυλές χαράζουν το σώμα τους και τρίβουν κάρβουνο μέσα στις πληγές προς εκδήλωση πένθους ή για να δείξουν ότι ένα άτομο είναι ώριμο για κοινωνική ζωή. Το τριμμένο κάρβουνο εισχωρεί και παραμένει μόνιμα μέσα στις εγχοπές και όταν οι πληγές θεραπεύονται αυτές γίνονται ορατές. Στην Ινδονησία θεωρούσαν ότι με τα τατουάζ λάμβαναν δύναμη, για να αντιμετωπίσουν τις καθημερινές δυσκολίες. Στο Βόρνεο τοποθετούν τατουάζ γύρω απ' τον καρπό και τα δάχτυλα για προστασία απ' τις αρρώστιες. Στην Ταϊτή τα χρησιμοποιούν ως φυλακτό για την αποτροπή παντός κακού. Στη Βιρμανία πιστεύουν ότι ένα τατουάζ πάνω απ' την καρδιά μπορεί να σταματήσει κάθε κακό. Οι Σαμάνοι χρησιμοποιούν τατουάζ σαν ένα είδος ίασης ή μύησης σε θρησκευτικές τελετές. Οι Εσκιμώοι κάνουν τατουάζ, για να εξασφαλίσουν ευτυχία στη μέλλουσα ζωή και πιστεύουν ότι αυξάνει την ομορφιά των κοριτσιών. Οι Ιάπωνες τα χρησιμοποιούν για καλλωπιστικούς, αλλά και για θρησκευτικούς λόγους, πιστεύοντας ότι μπορούν να εξορκίσουν τους φόβους τους και τους εφιάλτες. Οι Ινδιάνοι πιστεύουν ότι τους προφυλάσ-

σουν απ' τον εχθρό στη μάχη. Στις Φιλιππίνες ο νικητής μαχητής ή κυνηγός έπαιρνε τη δύναμη του φονευμένου εχθρού ή του θηράματος, αν το ζωγράφιζε πάνω στο σώμα του. Οι Αραβικές φυλές σημάδευαν με τατουάζ τα μέτωπα ή τα μάγουλα των νεαρών κοριτσιών και το αφαιρούσαν με ενεργό ασβέστη και σαπούνι, όταν το κορίτσι παντρεύονταν. Στην Παραγουάη το τατουάζ είναι σύμβολο εφηβείας. Οι Ινδιάνοι της Κολομβίας έλεγχαν το κουράγιο τους εφαρμόζοντας οδυνηρό τύπο τατουάζ.

Στη Δύση το τατουάζ εμφανίζεται στους Σταυροφόρους που επιστρέφουν. Το 1691 ο εξερευνητής των θαλασσών Γουίλιαμ Ντάμφερ μετά από τα ταξίδια του στην Πολυνησία μεταφέρει στο Λονδίνο τα τατουάζ. Ουσιαστικά όμως στην Ευρώπη τα τατουάζ έρχονται στα τέλη του 17ου αιώνα απ' τον Κάπτεν Κουκ, ο οποίος φέρνει ειδικούς τεχνίτες απ' την Πολυνησία με σκοπό τη διάδοσή του. Στις αρχές του 18ου αιώνα το τατουάζ είναι μόδα στις αριστοκρατικές τάξεις της Ευρώπης. Το σημάδεμα στην αρχαιότητα λεγόταν στίξη ή κατάστιξη και η πράξη στιγματισμός. Το σημάδεμα του σώματος δερματοστιξία.

Οι αρχαίοι Έλληνες γνωρίζουν την τεχνική της δερματοστιξίας από τη Μυκηναϊκή εποχή, ωστόσο την θεωρούσαν ως συνήθεια των βαρβάρων. Ο Πλούταρχος αναφέρει πως οι Συρακούσιοι μετά τη συντριβή των Αθηναίων στις Συρακούσες της Σικελίας έβαλαν ένα άλογο υπό μορφή τατουάζ στα μέτωπα των αιχμαλώτων. Ο Ιπποκράτης είχε παρατηρήσει πως οι Σκύθες έκαναν τατουάζ στα χέρια και στα στήθη, για να γίνουν πιο δυνατοί. Ο Πλούταρχος αναφέρει ακόμη ότι το τατουάζ ήταν η τιμωρία που υποχρέωναν οι Θράκες τις γυναίκες για το θάνατο του Ορφέα. Πρόκειται για την τιμωρία που υποχρέωσαν οι Σκύθες γυναίκες στις Θράσες, όταν οι Σκύθες νίκησαν τους Θράκες. Οι Θράσες διακόσμησαν το σώμα τους με τατουάζ και μετέτρεψαν την τιμωρία σε στολίδι. Οι Ρωμαίοι σημάδευαν με τατουάζ τους σκλάβους, τους εγκληματίες και τους λιποτάχτες. Οι παλαιστές και οι μονομάχοι φέρνουν τατουάζ προς ένδειξη αδελφοσύνης. Ο Χριστιανισμός σαν επίσημη θρησκεία του βυζαντινού κράτους απαγόρευσε τα τατουάζ, θεωρώντας ότι έτσι παραμορφώνεται το σώμα, που αποτελεί κάτοπτρο της όψης του θεού.

Η δερματοστιξία, γνωστή απ' την αρχαιότητα και σαν συνήθεια διαφοροποίησης, πρέπει να πέρασε και στους Βλάχικους πληθυσμούς, μια συνήθεια που απ' τις πρώτες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα άρχισε να εκλείπει. Οι γυναίκες των βλάχων «στί-

Τα επικρατέστερα σχέδια τατουάζ γυναικών από την Πυρσόγιαννη. «Αρμολόν» τ. 7, 1979.

ζονται», για να είναι πιο όμορφες, για να έχουν καλύτερη τύχη, λόγω προκαταλήψεων, για να εκφράσουν το θρησκευτικό τους συναίσθημα και για να δηλώσουν την κοινωνική τους τάξη. Το σταυροτύπωμα που είχαν οι μικρές κοπέλες είναι ανεξίτηλο, υποδηλώνει καταγωγή και αποσκοπούσε στην αποφυγή της αρπαγής τους και τον εγκλιματισμό τους σε χαρέμια· ήταν ένα σύμβολο ταυτότητας. Η «στίξη» του σταυρού στο μεσόφρυδο, σε φανερό δηλαδή σημείο είναι και σύμβολο αποτροπής των κακών πνευμάτων και των «ίσκιων» που πιλατεύουν τους ανθρώπους τις νύχτες και ειδικά τους βλάχους που ζούσαν στις ερημιές της φύσης. Ο λαογράφος Βασίλης Νιτσιάκος αναφέρει ότι η λειτουργία της δερματοστιξίας είναι πρωταρχικά διαφοροποιητική και έπεται η αισθητική. Τα περιτέχνα κεντήματα της σάρκας και τα εντυπωσιακά σύμβολα, εκτός από μια ικανή κεντήστρα, υποδηλώνουν και καλύτερη κοινωνική θέση και λειτουργούν πολλές φορές και ως μέσο έλξης του άλλου φύλου. Η δερματοστιξία, μια αρχέγονη συνήθεια, μπόρεσε να επιβιώσει μέσα σε μια κλειστή ομάδα σαν σύμβολο φυλετικού διαχωρισμού και απ' τους βλάχους να περάσει στους κατοίκους των χωριών μας.

Ο λαϊκός πολιτισμός των Μαστοροχωριών μπολιάστηκε με βλάχικα στοιχεία και υιοθέτησε και τη δερματοστιξία. Οι βλάχοι είναι οι μοναδικοί επισκέπτες στα μέρη μας εκείνη την εποχή και, έστω και εποχιακά, φορτίζουν με καινούριες παραστάσεις και ερεθίσματα τον τόπο μας. Η Ευαγγελία Τσεπέλη, 95 χρονών σήμερα, μας διηγείται: «Πηγαίναμαν με τα κασίκια 8-9 χρονών κορίτσια και τα βοσκούσαμεν στη Σκόφα, στο Ανήλιο και τσιμπούσαμεν τα χέρια σαν δεν είχαμαν τι να κάνουμε. Δέναμαν το χέρι πάνω κάτω μ' ένα πανί, για να μαζευτεί το αίμα, ύστερα τσιμπούσαμεν το σταυρό μ' ένα βελόνι. Κινούσε το αίμα, άιντε, στουμπίζαμε το κάρβουνο, το βάζαμε πάνω το δέναμε, κάθονταν δεμένο καμιά βδομάδα. Το λύναμαν ύστερα και φαίνονταν ο σταυρός. Τι μας έλεγε το χαμένο μας το μυαλό; Βλέπαμαν τις βλάχες και τα φτιάχναμε και εμείς. Είχα ένα σταυρό

μια κουλούρα και το Ε εδώ. Αμ! Έσβησαν μωρέ, τα έρμα, 90 χρόνια είναι αυτά που να κάθονταν εδώ. Φτιάχναμαν μια κουλούρα και μια τσιγγιά στη μέση, μια βούλα και αυτό τσινισμένο με το βελόνι. Οι βλάχες έβαλαν σταυρούς και στο κεφάλι. Αυτές έφτιαχναν πολλά στο χέρι, στη μπάλα μπροστά φαίνονταν όλο κεντίδια. Οι δικοί μας δεν έλεγαν

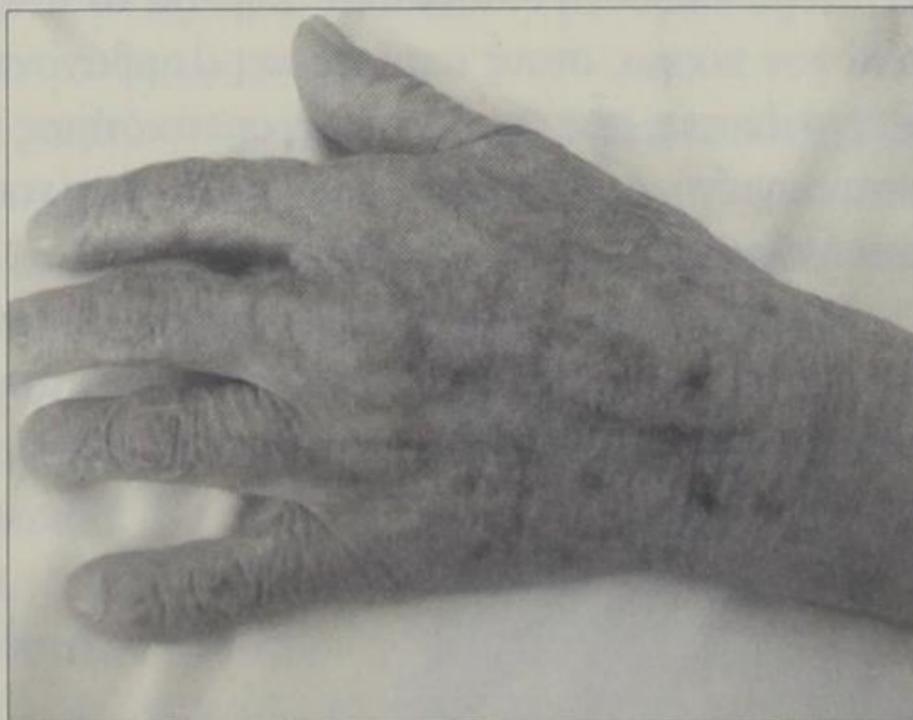

Κέντημα στο χέρι της Ευαγγελίας Τσεπέλη.

τίποτα, αφού βαστούσαμεν εμείς τον πόνο αυτοί τι να πουν; Όλες οι μπάμπες είχαν και η μακαρίτσα η μάνα μου είχε. Βάναμαν και κάτι λουλούδια κίτρινα, τρέλα μωρέ, τα κολούσαμεν στην άντζο απ' έξω, το δέναμαν κι αυτό φούσκωνε το κρέας, φούσκωνε και γίνονταν πληγή, γέρευε σ' ένα μήνα και απόμνεσκε σημάδι σαν εμβόλιο. Δε θυμιέμαι πώς το 'λεγαν. Το κάναμαν γιατί ήμασταν τρελά. Δε γέρευε, κολάει αυτό. Βάζαμαν φύλλα πεντάλευρα και τραβούσαν το έμπιο από μέσα».

Τη δερματοστιξία με τη μέθοδο του κίτρινου λουλουδιού τη θυμάται και η Λευκοθέα Παπανικολάου, 95 χρονών σήμερα, από την Πυρσόγιαννη. Μας είπε ότι στα χρόνια του εμφυλίου η συνήθεια αυτή είχε ξεπέσει και χρησιμοποιήθηκε περιστασιακά απ' τις γυναίκες του τόπου μας για την αποφυγή της βίαιης στρατολόγησης. Οι γυναίκες αυτοτραυματιζόνταν και μια εύκολη λύση ήταν το κίτρινο λουλούδι που και το πόδι πλήγιαζε και άφηνε μετά από ένα μήνα ορατά σημάδια. Δεν θυμόταν όμως την ονομασία του λουλουδιού. Σχεδόν όλα τα κορίτσια του τόπου μας είχαν στίγματα, κεντήματα της σάρκας που τα έφτιαχναν σε μικρή ηλικία 8-12 χρονών. Καμάρωναν γι' αυτά και σε κάθε ευκαιρία στο χωράφι ή στη βρύση μάζευαν τα μανίκια για να τα δείξουν. Πολλές φορές αρμάθιαζαν τα μουστούλια απ' τις οξιές, τα κράνια, τα κουμπιά κι έφτιαχναν περιδέρια και σκουλαρίκια για τα αυτιά που είχαν τρυπηθεί με καμένο βελόνι.

Η Βλάχα Αμαλία ή όπως γραφόταν Μαρία Τσάτσα, 100 χρονών σήμερα, γυναίκα του Κώστα Τσάτσα κατάγεται απ' τους Μπεζαίους που ήταν γεννημένοι και μεγαλωμένοι στα βουνά των Χιονιάδων, μας διηγείται: «Τα έκανε μια θεία μου, όταν ήμουν 10 χρονών κι ήμουν με τα ζώα στις Χιονιάδες. Τώρα είμαι μεγάλη και πολλά έσβησαν από το δέρμα. Δεν ξέρω γιατί τα κάναμε. Τα τσιμπάγαμαν με βελόνες. Στουμπούσαμε το κάρβουνο, το ανακατεύαμε με ούζο στο ποτήρι, φτιάχναμε το σχέδιο και το τσιμπάγαμε με τη βελόνα. Πονούσε και πρήζονταν το χέρι, κάναμε και σε όλα τα δάχτυλα σημάδια απ' τη πάνω μεριά. Φτιάχναμε σταυρούς με κεντίδια, κύκλους, την ημερομηνία γέννησης και το όνομα. Εγώ είχα γραμμένο και το όνομά μου και την ημερομηνία γέννησης και σταυρούς. Τώρα το δέρμα τραβήχτηκε, μόνο αυτός ο σταυρός φαίνεται. Έχω και τη μάνα μου σε φωτογραφία. Αυτή είχε σταυρό ανάμεσα απ' τα φρύδια, αλλά να δε φαίνεται γιατί στη φωτο-

Κέντημα στο χέρι της Μαρίας Τσάτσα.

γραφία έχει το μαντίλι κατεβασμένο χαμηλά, γιατί πενθούσε. Εκεί στις Χιονιάδες γεννήθηκα, εκεί μεγάλωσα, εκεί γέρασα. Όλα τα κορίτσια έφτιαχναν. Οι δικοί μας δεν έλεγαν τίποτα, γιατί και οι μανάδες μας είχαν και ήθελαν να φτιάξουμε και εμείς. Στα παιδιά μας κοπήκανε αυτά τα σημάδια. Όλα τα παιδιά και τα ανίψια μου είναι γεννημένα στο βουνό, στις Χιονιάδες, τα κατεβάζαμε στο χωριό στον Άι Θανάση και τα βαφτίζαμε.

Στο χωριό ήμασταν διαβασμένες αυταδελφές με την Ολυμπία, τη Μαριγώ, τη Βαγγελίτσα του Τσεπέλη, τη Βαγγελίτσα του Δημητριάδη και με τη μάνα του Παναγιώτη του Σακούλη, τη Λαμπρινή. Είχαμε αγάπη μεταξύ μας και συνηθίζοταν αυτό. Γνωριζόμασταν με τα κορίτσια, όταν ανέβαιναν να κόψουν κλαδί για τα ζώα στο βουνό για το χειμώνα και γινόμασταν φίλες».

Η δερματοστιξία, λοιπόν, είναι ένα φαινόμενο αχρονολόγητο, ένα σύμβολο ταυτότητας, που πέρασε απ' τους βλάχους στους κατοίκους των χωριών μας, μια παμπάλαια συνήθεια που έπαψε να μας αφήνει δείγματα απ' τις αρχές του περασμένου αιώνα. Μια συνήθεια αιώνων, που εγκαταλείφθηκε με ευκολία μέσα σε λίγες δεκαετίες, μια και ο λειτουργικός χαρακτήρας της δερματοστιξίας ουσιαστικά είχε πάψει και χρησιμοποιείτο κυρίως καλλωπιστικά. Η σταδιακή αστικοποίηση των βλάχων και οι αλλαγές στη δομή της βλάχικης κοινωνίας συνέβαλαν στην εγκατάλειψη αυτής της μακραίωνης συνήθειας.

Στα νεότερα χρόνια το τατουάζ ήταν ταυτισμένο με τους περιθωριακούς, τους μηχανόβιους, τους ναυτικούς και τους φυλακισμένους. Στις ρώσικες φυλακές όποιος δεν έχει κάνει τατουάζ πάνω του είναι σαν να μην υπάρχει. Τα μέλη των συμμοριών φέρουν τατουάζ ως δείγμα ταύτισης, συμμετοχής και παντοτινής αφοσίωσης σ' αυτές. Στα μέσα της δεκαετίας του 60 έως τις αρχές της δεκαετίας του 70, το τατουάζ εμφανίζεται σε μουσικούς της Ροκ μουσικής. Το τατουάζ γίνεται συνώνυμο της Ροκ και μάλιστα της Πανκ μουσικής.

Η ανακάλυψη της ηλεκτρικής βελόνας μετέτρεψε το τατουάζ σε μια απλή και λιγότερο επώδυνη διαδικασία. Σήμερα το τατουάζ υιοθετείται από αμέτρητους νέους ανά τον κόσμο, στους οποίους περιλαμβάνονται αθλητές, σταρ του κινηματογράφου, τραγουδιστές, σαν σύμβολο διαφορετικότητας ή σαν αντίδραση ενάντια στο κοινωνικό κατεστημένο. Αντιπροσωπεύει το στυλ και τη νοοτροπία, εκφράζει τον πνευματικό κόσμο του ανθρώπου που το 'χει πάνω του.

Η επίδειξη του τατουάζ σήμερα υγραίνει τον αμφιβληστροειδή όλων των ανθρώπων, δικαιώνει τη ζήλια των κομπών, φουντώνει το ναρκισσισμό των φύλων, σκανδαλίζει τα ταμπού των συντηρητικών, επιτείνει τη γοητεία των X-treme, φανατίζει την αισθητική όλων μας.

Βασίλης Σκούρτης
Παναγιώτης Τασιούλας

Τα ζώα και τα πουλιά στο δημοτικό τραγούδι

Ο κούκος

Ο κούκος είναι για τον ελληνικό λαό χαρμόσυνο πουλί, γιατί φέρει την Άνοιξη. Ιδιαίτερα για τον ηπειρωτικό λαό είναι κάτι παραπάνω, είναι μαγικό. Η φωνή του που δε μοιάζει με τριλιές πουλιού, αλλά με χαμηλές νότες φλογέρας βοσκού, σε πάει σ' άλλους τόπους μακρινούς κι απόκοσμους.

Ο κούκος είναι αθέατος, γιατί είναι φοβητσιάρικο πουλί. Τον βρίσκουμε περισσότερο σε μέρη που λείπουν τα μεγάλα δέντρα και υπάρχουν θάμνοι και δεντροάκια.

Επειδή είναι αθέατος και η φωνή του είναι μαγευτική, η λαϊκή μούσα ασχολήθηκε ιδιαίτερα μ' αυτό το πουλί.

Ο κούκος έρχεται από την Αφρική τέλη Μαρτίου, αρχές Απριλίου και είναι το σύμβολο της Άνοιξης. Τέτοια εποχή, Άνοιξη, ψάλλει η ζαγορίσια μούσα:

«Επρασίνισαν τα βουνά
ελάλησε κι ο κούκος»

Κελαηδάει μόνο τον Απρίλη και το Μάη και το χαρακτηριστικό του κελάηδημα αντηχάει στη μοναξιά του λόγγου δίνοντας το μήνυμα της Άνοιξης.

Λάλησε κούκε μ', λάλησε,
λάλα, καημέν' αηδόني.

(Γ. Ιωάννου, σελ. 115)

Αλλά είναι εποχή ν' ανέβουν και τα κοπάδια στα βουνά, για να ξεκαλοκαιριάσουν:

Τώρα είν' Απρίλης, τι χαρά
Τώρα είναι καλοκαίρι.
Το λεν' τ' αηδόνια στα κλαριά
κι οι πέρδικες στα πλάγια
το λεν' κι οι κούκοι στα βουνά,
ψηλά στα κορφοβούνια.

Παν' τα κοπάδια στα βουνά
να ξεκαλοκαιριάσουν,
πάνε κοντά οι τσομπάνηδες
λαλώντας τη φλογέρα,
να τα τυροκομήσουνε
να τη νομή να βγάλουν,
και να γιορτάσουν του Μαγιού,
να ρίξουν στο σημάδι.
Να πιουν νερό απ' το βουνό,
να πάρουν τον αέρα.

(Π. Φωτίου - Ν. Λύτη, σελ. 308)

Στην Ήπειρο, λίγες μέρες νωρίτερα απ' του Ευαγγελισμού, οι χωρικοί βλέπουν να έρχεται ένα μεγάλο πουλί, που μοιάζει στο χρώμα και στο μέγεθος του πελαργού και το ονομάζουν κουκάλογο. Είναι λένε ο απεσταλμένος του αφέντη του, του κούκου. Έρχεται για να δει τα κατατόπια και να γνωρίσει να του πει αν έφτασε η Άνοιξη στα βουνά.

Άλογο του κούκου
Σήμερα φορτώνει
Αύριο ξεφορτώνει
Στου παπά τ' αλώνι
Το βρήκα χελιδόνι.

(Π. Φωτίου- Ν. Λύτης, σελ 349)

Η κακοπαντρεμένη στον κάμπο ηπειρωτοπούλα του βουνού, με νοσταλγία θυμάται το λάλημα του κούκου στο χωριό της και παραπονιέται:

Μάνα με κακοπάντρεψες και μ' έδωκες στους κάμπους,
κι εγώ το κάμα δε βαστώ, το χλιο νερό δεν πίνω.
Κι εκεί τρυγόνα δε λαλεί κι ο κούκος δεν το λέει
Οι κάμποι θρέφουν άλογα και τα βουνά λεβέντες

(Χ. Ρεμπέλης, σελ. 27)

Η λαϊκή μούσα θέλει τον κούκο να συντροφεύει και να συμπονεί τους κλέφτες:

Το λεν οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια,
το λέει κι ο πετροκότσυφας στα κλέφτικα λημέρια.

Βγήκαν οι κλέφτες στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια
Νταβέλης πάει στο Σμόλικα, Γιαννούλης στη Μπρούαζα.

(Χ. Ρεμπέλης, σελ. 28)

Στα κλέφτικα τραγούδια ο κούκος περιγράφει καλά ή κακά μαντάτα. Για τη δολοφονία του Νάσιου:

Το λεν' οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια,
το λέει κι ο πετροκότσυφας, το λέει το μοιριολόγι
«Οι κλέφτες εμοιράσθηκαν κι εγίνηκαν μπουλούκια.
Ο Δίπλας πάει προς τ' Άγραφα, κι Αντώνης προς το βάλτο,
κι ο Νάσιος πέρα πέρασε, πέρ' από τα ποτάμια.
Πήγε να μάσει πρόβατα, πήγε να μάσει γίδια,
να κάμ' ο μαύρος τη χαρά, χαρά στον ανεψιό του,
και να καλέσει στη χαρά τους γκαρδιακούς του φίλους.
Πολλά ντουφέκια πέφτουνε από πικρό καρτέρι,
με απιστιά σκοτώσανε και παγανιά το Νάσιο».

(Π. Αραβαντινός, σελ.65)

Για τις δραστηριότητες του Αθ. Ίσκου, την Άνοιξη, που οι κλέφτες ανέβαιναν στα βουνά:

Λαλούν οι κούκοι στα βουνά, κι οι πέρδικες στα πλάγια
κι ο Ντελή Ίσκος έτρεχε ψηλά στα κορφοβούνια.
Παλλικαράδες μάζωνε όλους λεβεντοπαίδια,
με τα σπαθιά τα δαμασκιά, ντουφέκια καρυοφύλλια.
- Παιδιά ποιος θέλει λεβεντιά, ποιος θέλει και καζάντι,
κρασί πολύ μην αγαπάει, μη τρέχει σε γυναίκες,
κι ας βαλ' τζελίκι στην καρδιά και σίδερα στα πόδια,
τριών μερών περπατησιά να τρέχει σε μια νύχτα,
και στρώμα νάχει το σπαθί, προσκέφαλο το χέρι.

(Π. Φωτίου – Ν. Λύτης, σελ. 141 -142)

Αλλά και στον αφανισμό των ξενιτεμένων ο κούκος έχει τον πρώτο λόγο:

Το λεν οι κούκοι στα βουνά κι οι πέρδικες στα πλάγια.
Το λέει και μι' Αγραφιώτισσα, το λέει το μοιργιολόι:
- Έβγα μανούλα φώναξε σ' όλους τους μαχαλάδες.

Όποια εχ' άντρα στην ξενιτιά, μικρά παιδιά στα ξένα
 πες της να μην τα καρτερεί, να μην τ' απαντεχαίνει.
 Τρία καράβια βούλιαξαν κι εξήντα δύο φεργάδες.
 Και μια φεργάδα γλύτωσε και φέρνει τα φερμάνια.
 Γέμισ' η θάλασσα πανιά κι οι γιάκρες παλικάρια.

(Π. Φωτίου – Ν. Λύτης, σελ. 141-142)

Ο κούκος είναι χαροποιό πουλί και η λαϊκή μούσα τον θέλει να σωπαίνει (βουβαίνεται), όταν συμβαίνει κάτι θλιβερό:

Κούκοι να μη λαλήσετε, πουλιά να βουβαθείτε
 και σεις καημένη Αρβανιτιά στα μαύρα να ντυθείτε.
 Το κάστρο επροσκύνησε, κι αυτή η Χουμελίτσα.
 Χειμάρρα δεν προσκύνησε και δε θα προσκυνήσει,
 γιατί έχει γενναίους προεστούς που δε γνωρίζουν φόβο.

(Π. Φωτίου – Ν. Λύτης, σελ. 89).

Ο κούκος φέτο δε λαλεί, ούτε και θα λαλήσει,
 παρά η τρυγόνα η χλιβερή το λέει το μοιρολόγι:
 Φέτος μας ήρθε η Αραπιά και κόβει και σκλαβώνει
 εσκλάβωσαν μικρά παιδιά, γυναίκες με τους άντρες,
 κι εσκότωσε λεβεντουριά και καπεταναραίους.

(Γ. Ιωάννου, σελ. 103)

Το πόσο γουρλίδικο πουλί είναι ο κούκος μας το λέει και το παρακάτω σατυρικό που λένε σαν «ξετραγούδισμα» τα παιδιά στην Ήπειρο, το Σάββατο του Λαζάρου, στη νοικοκυρά εκείνη, που δεν έχει ή δεν θέλει να δώσει αυγό στα παιδιά που της είπαν το Λάζαρο και τα διώχνει:

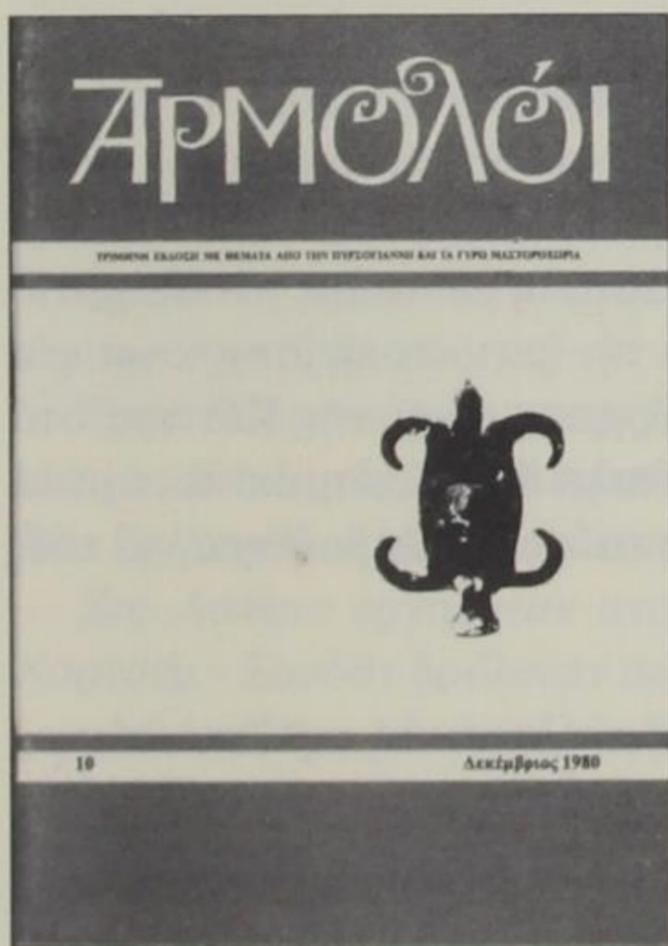
«Κυρά μου γυφτοκόνισσα και ταγαροφειριάρα,
 αυτού στη στάχτ' που κάθεσαι, στο γυφτοκόνακό σου
 απλώνεις πέντε δάχτυλα και πιάνεις δέκα ψείρες
 πούναι χοντρές σαν τη φακή, πλατιές σαν το κριθάρι
 στο σπίτι όπου κάθεσαι κούκος να μη λαλήσει
 μήτε ποτές αυγά να ειδείς κι η κότα σ' να ψοφήσει.»

(Ε. Μλόγκας, Ηπειρ. Εστία, Τ.Δ', σελ. 359).

Βασίλης Παπαγεωργίου

Για τον Αναστάση Ευθυμίου

Πάνε κοντά δέκα χρόνια από τότε που
 ο Αναστάσης Ευθυμίου άφηνε την τελευταία του πνοή.
 Για εκείνον ή ώρα αυτή σφράγιζε τό τέλος μιᾶς ζωῆς
 που αναζήτησε ακούραστα και άνυποχώρητα
 τήν ιστορική έρευνα.

Αύγουστος του 1981. Ήταν μιά δύσκολη απόφαση νά διακόψουμε τήν έκδοση του περιοδικού **ARMOLOI**. Από τό 1976 κυκλοφόρησαν 10 τεύχη. Στο 11ο τεύχος θά φιλοξενούσαμε τό διήγημα του Αναστάση Ευθυμίου **‘Ο Αγᾶς καί τά γκαβάνια του Κερασοβίτη μάστορα** καί τή μελέτη τῆς Αικατερίνης Πολυμέρου - Καμηλάκη **Οί ξυλογλύπτες του Τούρνοβου τῆς Κόνιτσας**. «Ἡ μελέτη αὐτή ἀνακοινώθηκε στό Δ΄ Συμπόσιο Λαογραφίας του Βορειοελλαδικου Χώρου, που ὀργανώθηκε ἀπό τό ΙΜΧΑ στά Ἰωάννινα τόν Ὀκτώβριο του 1979... Ἡ ἐκτενέστερη μελέτη μας γιά τό ἴδιο θέμα, πλαισιωμένη μέ ἀρχειακό καί φωτογραφικό ὕλικό, δημοσιεύεται στό περ. Ἄρμολοί, τεύχος 11 (1982). Ἡ Αἰκ. Πολυμέρου - Καμηλάκη διευκρινίζει ὅτι τό περιοδικό δέν

έξεδόθη ποτέ». Ἐπετηρίς του Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, Τομ. ΚΕ΄ (Ἔτη 1977-1980), ἐν Ἀθῆναις 1981.

Ὅταν ξεκινήσαμε τήν έκδοση του ARMOLOI δέν εἶχαμε καμμιά ἀμφιβολία ὡς πρὸς τήν ἔκταση τῶν δυσκολιῶν που μᾶς περίμεναν. Ὁ Αναστάσης Ευθυμίου ἀπό τήν πρώτη μέρα ἔσπευσε νά μᾶς στείλει συνεργασίες, σπάνιο φωτογραφικό ὕλικό, σχέδια καί συμφωνητικά μαστόρων. Βοήθησε στή μεταγραφή μεγάλου ἀριθμου ἔγγράφων του ἀρχείου μας.

Κόνιτσα 9-2-1977

Πρός τούς εκδότας τοῦ περιοδικοῦ
«Ἀρμολοῖ» Β. Κων/νου 2 εἰς Λάρισα

Ἀγαπητοί συμπατριῶτες

Μέ μεγάλη μου χαρά πῆρα τό δεύτερο τεῦχος τοῦ ἀξιόλογου περιοδικοῦ πού εἶχατε τήν πρωτοβουλία νά ἐκδώσετε καί σᾶς εὐχαριστῶ πολύ. Μέ τήν Πυρσόγιαννη (ἂν καί δέν γεννήθηκα σ' αὐτή) μέ συνδέουν δεσμοί αἵματος καί καταγωγῆς.

Σᾶς στέλλω ἐπί τῆ εὐκαιρία καί λίγη συνεργασία σχετική μέ τή ζωή, τά ἔργα καί τά παθήματα τῶν μαστόρων καί ἐπιφυλάσσομαι νά σᾶς ξαναστείλω καί ἄλλα παρόμοια· μέχρι καί εὐτράπελα ἀνέκδοτά των.

Εὐχομαι κάθε πρόοδο καί προκοπή σέ σᾶς καί τό ἔξοχο περιοδικό σας.

Διατελῶ

μέ πατριωτικούς χαιρετισμούς

Ἀναστάσης Εὐθυμίου

Ἀπό τή θέση αὐτή θέλουμε νά θυμηθοῦμε τόν Ἀναστάση Εὐθυμίου, τόν ἀξέχαστο φίλο μας, πού μέ τό πολύμορφο ἔργο του σημάδεψε τήν ἡπειρωτική ιστοριογραφία καί ξεχωριστά τίς μελέτες καί ἔρευνες γιά τή Βούρμπιανη καί τήν Κόνιτσα στά χρόνια τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας. Τό ἔργο του ἀποτελεῖ ἕνα ἐρευνητικό κεκτημένο. Αὐτός ὁ ἀρχαιακός θησαυρός εἶναι πηγὴ ἔμπνευσης καί πολύτιμο βοήθημα γιά τούς νεώτερους ἐρευνητές.

Κλείνω τή μικρή μου ἀφιερωτική συνεισφορά μέ μία ἐπιστολή τοῦ Ἀναστάση:

23 Μαρτίου 1987 Γιάννενα

Ἀγαπητέ μου φίλε σε χαιρετῶ. Ζητῶ συγγνώμη διότι αργῶ νά σου ἀπαντήσω καί τούτο οφείλεται στο φοβερό χειμῶνα καί στο ἐπισηπάλές της υγείας μου. Ἐχω μια ηλεκτρική σομπίτσα στο γραφεῖο-βιβλιοθήκη μου, ἀλλά δέν επαρκεῖ νά το θερμάνει καλά γιά νά κινούμαι ελεύθερα. Ἀπό πρόπερσον ἔπαθα ἀπό δυσκοπάθεια καί ρευματοαρθροϊτικά που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στον οργανισμό μου. Ἐπιπλέον ἔχω υποτονία του νευροφυτικού συστήματος (εξωεγκεφαλικό σύνδρομο το λένε οἱ γιατροί) καί το χέρι μου τρέμει ἅμα το κουράζω. Γράφω π.χ. 2 ὥρες, κατόπι πρέπει νά ξεκουραστώ, νά πάρω τα χάπια μου γιά νά επανέλθει... Εὐτυχῶς που οἱ πνευματικές δυνάμεις καί ἡ μνήμη μου λειτουργοῦν θαυμάσια.

Λοιπόν σου στέλλω σε φωτοτυπίες όσα συμφωνητικά μαστόρων (λίγα δυστυχώς) υπάρχουν στο αρχείο μου. Όσον αφορά τες φωτογραφίες όταν θέλετε ελάτε να τες φωτογραφίσετε. Είναι ομαδικές· όχι όμως από οικοδομές κ.λ. Δεν συνήθιζαν φαίνεται να φωτογραφίζονται οι μαστόροι επάνω στη δουλειά τους. Σπάνια τέτοια πολυτέλεια.

Για τους μέχρι το 1840 βουρμπιανίτες πρωτομαστόρους θα διαβάσετε στο πρώτο τεύχος της ιστορίας της Βούρμπιανης που εκ του υστερηματός μου εκδίδω σύντομα και θα σου το στείλω. Το δεύτερο 1840 - 1875 θα εκδοθεί αργότερα από τες εισπράξεις του πρώτου. Άμα πάλι αργήσει σας δίνω κι αυτά τα στοιχεία. Θα έπρεπε προπολεμικά να κάνει κανείς μια μεγάλη περιοδεία στην Ήπειρο, Ακαρνανία, Θεσσαλία, Μακεδονία και Νότια Αλβανία για να συλλέξει επιγραφές κ.λ. και να ρωτήσει τους τότε επιζώντας γέροντες· ποιός έχτισε το σχολείο, την εκκλησία, το τάδε αρχοντικό κ.τ.λ. Και τώρα κάτι μπορεί να μαζέψει (αν και πολλά κτίρια κατεστράφηκαν από την εγκατάλειψη και τις πυρπολήσεις των κατακτητών, Γερμανών κ.λ.), πρέπει όμως να διαθέτει χρόνο και Ι.Χ. αυτοκίνητο και οικονομική άνεση...

Από το αρχείο του Σούρλα στείλτε μου φωτοτυπίες. Μπορώ και διαβάζω όλες τις κακογραφίες και δυσανάγνωστα. Τώρα που θα πιάσει η ζέστη θα μπορώ να εργαστώ άνετα όσπου να ξανάρθει ο χειμώνας. Για τη φωτογραφία του γεφυριού Βούρμπιανης πρέπει να αποτανθήτε στο Σύνδεσμο Βούρμπιανης Αθηνών· δεν ξέρω από που την βρήκαν.

Έργα Βουρμπιανιτών στην Ήπειρο είναι εκκλησίες στα Γιάννενα, το αρχοντικό Μίσιου. Εκκλησίες στη Δουρούτη στο Καλέντζι, στο Χλωμό Β. Ηλείου, στο Περιβόλι Γρεβενών, ο Μητροπολιτικός Ναός Κόνιτσας, στη Βοστίνα, Δελβινάκι κ.λ.

Στο Λαύριο εργαζόταν στα μεταλλεία, έχτιζαν και σπίτια. Στην Αβησυνία, Χαρτούμ - Σουδάν δούλευαν σε δημόσια έργα και κτίρια· συγκεκριμένα όμως εκεί μακριά δεν ξέρω ποιά κτίρια έχτισαν. Πάντως έφτιαναν δημόσια κτίρια, γέφυρες κ.τ.λ. Είχε κάνει και ο πατέρας μου εκεί 1909 - 1911 μια διετία στην Άμπαρα.

Στο αρχείο του Ευριπίδη Σούρλα υπάρχουν και αρκετά έγγραφα του Κύρκα Παπανίκου, αδερφού του Κώστα Γραμματικού, από τη Βούρμπιανη. Του τα είχε δώσει ο Κύρκας Ι. Δημάρατος. Όταν τα πάρεις με το καλό θέλω φωτοτυπίες.

Τα συμφωνητικά αν δε μπορείτε να τα διαβάσετε αργότερα θα τα καθαρογράψω ή δακτυλογραφήσω και σας δίνω αντίτυπα. Και σαν ερθήτε παίρνετε και ότι άλλα στοιχεία έχω στο αρχείο μου.

Σου εύχομαι ΚΑΛΟ ΠΑΣΧΑ
σε χαιρετώ φιλικώτατα
Αναστάσης Ευθυμίου

<Το περιοδικό «Κόνιτσα» πραγματικά δεν βάζει ύλη της προκοπής δεν ευθύνομαι εγώ...>
Ζητώ συγγνώμη που δεν μπορώ να συνηθίσω στο μονοτονικό γράψιμο.

1912. Δέλβινο Άλβανίας. Κατασκευή οίκιας Μ. Μέρλιν

Φωτογραφία καί απόδειξη πληρωμής Πυρσογιαννιτών μαστόρων πού παρέδωσε ό Άναστάσης Εύθυμίου στό περιοδικό ΑΡΜΟΛΟΪ.

Οί μαστόροι πάνω στίς σκαλωσιές καί στή στέγη γιορτάζουν τά μπαξίσια - μαντηλώματα. Πρόκειται γιά τό μπουλούκι τοῦ πρωτομάστορα Γιάννη Γ. Φρόντζου (1856-1920), πού ὑπογράφει καί τόν αναλυτικό λογαριασμό ἡμερομισθίων μαστόρων καί ζώων.

Στήν πάνω ἀριστερή πλευρά τῆς φωτογραφίας διακρίνεται θαμπά ἡ σφραγίδα τοῦ Άναστάση Εύθυμίου.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ
ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΗΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ
ΚΟΝΙΤΣΑ - ΗΠΕΙΡΟΥ

προχ. αφοτ. 131
 Έγχαρτ θένσορ αεντόρα κη εναρε
 τού κ. τ. βότα κη δια γοχλομάν τού
 κ. Μίρην δια τού έγοχαοί εχ
 ρον εν τού σίμια αίνου ται
 ωσδ μενα εσση:
 Διαί 166. 40. κείλα κη δουδία κη τού 17. 832.-
 4 κη εραμ. 2. Για νη κη ερα. 25τ. 50.-
 4 " 10 κη ερα κη 25τ. 250.-
 4 " 6 1/2 κη ερα κη 25τ. 162. 50
 4 84 - ⁴⁸ κη ερα κη τού 8τ. 384.-
 16 " 14 κη ερα κη 8τ. 112
 3 " 10 1/2 " 5τ. 52. 50. 1011.-
 εν τού γούρα κη δια τού κη τού 1843
 τού κη ερα κη τού κη εν τού κη.
 εν τού κη τού κη τού 1912
 Α εολορεϊ Ι νεν κη F
 ερον γο

Από τά τέλη του 1983 που
 εγκαταστάθηκε στα Γιάννενα
 έκανε καινούργια σφραγίδα.
 ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ
 ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΣ -
 ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΗΣ
 ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ 1 -ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Αναστάσιος Ευθυμίου

Ο αγάς και τα γκαβάνια του Κερασοβίτη μάστορα

Όπως μᾶς μολογοῦσαν οἱ παλιοὶ γερόντοι, οἱ πρόγονοί μας ποὺ ἦρθαν καὶ κατοίκησαν στὰ ὄρεινὰ χωριά μας ἦταν, εἴτε καταδιωκόμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ φυγάδες, εἴτε περήφανοι καὶ ἀτίθασοι Ρωμιοὶ, ποὺ δὲ μπορούσαν νὰ ζήσουν σὰν κολλήγοι καὶ δοῦλοι στὰ τσιφλήκια τῶν μπέηδων καὶ τῶν ἀγάδων. Ἐξασκώντας δὲ τὸ ἐλεύθερο ἐπάγγελμα τοῦ χτίστη καὶ τοῦ οἰκοδόμου, γύριζαν χῶρες καὶ χωριὰ σὰν λεύτερα πουλιά. Κι' οἱ ἴδιοι οἱ κατακτητὲς ἀκόμη τοὺς εἶχαν σὲ ἐκτίμηση, γιατί τοὺς ἔφτιαναν τοὺς πύργους, τὰ κάστρα, τὰ σαράγια τους καὶ τὰ τζαμιά τους.

Ἐδῶ στὰ βουνά μας πολὺ σπάνια πατοῦσαν οἱ Τοῦρκοι, κι' ἔτσι οἱ παπποῦδες μας δὲν αἰσθάνονταν καὶ τόσο βαρὺ τὸ ζυγὸ τοῦ σκλάβου. Μετὰ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο ὅμως καὶ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1878-1880 οἱ Τοῦρκοι ἐπέκτειναν τὴν παρουσία τους στὴν ὑπαιθρο καὶ ἴδρυσαν φυλάκια (καρακόλια) καὶ στὰ χωριὰ τῆς ἐπαρχίας μας: στοὺς Πάδες, στὴ Φούρκα, στὸ Λισκάτσι, στὴν Πυρσόγιαννη κι' ἄλλοῦ.

Ἐνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν καὶ στὸ «Χανόπλο» στὰ Μολιστινὰ ἀμπέλια, ὅπου σώζονται ἀκόμα τὰ ἐρείπιά του, δίπλα στὸ δημόσιο δρόμο καὶ ἕνας γέρο-πλάτανος. Οἱ ζαπτιέδες τοῦ (τοῦρκοι χωροφύλακες) καθόταν συνήθως γιὰ πολλὰ χρόνια ἀμετάθετοι καὶ μάθαιναν πρόσωπα καὶ πράγματα ἀπὸ τὰ γύρω χωριά. Πολλοὺς τοὺς ἤξεραν καὶ μὲ τὰ ὀνόματά τους ἀκόμα. Γινόταν σχεδὸν σὰν ντόπιοι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ μισθὸς ποὺ ἔπαιρναν ἦταν ἐλάχιστος, ἕνα καὶ μοναδικὸ μεντζῆτι τὸ μήνα, ἀναγκάζονταν νὰ καταφεύγουν καὶ στὸ μπαξίσι (δῶρο) καὶ στὴ ζητιανιὰ ἀκόμη. Ἐνα κομμάτι ψωμὶ σπιτίσιο, ἕνα φελὶ πίττα, λίγο τυρὶ, δυὸ αὐγά, λίγα κρομμύδια, τὰ δεχόταν μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ συνήθως δὲ δίσταζαν νὰ τὰ γυρεύουν ἀπὸ τοὺς περαστικούς. Ἄν πάλι κάποιος τοὺς ἔδινε κανένα κοτόπουλο τοὺς σκλάβωνε.

Κάποτε λοιπὸν ἔτυχε νὰ περνάει ἀπὸ τὸ φυλάκιο αὐτὸ ἕνα μπουλούκι μαστόρων ἀπὸ τὸ Κεράσοβο πηγαίνοντας γιὰ τὸν κατήφορο.

Ὁ ἐπικεφαλῆς τουρκαλβανὸς ἀγᾶς τοὺς σταμάτησε, ζήτησε καπνὸ καὶ τοὺς ἄνοιξε τὴν κουβέντα.

- Γιὰ ποῦ μὲ τὸ καλὸ ὥρὲ μαστόρια;
- Γιὰ τὸ κουρμπέτι (ταξίδι) ἐφέντη μου γιὰ δουλειά.
- Πῶ ὦρα σας καλὴ καὶ καλὸ δουλειές, νὰ πάνετε στὸ καλό, ἀλλὰ στὸ γύρισμα νὰ μᾶς θυμᾶστε κι' ἐμᾶς, νὰ μᾶς φέρνετε ἀπὸ κανένα μπαξίσι.
- Θὰ σοῦ φέρωμ' ἀγᾶ μου.

1929
 Ζερματινοί μαστόροι
 Άγιος Ανδρέας
 (Μπορλέσιανη)
 Αίτωλοακαρνανίας

- Πὼ ἐσὺ ὦρὲ μάστρο-Γιώργη, ρώτησε τὸν πρωτομάστορα, τί θὰ μοῦ φέρνεις;
- Ἐνα ποκάμ'σο γιὰ τὴν ἀφεντιά σου τσιαοὺς ἐφέντη.
- ὦ! Μπράβο, ἀφερήμ.
- Ἐσὺ ὦρὲ μάστρο-Κώστα, τί θὰ μοῦ φέρνεις;
- Ἐνα πᾶκο καπνὸ ἀγᾶ μου.

Καὶ μὲ τὴν ἀράδα ὁ τουρκαρβανίτης, καθὼς προσπερνοῦσαν, τοὺς ρωτοῦσε ὄλοννούς. Κι' ἄλλος ἔταζε μαντήλι, ἄλλοι ἀπὸ μία ὀκὰ σύκα ἢ λουκούμι καὶ τὰ παρόμοια.

Ἦταν κι' ἓνας μάστορας ποὺ κοιτοῦσε ἀλλοῦ σὰ νὰ προσπαθοῦσε ν' ἀποφύγη τὴν ἐρώτηση. Ὁ τσιαούσης τὸν ἀντιλήφτηκε καὶ τὸν κοντοζύγωσε.

- Πὼ ἐσὺ τί θὰ μοῦ φέρνεις; Τὸν ρώτησε.
- Θὰ σοῦ φέρω κάμποσα γκαβάνια ἀγᾶ, ἀπάντησε μὲ συγκρατημένη περιφρόνηση ὁ μάστορας καὶ τράβηξε στὸ δρόμο του. Ὅσοι ἦταν πιὸ κοντὰ καὶ ἄκουσαν δαγκώθηκαν. Καὶ σὰν ἀπομακρύνθηκαν λιγάκι,
- Τί τοῦ εἶπες τοῦ ἀγᾶ; Τοῦ λένε, ἂν τὸ καταλάβαινε ἀλοίμονό σου.
- Τέτοια τοῦ χρειάζονται νὰ φάει τοῦ παληότουρκου, ἀπάντησ' ἐκεῖνος.

Ὁ ἀγᾶς βέβαια δὲν ἤξερε τὰ κουδαρίτικα τῶν μαστόρων τοῦ Κερασόβου γιὰ νὰ καταλάβει πὼς τὰ «γκαβάνια» σημαίνουν τὲς ἀκαθαρσίες... Ἀλλὰ συγκράτησε ὅμως τὴ λέξη καὶ ἀπὸ περιέργεια ρωτοῦσε κάθε τόσο νὰ μάθει τὴ σημασία της γιὰ νὰ ξέρει τί ...δῶρο θὰ τοῦ ἔφερνε.

- Πὼ τί εἶναι ὦρὲ αὐτὸ τὸ γκαβάνια;

Ἀλλὰ οἱ μαστόροι φύλαγαν ζηλότυπα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὰ μυστικά τῆς

συνθηματικής των γλώσσας και κανένας δὲν τὰ μαρτυροῦσε. Στὸ τέλος βρέθηκε ὅμως κάποιος ἀφελῆς ποῦ τοῦ τὸ εἶπε.

- Γκαβάνια ἀγᾶ μου, λιέν οἱ μαστόροι τὲς μαγαρσιές.

Ταμπλὰς (συμφόρηση - ἀποπληξία) κόντεψε νὰ τὸν βαρέσει τὸν ἀγά.

«Πὼ!... τσκατὰ εἶπε νὰ μοῦ φέρνει τὸ βρωμογκιαούρη; Θὰ τοῦ δείχνω ἐγκώ. Ποῦ θὰ μοῦ πααίνει τὸ λιανέτη; Ἀπὸ ἄδῶ θὰ περνάει. Θὰ τοῦ φκιάνω τὸ πλάτη μαλακώτερο ἀπὸ τὸ κοιλιά» μονολόγησε.

Καὶ πραγματικά. Ἐφυγε τὸ καλοκαίρι, πέρασε τὸ χινόπωρο, κοντοζύγωσε ὁ χειμώνας, ἔκοψαν οἱ δουλειές και τὸ μπουλούκι τῶν μαστόρων πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς γιὰ τὸ Κεράσοβο (Ἁγία Παρασκευή).

Σὰν ἔφτασαν λοιπὸν στὰ Μολιστινὰ στὸ καρακόλι, κάθε ἕνας ἔβγαλε κι' ἔδινε τὸ μπαξίσι ποῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ στοὺς ἀγάδες. Ὁ μαστορας ποῦ εἶχε τάξει τὰ «γκαβάνια», εἴτε ἀπὸ τσιγγουνιὰ εἴτε ἀπὸ περιφρόνηση, δὲν εἶχε φέρει τίποτε και προσπαθοῦσε πάλι νὰ ξεφύγει ἀπαρατήρητος.

Τὸ ἔμπειρο μάτι τοῦ ἀγᾶ ὅμως ἔκοφτε σὰν σπαθί. Τὸν γνόρισε ἀμέσως και τὸν πλησίασε ἄγριος - ἄγριος.

- Πὼ ἔλα ἐδῶ ἐσὺ ὠρὲ λιανέτ (παλιοτόμαρο) ποῦ θὰ φερνες τὸ γκαβάνια! Πὼ τσκατὰ ὠρὲ ντομοῦζ (γουροῦνι) θὰ μᾶς ταίζεις;

Και τὸν ἀρχίζει ἀμέσως μὲ τὸ κουρμπάτσι (μαστίγιο) ποῦ κρατοῦσε στὰ χέρια του, ποῦ σὲ πονεῖ και ποῦ σὲ σφάζει...

- Ἀμὰν ἀγᾶ μου! φωνάζει ὁ δύστηχος ραγιᾶς, σταμάτα και θὰ σοῦ δώκω μπαξίσι.

Και βγάζει και τοῦ δίνει ἕνα γρόσι. Ποῦ νὰ γιομίσ' ὅμως τὸ μάτι τοῦ ἀγᾶ.

- Πὼ γιὰ περγιέλιο μοῦ τὸ δίνεις, ὠρὲ κέρ...;

Δίνει και δεύτερο, ἀλλὰ ὁ ἀγᾶς δὲν ἀρκεῖται.

- Πὼ δίνει ἀκόμα ἕνα και φευγκε γκλήγκορα νὰ μὴ σὲ γκλιέπουν τὰ μάτια μου.

Ἐπεμβαίνει τότε ὁ πρωτομάστορας.

- Τσιαοὺς ἐφέντη, τρία γρόσια εἶναι πολλά, κοντεύ' ἀλάκερο μεροκάματο.

- Πὼ μὴν ἀνακατώνεσ' ἐσύ! τὸν ἀντικόβει ὁ ἀγᾶς, κι' ἐτοιμάζεται νὰ ξαναρχίσει τὲς καμιτσιές.

Θέλοντας και μὴ ἔδοσε ὁ καψο-μάστορας και τὸ τρίτο γρόσι μουρμουρίζοντας ἀκατανόμαστες βρисиές ἀπὸ μέσα του ἐναντίον τοῦ τυράννου.

- Πὼ ἄειντε γκρεμίσ' ἀπὸ δῶ τώρα, μούγγρισε ὁ ἀγᾶς και τὸν ξεπροβόδησε μ' ἕνα τελευταῖο χτύπημα στὰ πισινὰ μὲ τὸ γκουρμπάτσι.

Αργύρης Πετρονώτης

*Αρχιτέκτων, τ.α. Καθηγητής
Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής
Πολυτεχνικής Σχολής ΑΠΘ*

Προσφώνηση προς τον κύριον Τάσον Ευθυμίου, Βουρμπιανίτη (1920) τοπικόν ερευνητήν

**Κατά την τιμητικήν γι' αυτόν, παρουσία του, εκδήλωση από τον Δήμο Κόνιτσας.
Προγραμματισμένη την Κυριακή 3 Δεκεμβρίου 1995 στην Κόνιτσα.**

Ευχαριστώ για την πρόσκληση να παρευρεθώ στη σημερινή εκδήλωση στην Κόνιτσα, στην τιμητική γιορτή και συγκέντρωση για τον κ. Τάσο Ευθυμίου. Η πρόσκλησή σας - σας βεβαιώνω - και η παρουσία μου μεταξύ σας μου δίνει χαρά και τιμή.

Αρχαίος λόγος πρέσβευε: «Ουδείς προφήτης εν τη εαυτού πατρίδι», με το γενικότερο νόημα ότι τα άξια τέκνα κατά κανόνα δεν αναγνωρίζονται στον τόπο τους. Όμως τώρα το αρχαίο αυτό ρητό ακυρώνεται με τη σημερινή εκδήλωση προς τιμήν και παρουσία του - εν ζωή - Βουρμπιανίτη και Κονιτσιώτη Τάσου Ευθυμίου, εδώ στην Κόνιτσα από τους εκλεκτούς πνευματικούς εκπροσώπους της. Μέσα στην αναμφισβήτητη γενικότερη κρίση η εκδήλωση αυτή είναι λοιπόν ακτίνα φωτεινή αισιοδοξίας.

Υπογραμμίζω δε ότι η αναγνώριση και η τιμή, που διπλά αξίζει ο Τάσος Ευθυμίου, εν τέλει αντανakλάται όχι φραστικά, αλλά αληθινά και στην ίδια την Κόνιτσα, που νομίζω τον γαλούχησε.

Ο τιμώμενος και εξελίχτηκε από μαστορόπουλο σε πνευματικό μάστορα, και αναδείχτηκε σε επιστημονικό μελετητή από μόνος του, αυτοδίδακτος: να! γιατί ο Τάσος Ευθυμίου αξίζει την διπλή τιμή και αναγνώριση.

Σ αυτήν την τελευταία διαπίστωση εφιστώ ιδιαίτερα την προσοχή όλων μας, μα ιδιαίτερος καλώ τις φίλες, μαθήτριες και τους φίλους μαθητές, να βγάλουν συμπεράσματα και να χαράξουν γραμμή πορείας και τρόπου ζωής. Δεν θέλω να κάνω πατερναλιστικά τον δάσκαλο που τα ξέρει όλα - κάθε άλλο -, αλλά ως εκπαιδευτικός και ως υπεύθυνος επόπτης φοιτητικών εργασιών και διδακτορικών διατριβών έχω μια ιδιαίτερη σχετική εμπειρία: δηλαδή γνωρίζω ότι ο άνθρωπος, που κατάκτησε μόνος του τη γνώση - και μάλιστα με την επίμονη εργασία του -, απόκτησε την ικανότητα να αυτοβελτιώνεται, και υποστηρίζω ότι έχει φθάσει στην επιθυμητή δημιουργική στάθμη του παραγωγικού

ερευνητή, θα πρόσθετα δε ακόμα και του αυτοπροσδιοριζόμενου ενεργού πολίτη - που τελικά είναι και το πιο σημαντικό. Προϋπόθεση, βέβαια, για να διατηρηθεί και ανυψωθεί η στάθμη της γνώσης μας και η κριτική μας ικανότητα, είναι ότι αυτές πρέπει να εμπλουτίζονται καθημερινά έως πέρατος της ζωής μας.

Επαναλαμβάνω ότι δεν θέλω να κάνω τον δάσκαλο, ιδιαίτερα καθώς είναι γνωστό πόσο δύσκολα μεταφέρεται έστω κι αυτή η όποια έντιμη και σωστική εμπειρία, αλλά μιλώντας από βάθους καρδιάς και με όση ειλικρίνεια και αγάπη διαθέτω, θα θεωρήσω μεγάλο κέρδος εάν αυτά τα λόγια μου επηρεάσουν στο ελάχιστο τους νεώτερους φίλους. Και αυτό, δηλαδή η αυτενέργεια, είναι ένα βασικό δίδαγμα από το παράδειγμα του Τάσου Ευθυμίου, που και γι' αυτό, αυτός είναι άξιος της προσγενόμενης σ' αυτόν τιμής, σήμερα.

Και δεν είναι το μόνο δίδαγμα. Εντύπωση κάνει η δίψα του για την εκμάθηση ξένων γλωσσών. Θα σταθώ ιδιαίτερα στην επιθυμία του να γνωρίσει την τουρκική γλώσσα. Τούτο μου φαίνεται τριπλά θαυμαστό: γιατί α) έπρεπε κατ' αρχήν να ξεπεράσει κάποιον εσωτερικόν φραγμό ιδιόμορφων συναισθημάτων προς τον λαό-φορέα αυτής της γλώσσας, κάτι που χαρακτηρίζει τον τυπικό Νεοέλληνα. β) Γιατί η τουρκική γλώσσα δεν σχετίζεται γλωσσολογικά με τις ευρωπαϊκές / ινδοευρωπαϊκές γλώσσες, των οποίων η εκμάθηση μας είναι πιο εύκολη, και γ) γιατί έπρεπε να κατακτήσει πέρα από την σημερινή λατινική μορφή τής τουρκικής γλώσσας, και την παλαιότερη οθωμανική έκφρασή της (μείγμα αραβο-περσο-τουρκικής) γραφόμενη δε με την δυσπρόσιτη αραβικής μορφής γραφή.

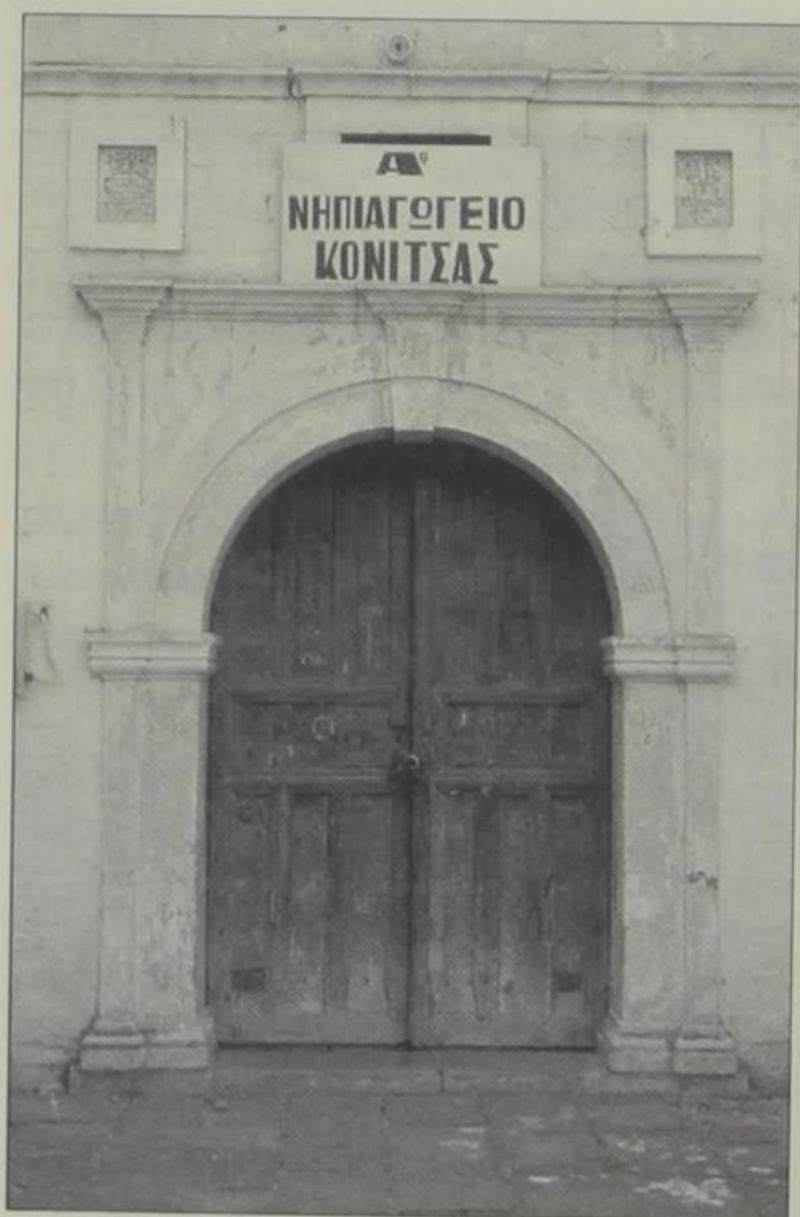
Πιστεύω ότι την απασχόλησή του με την τουρκική γλώσσα ενέπνευσε αφ' ενός ο μνημειακός πλούτος και οι οθωμανικές επιγραφές που άφησε εδώ στην Κόνιτσα το παλαιότερο σύνοικο μουσουλμανικό στοιχείο, και αφ' ετέρου θα έλεγα το πνεύμα όχι απλώς ανοχής, αλλά και επιδίωξης καλών σχέσεων με τους υπάρξαντες εδώ ετεροδόξους, που, αν έχω ορθά αντιληφθεί, χαρακτήριζε τους Κονιτσιώτες. Γι' αυτό και προηγουμένως χαρακτήρισα τον τιμώμενο και Βουρμπιανίτη και Κονιτσιώτη, και τον θεωρώ εκλεκτό αντιπρόσωπο του καλύτερου κονιτσιώτικου πολιτισμού, ανάθρεμμα και γαλούχημα της Κόνιτσας.

Επιμένοντας να αναλύσω το νόημα της απασχόλησης του Τάσου Ευθυμίου με τα μουσουλμανικά κατάλοιπα και ιστορικά στοιχεία των Τούρκων τής Κόνιτσας, και ιδίως με τις οθωμανικές επιγραφές, θέλω να υπογραμμίσω τούτο: μελετώντας αυτά τα στοιχεία και κείμενα, δεν εμπλουτίζουμε μόνο τις γνώσεις μας γενικά, δεν καλλιεργούμε απλά το επιστημονικό πνεύμα, δεν τείνουμε μόνο χέρι φιλίας και αλληλοκατανόησης στον αναγκαστικά γειτονικό λαό - κι αυτά όλα είναι πρώτης σημασίας -, αλλά φωτίζουμε την τοπική και γενικότερη ιστορία μας κατά τρόπον απρόβλεπτο, που δεν μπορούμε να φανταστούμε.

Για να κατανοηθεί τι εννοώ δίνω το παρακάτω παράδειγμα: ο σημερινός θεσσαλικός

*Το Τζαμί
του Σουλτάν Σουλεϊμάν
στην Κόνιτσα,
17ος αιώνας.
Η πάνω φωτογραφία
είναι βγαλμένη πριν
τον πόλεμο του 1940 ·
η κάτω είναι
της Φανής Σαρρή,
Μάρτιος 1989.*

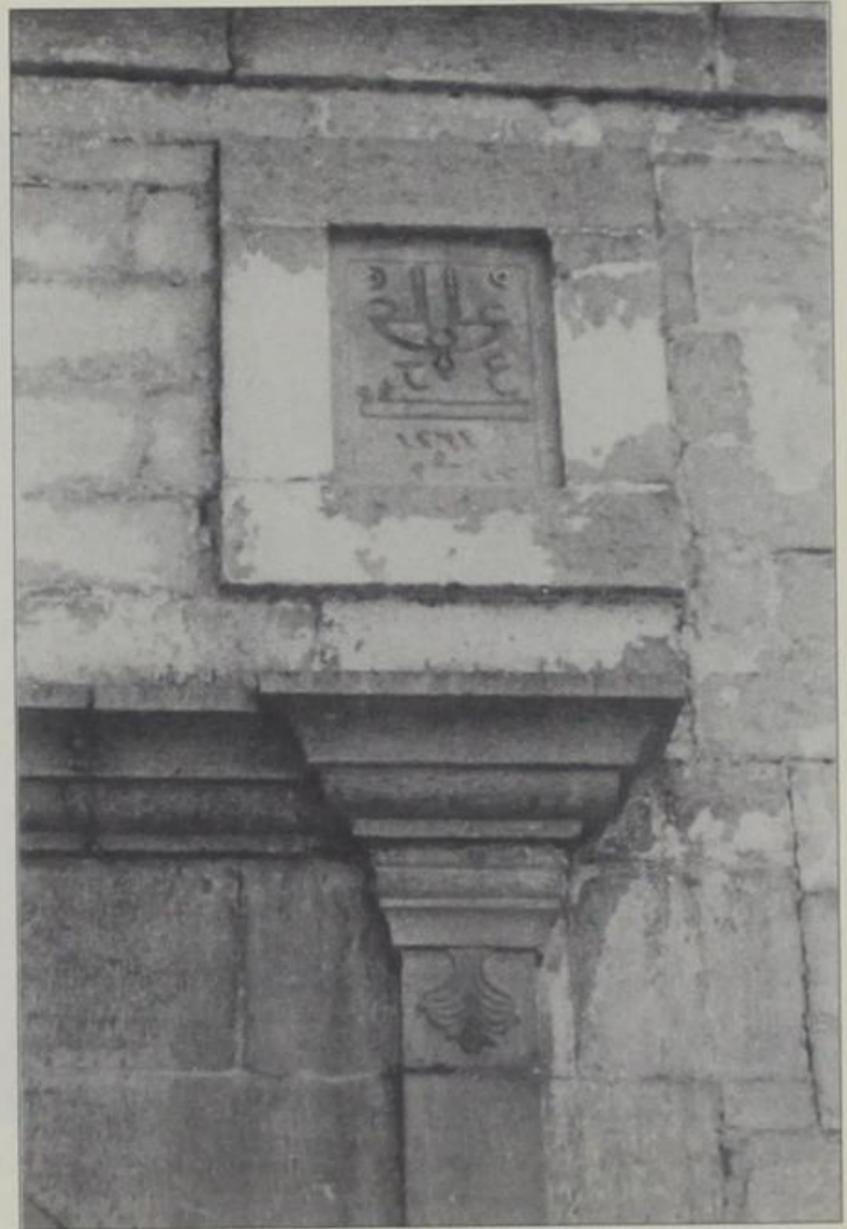

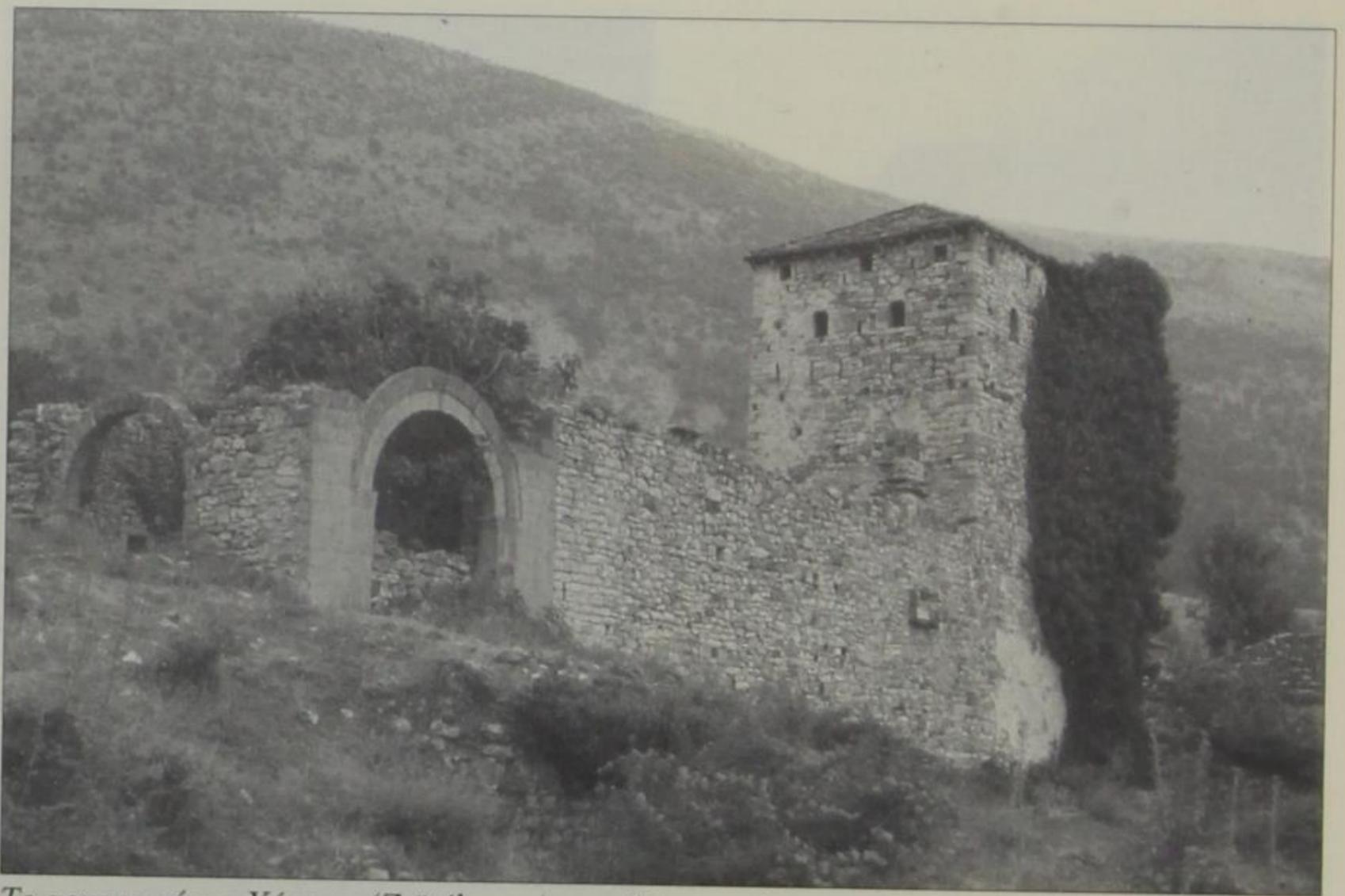

*Το αρχοντικό του
Χουσεΐν Σίσκου
στην Κόνιτσα,
19ος αιώνας.
Φωτ. Φανής Σαορή,
Μάρτιος 1989.*

*Το αρχοντικό του
Χουσεΐν Σίσκου
στην Κόνιτσα,
19ος αιώνας.
Φωτ. Μαρίας Τσούπη.*

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΛΙΘΑΝΑΓΛΥΠΤΑ
ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΑΝΙΧΝΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ.
Εκδόσεις ΕΦΥΡΑ - ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Το αρχοντικό της Χάμκως (Ζεϊνέλμπη) στην Κόνιτσα. Φωτ. Φανής Σαρρή, Μάρτιος 1989.

Αλμιρός είναι οικισμός που δημιουργήθηκε εξ αρχής από τους Οθωμανούς Τούρκους. Από τα παλιά μνημεία του και τα 7 τζαμιά του δεν απόμεινε ούτε ένα. Από τις εκατοντάδες επιγραφές του, αρκετές είχαν διαφυλαχτεί από μερακλήδες ανθρώπους σαν τον Τάσο Ευθυμίου σ' ένα τοπικό μουσείο έως ότου ανηρπάγησαν από μια κυρία βουλευτού, για να χρησιμοποιηθούν ως οικοδομικό υλικό για μια εκκλησία. Τελικά διασώθηκαν μόνο δύο επιγραφές: η μία είναι οικοδομική επιγραφή τζαμιού δημοσιευμένη στον 3ο τόμο τού περιοδικού Θεσσαλικά Χρονικά του 1993. Η επιγραφή λοιπόν αυτή αναφερόμενη στην ιστορία του τζαμιού μιλάει για ένα έκτακτο γεγονός, δηλαδή για την κατάκτηση κάποτε του Αλμιρού εν μέση Τουρκοκρατία από τους Έλληνες για σημαντικό χρονικό διάστημα. Για το σπουδαίο αυτό γεγονός, τόσο ενδιαφέρον για την ελληνική ιστορία, δεν μαρτυράει καμία άλλη πηγή, ούτε καν ελληνική, είτε άλλη, παρά μόνο αυτή η τουρκική επιγραφή.

Να! λοιπόν ποιο είναι το νόημα συν τοις άλλοις της διαφύλαξης και μελέτης των οθωμανικών καταλοίπων και επιγραφών, - όπως κάθε επιγραφής βασικής πηγής ιστορίας και αυτογνωσίας.

Στα βήματα κι εμείς του Τάσου Ευθυμίου, οφείλουμε να μελετήσουμε τα οθωμανικά αρχιτεκτονήματα της Κόνιτσας, να τα αναδείξουμε και ιδιαίτερα να αναστηλώσουμε το υπάρχον μουσουλμανικό τέμενος, ένα από τα σημαντικότερα στα επαρχιακά κέντρα της

Ελλάδας. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι και τα οθωμανικά μνημεία τα έχτισαν, όπως και τα σχολεία, τις εκκλησιές και τα γεφύρια, οι ξακουστοί τεχνίτες από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας.

Τελειώνοντας θα ήθελα να προσθέσω και τούτο: οι δάσκαλοι, οι καθηγητές και οι πανεπιστημιακοί σύμφωνα με τον όρκο μας είμαστε εκείνοι που πρέπει να φωτιζόμαστε από την Επιστήμη και να μεταλαμπαδεύσουμε την γνώση, - και όχι μόνο. Ανταποκρινόμαστε; Φοβούμαι όχι πάντοτε, για πολλούς λόγους. Αντίθετα εμπρός μας έχουμε τον σεβασμό μας Τάσο Ευθυμίου, που σύμφωνα με τα νομικά δεδομένα ούτε στην παραπάνω ομάδα ανήκει, ούτε υποχρεώσεις της έχει, και όμως όπως διδάσκει το παράδειγμά του και αποδεικνύει το έργο του, όχι μόνο πολλά στην Επιστήμη προσφέρει, αλλά και κατά πολύ πολλούς από τους παραπάνω σε προσφορά ξεπερνάει. Γι' αυτό τιμώ και εκτιμώ εξαιρετα και σέβομαι τον κύριο Τάσο Ευθυμίου, και δέχομαι ως παράδειγμα ζωής. Δεν θέλω βέβαια να ξεχάσω ότι στη ζωή του αυτή ευτύχησε να έχει συμπαραστάτιδα και στήριγμα την κυρία Χρυσάνθη, που ευχαριστούμε και συγχαίρουμε.

Υστερόγραφο, 15 Μαΐου 2008

Λένε ότι οι Αθηναίοι μετά την Επανάσταση του 1821 θέλανε να γκρεμίσουν ένα τζαμί στην Αθήνα, για να μη θυμούνται τους Τούρκους. Ο γνωστός λόγιος των Αθηνών Δημήτριος Καμπούρογλου αντέτεινε και τους έπεισε με τα εξής λόγια: «Θα κρατήσουμε το τζαμί, για να θυμόμαστε ότι η μικρή Ελλάδα νίκησε την κραταιά Οθωμανική Αυτοκρατορία». Το τζαμί σώθηκε και υπάρχει μέχρι σήμερα.

*Χιονιαδίτες
μασπόροι
στον Αστακό
Αιτωλο-
καρνανίας,
Πάσχα 1928.*

Βασιλική Σκούρτη

Εθνικοί δρυμοί

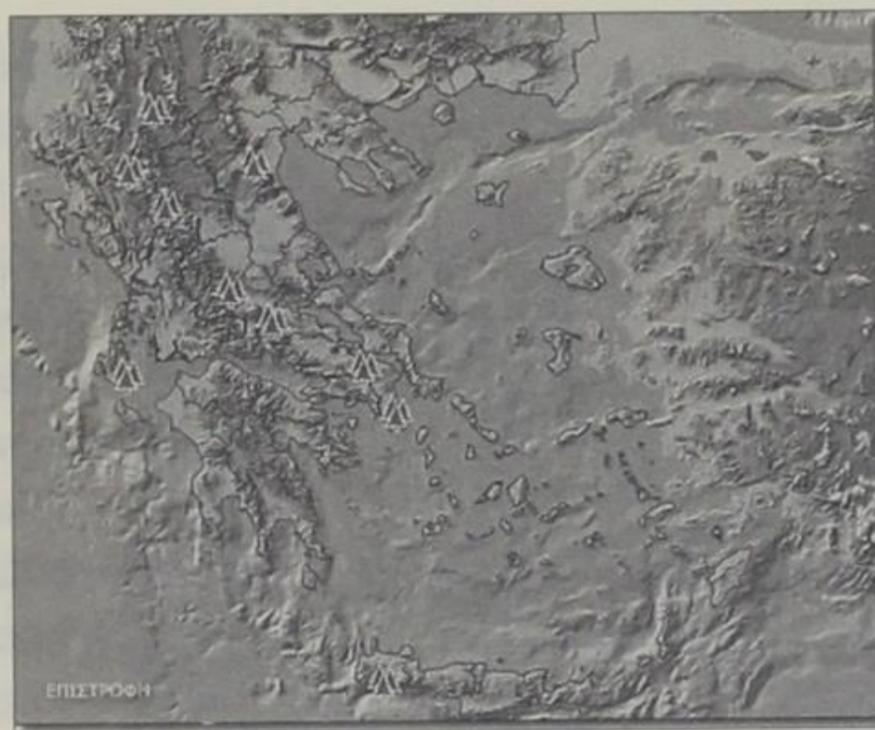
«Ο πολιτισμός μιας χώρας μπορεί να κριθεί και από τον τρόπο που διαχειρίζεται και προστατεύει τα εθνικά πάρκα της»,
Φραγκλίνος Ρούζβελτ, πρόεδρος Η.Π.Α.

Κάθε χώρα σήμερα έχει τουλάχιστον ένα εθνικό δρυμό. Κάθε ιδεολογία και κουλτούρα έχει δώσει το δικό της ορισμό στο τι σημαίνει Εθνικός Δρυμός. Πάνω στους Εθνικούς Δρυμούς βασίστηκε η ελπίδα ότι θα μπορούσαμε να προστατεύσουμε με επιτυχία τους καλύτερους από τους γήινους παράδεισους.

Το πρώτο πάρκο στον κόσμο ιδρύθηκε στο Yellowstone στις Η.Π.Α. την 1 Μαρτίου 1872.

Σύμφωνα με την IUCN (International Union for the Conservation of nature and Natural Resources) στη συνάντηση που έγινε το 1969 στο Νέο Δελχί, δόθηκε ο εξής ορισμός για τα εθνικά πάρκα: «Ένα Εθνικό πάρκο είναι μια σχετικά μεγάλη περιοχή, όπου ένα ή αρκετά οικοσυστήματα δεν έχουν καταστραφεί από την ανθρώπινη δραστηριότητα, όπου είδη φυτών και ζώων, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί και οικοσυστήματα έχουν μεγάλο επιστημονικό, μορφωτικό και από πλευράς αναψυχής ενδιαφέρον και για τα οποία οι υπεύθυνες υπηρεσίες κάθε χώρας παίρνουν μέτρα, για να εξαλείψουν, όσο το δυνατόν γρηγορότερα, την εκμετάλλευση ή την παράνομη κατοχή σε όλη την περιοχή και να επιβάλλουν το σεβασμό για τα οικολογικά, γεωμορφολογικά ή αισθητικά χαρακτηριστικά. Οι επισκέπτες αναμένεται να εισέλθουν κάτω από ειδικές συνθήκες για έμπνευση, επιμόρφωση, έρευνα, καλλιέργεια και αναψυχή».

Ο Εθνικός Δρυμός λοιπόν είναι ένα οικοσύστημα ή βιότοπος με μεγάλη οικολογική αξία που παραμένει ανεπηρέαστος ή έχει επηρεαστεί ελάχιστα από ανθρώπινες δραστηριότητες και στον οποίο διατηρείται μεγάλος αριθμός και ποικιλία οικολογικών, βιολογικών, γεωμορφολογικών και αισθητικών στοιχείων. Οι γεωμορφολογικοί σχηματισμοί και το οικολογικό περιβάλλον των φυτών και των ζώων παρουσιάζουν επιστημονικό, εκπαιδευτικό καθώς και ψυχαγωγικό ενδιαφέρον. Ένας εθνικός δρυμός μπορεί να περιλαμβάνει δάση, λιβάδια, λίμνες, ποτάμια, οικισμούς καθώς και ιστορικά, αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία.

Οι εθνικοί δρυμοί στην Ελλάδα - Εθνικό καθεστώς προστασίας - Νομοθεσία

Το νομοθετικό διάταγμα 996/1971 δίνει τη δυνατότητα στο Υπουργείο Γεωργίας (σήμερα Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων), υπηρεσία Δασών, να ανακηρύσσει δασικές εκτάσεις σε ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΔΡΥΜΟΥΣ, ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ ΔΑΣΗ και ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ. Οι νόμοι 860/1976 «περί χωροταξίας και περιβάλλοντος», 998/1979 «περί προστασίας των δασών και των δασικών εν γένει εκτάσεων της χώρας», ο νόμος πλαίσιο 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος» και οι τροποποιήσεις του μέσω του 3010/02, το Π.Δ. 67/1981 «περί προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδας και άγριας πανίδας και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και ελέγχου της έρευνας επί αυτών» θέτουν ως αρχή την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και το νομοθετικό διάταγμα 86/1969 (έχει τροποποιηθεί σύμφωνα με το νομοθετικό διάταγμα 86/1969) περί δασικού κώδικα αποτελεί τη νομική πηγή προστασίας των Δασών.

Σύμφωνα με το Ν.Δ. 996/71 (άρθρο 3, §1) εθνικοί δρυμοί μπορούν να κηρύσσονται δασικές περιοχές, οι οποίες παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, από την άποψη διατήρησης της άγριας χλωρίδας και πανίδας, των γεωμορφολογικών σχηματισμών, του υπεδάφους, της ατμόσφαιρας, των υδάτων και γενικώς του φυσικού περιβάλλοντός τους και των οποίων επιβάλλεται η προστασία, η διατήρηση και η βελτίωση της σύνθεσης, της μορφής και των φυσικών καλλονών τους, για αισθητική, ψυχική και υγιεινή απόλαυση και ανάπτυξη του τουρισμού, καθώς και για τη διενέργεια πάσης φύσεως επιστημονικών ερευνών. Το εκδιδόμενο διάταγμα για την κήρυξη μιας περιοχής ως εθνικού δρυμού, καθορίζει επίσης και την περιφέρεια, την έκταση καθώς και τα όριά του.

Το άρθρο 5 του ίδιου νόμου αναφέρει ότι κάθε εθνικός δρυμός αποτελείται:

Ο Από τον πυρήνα αυτού ή τον καθαυτό εθνικό δρυμό, απόλυτης προστασίας και έκτασης όχι μικρότερης των 1500 εκταρίων (15.000 στρέμματα), με εξαίρεση των ιδρυομένων στα νησιά, που μπορούν να έχουν μικρότερη έκταση.

Ο Από την περί τον πυρήνα ζώνη (περιφερειακή ζώνη), ανάλογης έκτασης, τουλάχιστον ίσης προς τον πυρήνα, η εκμετάλλευση της οποίας οργανώνεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να συμβάλλει στην εκπλήρωση των υπό του πυρήνος επιδιωκόμενων σκοπών. Η ζώνη αυτή μπορεί και να παραλείπεται εφ' όσον επιτυγχάνεται με άλλα μέσα η πλήρης προστασία του πυρήνα του εθνικού δρυμού.

Επίσης με κανονισμό που εκδίδεται και δημοσιεύεται στην εφημερίδα της κυβερνήσεως ρυθμίζεται η οργάνωση, η λειτουργία και η διαχείριση κάθε εθνικού δρυμού.

Στον πυρήνα των εθνικών δρυμών απαγορεύεται:

- Η κάθε μορφής παραχώρηση προς φυσικά ή νομικά πρόσωπα και δημόσιες υπηρεσίες για σκοπό άλλο από αυτό της ίδρυσης του εθνικού δρυμού.
- Η ανόρυξη και εκμετάλλευση μεταλλείων και λατομείων, η απόληψη ορυκτών προϊόντων και γενικά η εκτέλεση συναφών εργασιών ή η κατασκευή σχετικών εγκαταστάσεων.
- Η ανασκαφή, η επιχωμάτωση, η δειγματοληψία και κάθε άλλη ενέργεια που μπορεί να αλλοιώσει τους γεωμορφολογικούς σχηματισμούς και τις φυσικές καλλονές του δρυμού.
- Η τοποθέτηση διαφημιστικών πινακίδων και αγγελιών, πλην αυτών που εγκρίνονται από τον αρμόδιο υπουργό και αποσκοπούν στην ανάπτυξη του τουρισμού, της φιλοδοξικής ενημέρωσης, των επιστημονικών μελετών και στην εξυπηρέτηση γενικών συμφερόντων.
- Η βιομηχανική δραστηριότητα γενικά.
- Η εγκατάσταση οικισμών, οικιών, αγροικιών και παραπηγμάτων καθώς και η κατασκευή οποιουδήποτε έργου, πλην αυτών που είναι απαραίτητα για την προστασία και λειτουργία του εθνικού δρυμού, όπως δασικά κτίρια, επιστημονικά εργαστήρια, οδικό

δίκτυο, διάνοιξη αντιπυρικών ζωνών κ.ά.

- Η υλοτομία. κοπή, εκρίζωση, καταστροφή, συλλογή ή μεταφορά φυτικών ειδών και δασικών προϊόντων.

- Η βοσκή σε όλη τη διάρκεια του έτους και η κατασκευή κτηνοτροφικών έργων όπως ποτίστρες, στέγαστρα κ.ά.

- Το κυνήγι κάθε ζώου (πλην των επιβλαβών θηραμάτων για τα οποία επιτρέπεται, μετά από σχετική απόφαση του νομάρχη, η εξόντωση με δολώματα), καθώς και η διάσχιση με κυνηγετικό όπλο του εθνικού δρυμού.

- Το ψάρεμα, σε όλη τη διάρκεια του έτους, σε λίμνες και ορεινά ρέοντα ύδατα.

Στις περιφερειακές ζώνες των εθνικών δρυμών, που είναι περιοχές περιορισμένης προστασίας, επιτρέπεται:

- Η εκτέλεση έργων που αποβλέπουν στην προστασία και στην αύξηση ή μείωση της άγριας χλωρίδας και πανίδας καθώς και στη διατήρηση των γεωμορφολογικών σχηματισμών και στην προστασία των φυσικών καλλονών του δρυμού.

- Η τεχνική επέμβαση στους γεωμορφολογικούς σχηματισμούς και στις φυσικές

καλλονές για καλύτερη εκμετάλλευση από αισθητική και τουριστική άποψη.

- Η ίδρυση εκτροφείου θηραμάτων και ιχθυοτροφείων για αύξηση της άγριας πανίδας.

- Η ίδρυση δασικών φυτωρίων και δασικών δενδροκήπων.

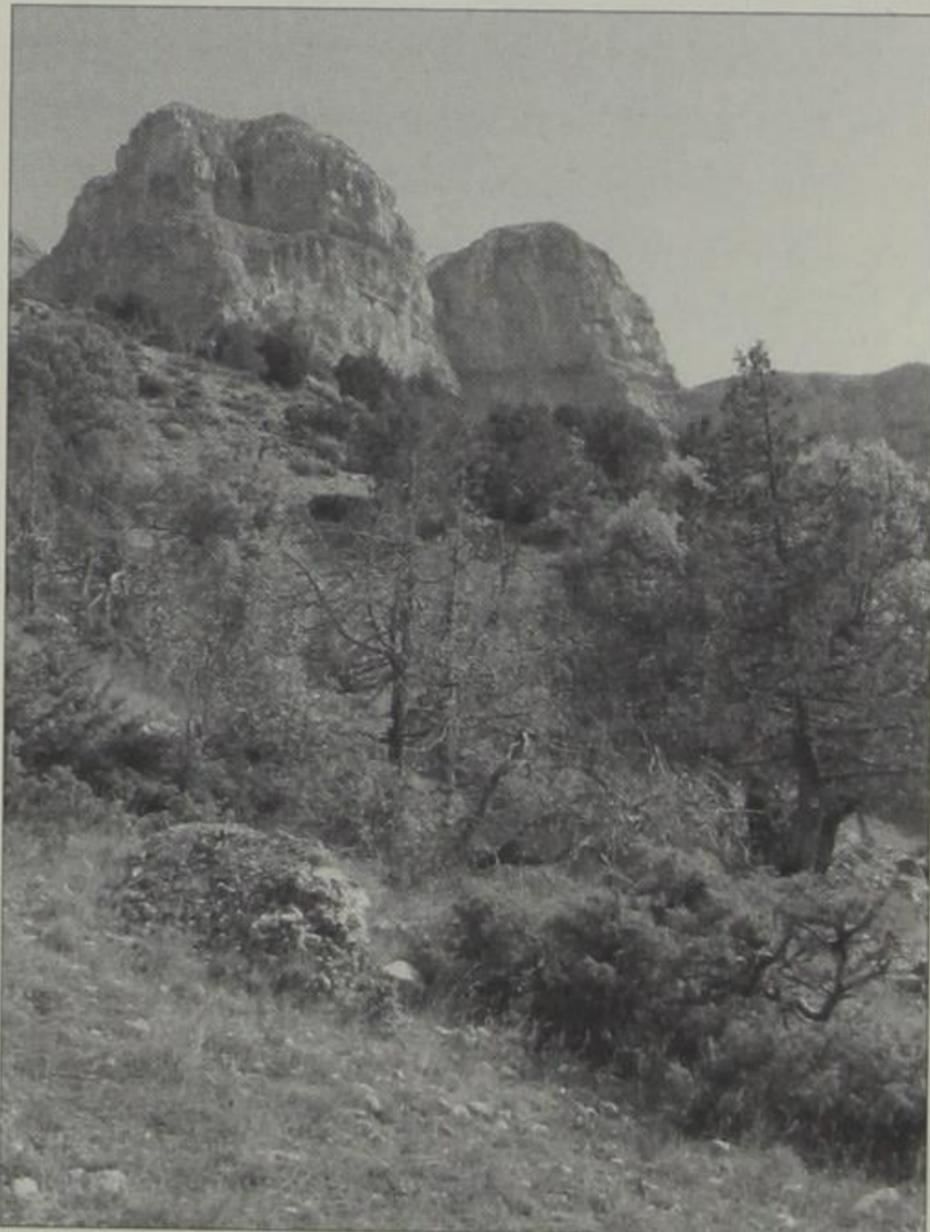
- Η κατασκευή του απαραίτητου οδικού δικτύου και των αναγκαίων δασικών κτιριακών εγκαταστάσεων όπως δασοφυλακεία, πυροφυλάκια και επιστημονικά εργαστήρια.

- Η κατασκευή θερινών και χειμερινών εγκαταστάσεων, για την εξυπηρέτηση των κατασκηνώσεων, της ορειβασίας, του τουρισμού και του αθλητισμού γενικά.

Στην Ελλάδα καθιερώθηκε ο όρος Εθνικός Δρυμός και όχι Εθνικό Πάρκο όπως χρησιμοποιείται διεθνώς επειδή οι περισσότεροι Δρυμοί αφορούν δασικές περιοχές (δρυμός <δρυς = βελανιδιά), ενώ για τις θαλάσσιες περιοχές που πλέον έχουν νομοθετηθεί ως προστατευόμενες χρησιμοποιείται ο όρος θαλάσσιο πάρκο.

Οι εθνικοί δρυμοί της Ελλάδας

Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα στην Ευρώπη που απέκτησε εθνικό δρυμό, το 1938,

όπου ιδρύθηκαν εθνικοί δρυμοί στον Όλυμπο και στον Παρνασσό. Συνολικά η Ελλάδα διαθέτει 10 εθνικούς δρυμούς που καλύπτουν 687.320 στρέμματα. Εκτός από τους δύο που προαναφέρθηκαν, από τους παλαιότερους είναι της Πάρνηθας που χαρακτηρίστηκε το 1961, στον Αίνο και τη Σαμαριά το 1962, στην Οίτη και την Πίνδο το 1966 ενώ το 1973 στο Βίκο και το 1974 στο Σούνιο και τις Πρέσπες. Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας υπάρχουν και πολλές άλλες αξιόλογες περιοχές με τεράστιο φυτικό και ζωικό πλούτο. Ενδεικτικά αναφέρονται οι περιοχές όπως, το δάσος Δαδιάς Έβρου, στο όρος Μπέλες και τη λίμνη Κερκίνη, το όρος Βόρας (Καϊμακτσαλάν), το όρος Άθως,

τις κορυφές της Κεντρικής Ροδόπης, τις κεντρικές κορυφές του Ταΰγετου, την κοιλάδα υδάτων Στυγός στην Πελοπόννησο και το όρος Δίρφη στην Εύβοια.

Αναλυτικά, οι 10 περιοχές που έχουν ανακηρυχθεί ως Εθνικοί Δρυμοί στην Ελλάδα είναι:

ΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ	ΕΜΒΑΔΟΝ (εκτάρια)	ΦΕΚ
Εθνικός Δρυμός Πάρνηθας	3812	155/A/1961
Εθνικός Δρυμός Σουνίου	3500	80/A/1974
Εθνικός Δρυμός Πίνδου	6927	120/A/1966
Εθνικός Δρυμός Οίτης	7210	120/A/1966
Εθνικός Δρυμός Πρεσπών	19470	19/A/1975
Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου	12600	198/A/1973
Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς	4850	200/A/1962, 33/A/1964
Εθνικός Δρυμός Παρνασσού	3513	286/A/1938, 1/A/1939
Εθνικός Δρυμός Αίνου	2862	199/A/1962
Εθνικός Δρυμός Ολύμπου	3988	248/A/1938
ΣΥΝΟΛΟ	68732	

Αξίζει να σημειωθεί ότι η συνολική επιφάνεια των Εθνικών Δρυμών στην Ελλάδα αποτελεί το 0,5% της επιφάνειάς της. Συγκριτικά με την επιφάνεια των Εθνικών Δρυμών άλλων χωρών, όπως της Αγγλίας με 9%, της Ελβετίας με 6%, της Ιαπωνίας με 3,2%, της Ολλανδίας με 1,14% και της Ιταλίας με 0,65% είμαστε οι τελευταίοι ακόμη και στην έκταση των Εθνικών Δρυμών.

Η διαχείριση των εθνικών δρυμών

Το 2002 με το νόμο 3044 ιδρύθηκαν 25 φορείς διαχείρισης (υπάρχουν επίσης 2 Φορείς Διαχείρισης του Εθνικού Θαλασσίου Πάρκου Ζακύνθου και του Εθνικού Πάρκου Σχινιά), για να διαχειρίζονται όλες τις προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα. Ανάμεσά τους περιλαμβάνονται και οι 8 Φορείς Διαχείρισης των Εθνικών Δρυμών Βίκου-Αώου και Πίνδου, Πρεσπών, Αίνου, Ολύμπου, Σαμαριάς, Παρνασσού, Πάρνηθας και Οίτης. Οι φορείς αυτοί έχουν τη μορφή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, εποπτεύονται από το ΥΠΕΧΩΔΕ, το οποίο και διορίζει τη διοίκησή του με συμμετοχή Δήμων, Υπουργείων, περιβαλλοντικών οργανώσεων.

Η χώρα μας το Δεκέμβριο του 2002 συγκροτεί με βάση τις σχετικές Ευρωπαϊκές οδηγίες και το νόμο 2742/1999 την «Επιτροπή Φύση 2000», για τον καλύτερο συντονισμό των Φορέων Διαχείρισης, με σκοπό να καθοδηγήσει τη δράση τους και να συμβάλει αποφασιστικά στη διάχυση και τη μεταφορά της γνώσης και πληροφορίας τόσο μεταξύ των Φορέων Διαχείρισης όσο και να προτείνει μέτρα και πολιτικές στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

Προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εθνικοί δρυμοί

Τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι Εθνικοί μας Δρυμοί είναι:

- Ο περιορισμένος αριθμός των Εθνικών Δρυμών
- Οι μικροί πυρήνες
- Σε κάποιους δεν έχουν οριστεί περιφερειακές ζώνες
- Η απροσδιόριστη έκταση των περιφερειακών ζωνών όπου υπάρχουν με αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη αυθαιρεσία στις καταπατήσεις εδαφών
- Η έλλειψη ως και ανυπαρξία προσωπικού φύλαξης
- Η έλλειψη καταρτισμένου προσωπικού στους Φορείς Διαχείρισης
- Ο ανεπαρκής συντονισμός των Φορέων Διαχείρισης
- Η λαθροϋλοτομία
- Η λαθροθηρία
- Η λαθραία βόσκηση
- Οι πυρκαγιές
- Η γειτνίαση ορισμένων (Πάρνηθας και Σουνίου) με αστικά ή παραθεριστικά κέντρα σε συνδυασμό με την ελλιπή κρατική προστασία
- Η έλλειψη στρατηγικού σχεδιασμού πρόληψης πυρκαγιών καθώς και συντονισμού
- Τα αιολικά πάρκα και τα φωτοβολταϊκά πάρκα
- Η έλλειψη εθνικού κτηματολογίου
- Η ουσιαστική και δυναμική πολιτική βούληση

Η χώρα μας διαθέτει τεράστιο φυτικό και ζωικό πλούτο που χρήζει κρατικής μέριμνας και εντατικής προστασίας. Οι υπάρχοντες Εθνικοί Δρυμοί δεν αρκούν. Χρειάζεται και η δημιουργία νέων, για να διασωθεί η σπάνια χλωρίδα και πανίδα της. Παράλληλα όμως απαιτείται αυστηρή νομοθεσία, πολιτική βούληση, κομματική συναίνεση και προ παντός οικολογική συνείδηση από όλους μας.

Αξίζει να αναφερθεί ότι ολοκληρώνεται εντός του 2008 η συμπλήρωση της ειδικής περιβαλλοντικής μελέτης της περιοχής Γράμμου - Β.Δ. Βοΐου, για τη δημιουργία ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΑΡΚΟΥ, εκτάσεως 1000 km², στην οποία περιλαμβάνονται τμήματα των εκτάσεων του Νομού Καστοριάς και τμήματα των εδαφικών εκτάσεων του Νομού Ιωαννίνων των Ο.Τ.Α.:

ο ΔΗΜΟΣ ΜΑΣΤΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

(Χιονιάδες - Ασημοχώρι - Βούρμπιανη - Γοργοπόταμος - Κεφαλοχώρι - Λυκοράχη-Οξυά - Θεοτόκος - Πλαγιά - Πληκάτι - Πυρσόγιαννη)

ο ΔΗΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ο ΔΗΜΟΣ ΑΝΩ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

ο ΔΗΜΟΣ ΔΕΛΒΙΝΑΚΙΟΥ (λίμνη Δελβινακίου)

○ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΑΕΤΟΜΗΛΙΤΣΑΣ

○ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΦΟΥΡΚΑΣ

○ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ

Η περιοχή αξιολογείται ως περιοχή με ανεκτίμητη αξία επειδή παρουσιάζει:

- Εκτεταμένα φυσικά ώριμα δάση, όπου συμπεριλαμβάνονται σημαντικοί τύποι οικοτόπων

- Εκτεταμένη υποαλπική ζώνη με ενδημικά είδη χλωρίδας και σημαντικούς τύπους οικοτόπων

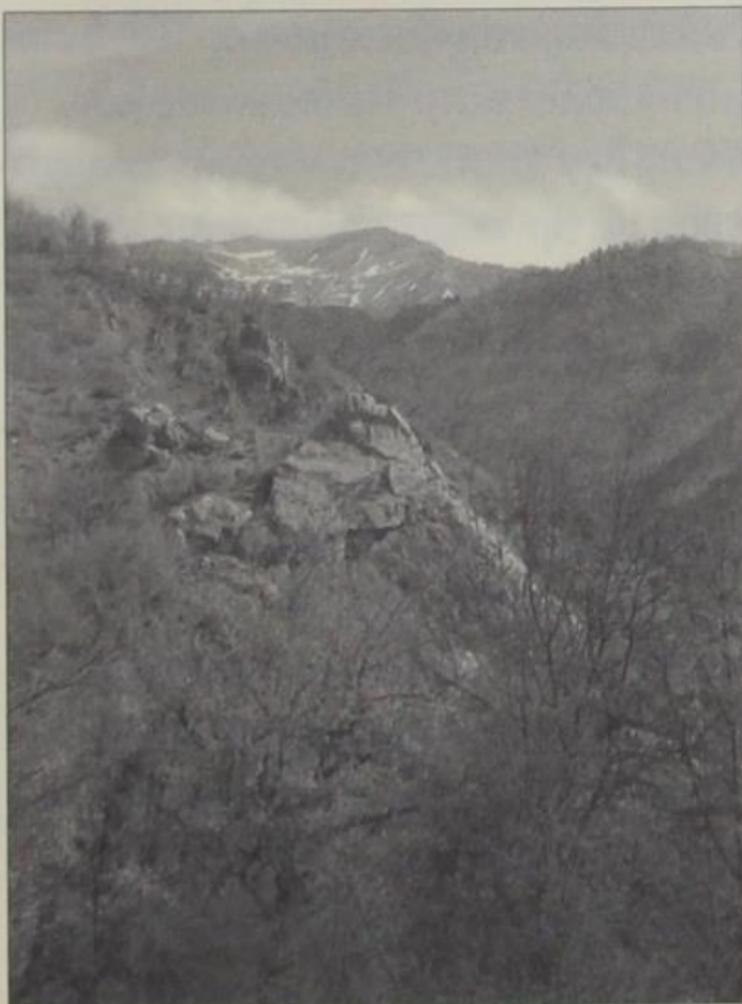
- Υψηλή αξία για τη χλωρίδα
- Υψηλή αξία για την αρκούδα και το αγριόγιδο
- Υψηλή αξία για την ορνιθοπανίδα
- Υψηλή αξία για τα αμφίβια και τα ερπετά
- Υψηλή αισθητική αξία του τοπίου
- Υψηλή ιστορική αξία
- Υψηλή ελκυστικότητα για τους επισκέπτες

Τα τελευταία χρόνια, μερικές από τις χειρότερες προφητείες, που οι πρώτοι οικολόγοι διατυπώνουν, έχουν γίνει πραγματικότητα. Τα παλιά μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα επιδεινώνονται αλλά και.. εμφανίζονται.

Το κλίμα της γης χειροτερεύει, η βιοποικιλότητα μειώνεται, η ερημοποίηση επεκτείνεται με συνέπειες που δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν.

Τα Εθνικά μας Πάρκα και οι Εθνικοί μας Δρυμοί έχουν αφεθεί στο έλεος των λαθροκυνηγών, λαθροϋλοτόμων, λαθροβοσκών, καταπατητών και των πάσης φύσεως καταστροφών της φύσης, χωρίς χρηματοδότηση, χωρίς προσωπικό διαχείρισης και επιτήρησης, χωρίς ουσιαστική προστασία, χωρίς πόρους, χωρίς μέσα, χωρίς φροντίδα. Επί πλέον δεν έχει γίνει απολύτως τίποτα για την απογραφή και χαρτογράφηση των Ελληνικών Δασών, για την εκπόνηση των δασικών χαρτών και την κατάρτιση δασολογίου, ώστε να γνωρίζουμε ακριβώς τα εθνικά μας δάση.

Η αποτροπή της ερημοποίησης και η αναβάθμιση των υποβαθμισμένων δασικών οικοσυστημάτων είναι το πρόγραμμα, για το οποίο θα έπρεπε να συζητά σήμερα όλη η χώρα.

Αναστάσης Σακούλης

Παρατηρήσεις αμφιβίων & ερπετών στους Χιονιάδες

Η πολυποίκιλη βλάστηση και χλωρίδα, η παρουσία της αρκούδας και του αγριόγιδου και η πλούσια ορνιθοπανίδα στην ευρύτερη περιοχή του Γράμμου έχουν προσελκύσει το ενδιαφέρον των επιστημόνων και των περιβαλλοντικών οργανώσεων για τη μελέτη και την προστασία τους.

Μέσα από τις σελίδες του περιοδικού γίνεται προσπάθεια καταγραφής και ανάδειξης αυτής της φυσικής κληρονομιάς στο ευρύτερο κοινό. Στα πλαίσια αυτά προσπαθώ να συγκεντρώσω τις παρατηρήσεις μου από τις επισκέψεις μου στους Χιονιάδες και να τις παρουσιάσω, όχι με τοπικιστική διάθεση, αλλά ως ένα κομμάτι του παζλ της βιοποικιλότητας της ευρύτερης περιοχής. Οι

περισσότερες παρατηρήσεις, το πιθανότερο και λογικότερο, αφορούν και στα γειτονικά χωριά, αλλά όταν σημειώνεται μια καταγραφή, για να είναι αυτή αξιοποιήσιμη, θα πρέπει να αναφέρεται με σχετική ακρίβεια η τοποθεσία. Και οι παρατηρήσεις μου προέρχονται αναπόφευκτα από τους Χιονιάδες, όπου δραστηριοποιούμαι κατά τις διακοπές μου.

Η καταγραφή των αμφιβίων και της ερπετοπανίδας δεν αποτελεί την κύρια απασχόλησή μου και γίνεται αποσπασματικά και παράπλευρα με την παρατήρηση των πουλιών. Παρόλα αυτά έχω παρατηρήσει ο ίδιος μέσα και γύρω από των οικισμό, αλλά και σε κάποιες θέσεις σε μεγαλύτερα υψόμετρα 9 είδη αμφιβίων και 8 είδη ερπετών (παρουσιάζονται στον πίνακα). Ο αριθμός των ερπετών είναι σχεδόν βέβαιο ότι είναι κατά τι μεγαλύτερος, καθώς πιστεύω ότι υπάρχουν μερικά είδη φιδιών ακόμα. Όλα τα στοιχεία αυτά θα δοθούν στην Ελληνική Ερπετολογική Εταιρεία, προκειμένου να αξιοποιηθούν κατά τη σύνταξη του Άτλαντα των αμφιβίων και ερπετών της Ελλάδας.

Η πιο ευαίσθητη από τις δύο ομάδες ζώων που παρουσιάζονται εδώ είναι τα αμφίβια. Απαιτούν για την επιβίωση τους την παρουσία καθαρού νερού και γενικότερα την απουσία χημικών ρυπαντών. Δεν είναι τυχαίο ότι τα αμφίβια αποτελούν ιδιαίτερα ευαίσθητους δείκτες της κλιματικής αλλαγής και της ρύπανσης των γλυκών υδάτων. Παγκοσμίως έχει καταγραφεί δραματική μείωση των πληθυσμών τους και επιταχυνόμενη εξαφάνιση ειδών. Στην περιοχή μας, προς το παρόν δε φαίνεται να αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα,

αλλά η υποβάθμιση ή καταστροφή θέσεων με στάσιμο νερό (όπως π.χ. το λιμνίο που υπάρχει πάνω από τους Χιονιάδες σε υψόμετρο 1450 μ) και κυρίως η χρήση ζιζανιοκτόνων, που έχει εμφανιστεί σε πολλές περιπτώσεις τα τελευταία χρόνια, αποτελούν τις κυριότερες απειλές.

Όσον αφορά στα ερπετά, αυτά φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν λιγότερους κινδύνους.

Εξαιρεση αποτελούν τα φίδια, τα οποία θανατώνονται από τους ανθρώπους, κυρίως μέσα και κοντά στους οικισμούς. Γενικότερα υπάρχει έμφυτη φοβία του ανθρώπου απέναντι τους και δεν είναι τυχαίο ότι στη Βίβλο και σε λαϊκούς μύθους έχουν δαιμονοποιηθεί. Η αλήθεια όμως είναι διαφορετική. Η πλειοψηφία των φιδιών είναι ακίνδυνα και ιδιαίτερα «χρήσιμα», καθώς τρέφονται με τρωκτικά και ασπόνδυλα. Μόνη εξαίρεση η οχιά, παρουσία της οποίας έχουμε στην περιοχή μας και ξεχωρίζει σχετικά εύκολα από τα άλλα είδη χάρη στο κοντό και εύρωστο σώμα της και το «κερατάκι» στη μύτη της.

Αν και τα περιστατικά δαγκώματος από οχιά είναι σπάνια, εντούτοις είναι πιθανά και γι' αυτό είναι απαραίτητο να γνωρίζουμε τι πρέπει να κάνουμε και τι να αποφύγουμε, βάσει οδηγιών από ειδικούς.

Τι πρέπει να κάνουμε:

- Να παραμείνουμε ήρεμοι και να ζητήσουμε βοήθεια.
- Εάν είμαστε μόνοι, να προσπαθήσουμε να πάμε σε νοσοκομείο το συντομότερο.
- Να περιορίσουμε κατά το δυνατό τις κινήσεις μας και να προσπαθούμε να κρατήσουμε το δαγκωμένο σημείο κάτω από το επίπεδο της καρδιάς. Αυτό θα περιορίσει την εξάπλωση του δηλητηρίου.

• Να αφαιρέσουμε από κοντά στο δάγκωμα ότι είναι σφιχτό και περιορίζει την κυκλοφορία του αίματος (κοσμήματα, σφιχτό ρούχο κ.λπ.), προκειμένου να αποφύγουμε το πρήξιμο του σημείου. Παλαιότερα, λανθασμένα υπήρχε η αντίληψη ότι πρέπει να δέσουμε το δαγκωμένο μέλος προκειμένου να μη φτάσει το δηλητήριο στην καρδιά.

- Να καλύψουμε το δάγκωμα με καθαρό και στεγνό επίδεσμο.

Τι πρέπει να αποφεύγουμε:

- Δεν πρέπει ποτέ να βάλουμε πάγο ή να βρέξουμε με νερό την πληγή.
- Δεν πρέπει να κόψουμε το δαγκωμένο σημείο.
- Δεν πρέπει να δοκιμάσουμε να ρουφήξουμε το δηλητήριο.
- Δεν πρέπει να διακόψουμε τη ροή του αίματος από και προς την πληγή.
- Δεν πρέπει να πιούμε οινόπνευμα προκειμένου να ανακουφιστούμε.
- Δεν πρέπει να πιούμε καφέ ή καφεϊνούχα ποτά και αναψυκτικά.

Πίνακας αμφιβίων & ερπετών που έχουν καταγραφεί από τον συγγραφέα στους Χιονιάδες έως το φθινόπωρο 2007			
Scientific name	Ελληνική ονομασία	Ευρωπαϊκή Οδηγία Οικοτόπων (92/43/ΕΕ)	Σύμβαση της Βέρνης
Αμφίβια			
Bufo bufo	Μπράσκα ή Μπάφα		III
Bombina variegata	Κιτρινομπομπίνα	II/IV	II
Hyla arborea	Δεντροβάτραχος	IV	II
Rana dalmatina	Πηδοβάτραχος	II/IV	II
Rana graeca	Γραικοβάτραχος	IV	III
Salamandra salamandra	Σαλαμάνδρα		III
Lissotriton vulgare	Κοινός τρίτωνας		III
Mesotriton alpestris	Άλπικός τρίτωνας		III
Triturus carnifex	Ιταλικός τρίτωνας	IV	II
Ερπετά			
Algyroides nigrpunctatus	Κερκυραϊκή σαύρα	IV	II
Lacerta viridis	Πρασινόσαυρα ή Γούσταρος	IV	II
Podarcis muralis	Τοιχόσαυρα ή Γουσταρίτσα	IV	II
Typhlops vermicularis	Τυφλίνος		III
Dolichophis caspius	Αστραπόφιδος		III
Natrix natrix	Νερόφιδο		II
Zamenis longissimus	Γιατρόφιδο ή φίδι του Ασκληπιού	II	II
Vipera ammodytes	Οχιά	II	II

Υπόμνημα

Διεθνής Σύμβαση της Βέρνης

II : Παράρτημα II (Είδη πανίδας υπό αυστηρή προστασία – Strictly protected species)

III : Παράρτημα III (Είδη πανίδας υπό προστασία – Protected species)

Ευρωπαϊκή Οδηγία Οικοτόπων (92/43/ΕΕ)

II: Παράρτημα II (Είδη κοινοτικού ενδιαφέροντος των οποίων η διατήρηση επιβάλλει τον καθορισμό ειδικών ζωνών διατήρησης)

IV: Παράρτημα IV (Είδη που απαιτούν αυστηρή προστασία)

Κώστας Λάζος

Οξυά: Η απλότητα και η φιλοξενία ρίζωσαν στα 1.050 υψόμετρο...

Από τη Σέλτση στην Οξυά: Διαδρομή γεμάτη δράση

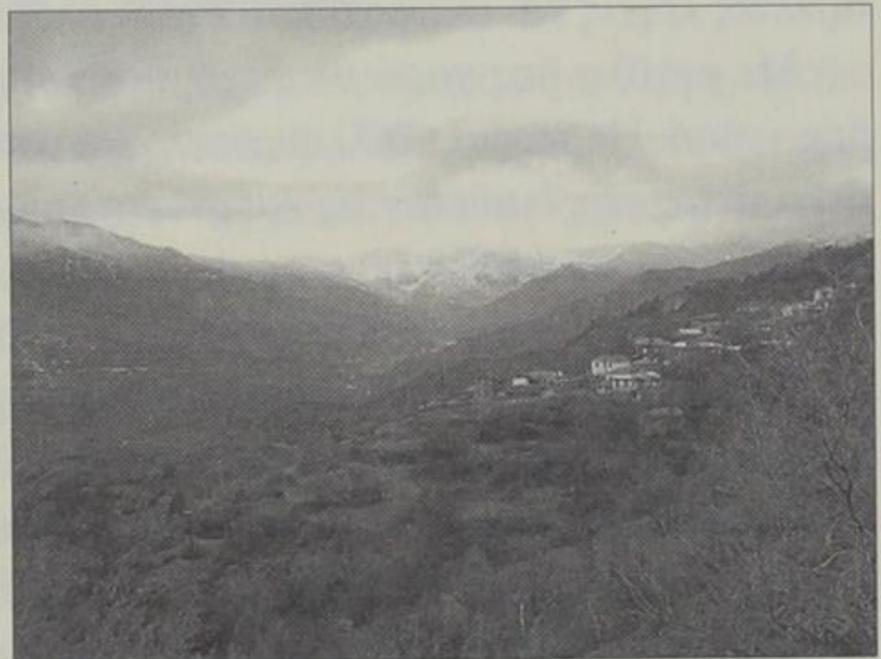
Ο ιστορικός καταγράφει ότι στις αρχές του 1.600 π.χ. στον παραπόταμο του σημερινού Σαραντάπορου, την Πιστίλιαπη και στη θέση «Παλιοκούλα», άρχισαν να «δένουν» οι πρώτες πέτρες για να τρανέψει το χωριό Σέλτση. Η ανυπακοή στον μπάη της περιοχής ήταν, μεταξύ των άλλων, η αιτία άρνησης ειδικών - όπως σε άλλα χωριά - προνομίων.

Χαρακτηριστικό της έλλειψης προστασίας του είναι το γεγονός ότι η Σέλτση λόγω του μεγέθους της - θεωρείτο κεφαλοχώρι - αλλά και της κομβικής της θέσης - βρισκόταν σε ιδιαίτερα προσιτό σημείο (κοντά σε μονοπάτι, ρούγα караβανιών) - δεχόταν ληστρικές επιθέσεις με αποτέλεσμα οι άνθρωποι της να αναγκαστούν να την εγκαταλείψουν, αναζητώντας νέο τόπο για να στεγάσουν το βιος τους και τις μνήμες τους.

Αυτό το πνεύμα της μη υποταγής αλλά και τα πλεονεκτήματα της νέας θέσης του χωριού φαίνεται ότι τους οδήγησαν στα ψηλά... εκεί κοντά που ο ουρανός αγκαλιάζει το Γράμμο, εκεί που το νερό - κυρίως - είναι καλός φίλος, εκεί που ο Τούρκος δύσκολα θα σκεφτόταν να πάει, εκεί που ο ήλιος «ξυπνά» νωρίς και «πλαγιάζει» αργά... Έτσι έγινε η επιλογή του τόπου από τους ανθρώπους της, για να στριμώξουν τα νοικοκυριά και τις σαρμανίτσες τους.

Σε ότι αφορά στην προέλευση της ονομασίας της Σέλτσης έχουν αναφερθεί δύο εκδοχές. Εμείς θα παραθέσουμε και τις δύο, δίνοντας την ευκαιρία στον αναγνώστη να εμπλουτίσει τη δική του γνώση.

Η πρώτη αναφέρει ότι η ονομασία προέρχεται από το όνομα του γιου του Τούρκου Πασά - που ηγεμόνευε την ευρύτερη περιοχή - Αμίν Σέλτση Μπέης, ο οποίος πεθαίνοντας μοίρασε τη γη του στα δύο του παιδιά. Στον πρώτο του γιο, Σέλτση Αμίν «του 'δωσε»

την περιοχή που είναι το χωριό σήμερα - άρα και το όνομα Σέλτση, ενώ στο δεύτερο γιο Βελή Αμίν «του άφησε» την περιοχή γύρω από την Πιστίλιαπη.

Το 1632 η ιστορική αναφορά καταγράφει ότι ο Βελής Αμίν, 2ος γιος, πέθανε και η περιουσία του περιήλθε στον αδερφό του Σέλτση Αμίν, ο οποίος κατά πληροφορίες ήταν άκληρος και έτσι μετά το θάνατό του η Σέλτση έγινε «μήλο έριδος» μεταξύ αγάδων της περιοχής.

Η δεύτερη αναφέρει ότι η ονομασία Σέλτση είναι σλαβικής προέλευσης και σημαίνει «Μικρό Χωριό». Η δεύτερη αυτή εκδοχή ενισχύεται και από το γεγονός ότι και οι ονομασίες των κοντινών χωριών (Λισκάτς, Λούπσκο, Μπλίζγιαν, Τούρνοβο), καθώς και αρκετές λέξεις και ιδιωτισμοί έχουν σλάβικες ρίζες.

Με μεγάλη μας χαρά θα δεχόμασταν οποιαδήποτε επιπρόσθετη πληροφορία στο θέμα αυτό. Η ιστορία εξάλλου, όπως και η πέτρα, με γνώση χτίζεται... Δεν είναι τυχαίο ότι ο τόπος μας διαθέτοντας και γνώση και μεράκι, έχει όραμα και με γνώμονα τα νέα παιδιά, έχει και μέλλον.

Και καθώς οι αιώνες απλώνονται και η Ιστορία ξεφυλλίζει το δικό της πάπυρο, στην ευρύτερη περιοχή γίνονται τα πρώτα βήματα, για να γνωριστεί το ένα χωριό το άλλο. Μέχρι και τις αρχές του προηγούμενου αιώνα - εκεί γύρω στα 1885 - η επικοινωνία μεταξύ των χωριών δεν έχει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό. Οι ιστοριοδίφες της περιοχής, όπως ο Σ. Τουφίδης και ο Χ. Ρεμπέλης, αναφέρουν ότι οι κύριες ασχολίες των ανθρώπων της ήταν οικόσιτη κτηνοτροφία, η γεωργία και η μεγάλη τους αγάπη αλλά και ανάγκη η Πέτρα.

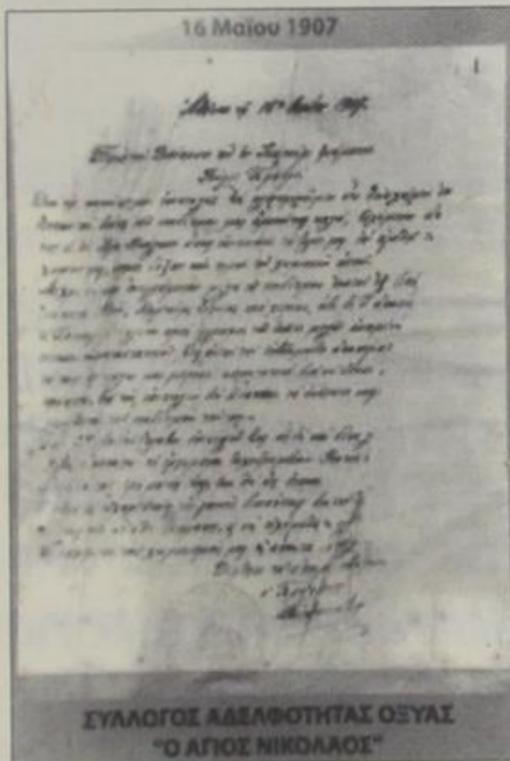
Κατ' αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται και η Οξυά. Με λιάτες, τσικορούλια, κόσσεσ, δρεπάνια και σφυριά ανοίγουν διάσελα, μαζεύουν τριφύλλια και στάχια, λαξεύουν την πέτρα κόβοντας τον ιδρώτα τους στα δυο και το ψωμί τους μπουκιά μπουκιά για όλους. Όλοι μαζί «κάνουν χωράφι» όλοι μαζί αποχαιρετάν τον ξενιτεμό.

Από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα η Πέτρα - πλανεύτρα και όμορφη - αρχίζει και αυγαταίνει στη Σέλτση που χωμένη στην αγκαλιά του Γράμμου στα 1.050 υψόμετρο νοιώθει τις ακτίνες του ήλιου να τη ρουχώνουν κάνοντας τις ψυχές των ανθρώπων της στον Κρέτσο, στο Βουνό, στα Ρόγγια, στη Ντιμπίνα-καριά, στα Λαμπρέικα να είναι γεμάτες χαρά, παρά τις έννοιες.

Τα γλέντια και τα «συμπεθεριάσματα» παίρνουν σειρά να ομορφύνουν τα καλντερίμια και τις ράχες. Ο αιώνας αλλάζει σελίδα και ο τόπος αλλάζει σύνθεση. Η επικοινωνία μεταξύ των χωριών δύσκολη, τα μουλάρια αγόγγυστα υπομένουν βιος και αναβάτη - τον Κύρη τους - και η ζωή είναι άβολη εδώ αλλά ειλικρινής και καθάρια όπως ο ορίζοντας που ξεπροβάλλει από τον Τσάγκαρ'. Η μάνα γη άγρια και λίγη. Μάστοροι με τα «μπουλούκια» από τα Μαστοροχώρια ταξιδεύουν παντού μεταφέροντας στον Κόσμο, εκτός από γνώση και καλλιτεχνικό ύφος, ήθος και πίστη σε αυτό που λένε σεβασμός σε μια σειρά

από «άγραφους» κανόνες μεταξύ τους. Εδώ να τονίσουμε ότι σαν υπέρτατο αγαθό μεταφέρουν και διαλαλούν την οικογένεια τους, το σπιτικό που τους περιμένει να χτυπήσουν την πόρτα. Έννοιες και αρετές που στις μέρες μας μάλλον έχουν υποχωρήσει...

Στο λυκόφως του 20ου αιώνα κανείς δεν είναι εξαίρεση, ο δρόμος ένας και η θλίψη για όλους: Η ξενιτιά. Δεν εξαιρείται κανείς. Έτσι, συνέβη και στην Οξυά. Στα 1900 περ. οι άνθρωποί της - ανήσυχα πνεύματα μιας άλλης εποχής - ταξιδεύουν παντού και απλώνονται από την Αθήνα και το Χαρτούμ, κυρίως, έως τη Γαλλία και το Αμέρिका, αναζητώντας ένα καλύτερο αύριο για τους εαυτούς τους, τις οικογένειές τους και τον τόπο τους.

Η Σέλτση και η Αδελφότητα

Η ξενιτιά δεν σημαίνει απαραίτητα μόνο θλίψη, κρύβει και δημιουργία και ανάπτυξη. Με αφορμή το μεράκι τους για την Οξυά βάζουν τις βάσεις για τη δημιουργία ενός φορέα, την Αδελφότητα, που θα είναι η αλυσίδα με τον τόπο τους. Η ιδέα ίδρυσης γεννήθηκε τον προηγούμενο αιώνα από μια χούφτα ανθρώπων που ζώντας είτε στην Αθήνα είτε στην ξενιτιά (Χαρτούμ) αντιλήφθηκαν ότι γενικότερα ο τόπος τους και η Σέλτση ειδικότερα, είχε ανάγκη την ψυχή τους, τους καλούσε. Με φωνή μιας γης ακραίας με δύσκολη ομορφιά που γενναιόδωρη και φειδωλή μαζί δίνει συγκίνηση αλλά που ζητά μόχθο και κυρίως

αφοσίωση. Εξάλλου, τότε η Σέλτση έτρεφε πολύ την ψυχή αλλά λίγο το σώμα, πολλές φορές έδιωχνε τα παιδιά της κρατούσε όμως δική της την καρδιά τους.

Έτσι, στις 16-5-1907 ιδρύεται η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητας Σέλτσης Ηλείου «Ο Άγιος Νικόλαος», με πρόεδρο το Βασίλη Πορφύρη. Εκτιμούμε ότι, όταν ο Βασίλης Ανδρονιάδης έγραφε την πρώτη επιστολή της Αδελφότητας (16 - 7 - 1907 Αθήνα) και την απεύθυνε στους Σελτσιώτες - Πορφυραίους, Βαδασαίους, Ζαράδες, Χαρίσηδες κ.α. - του Χαρτούμ δεν θα μπορούσε να φανταστεί πόσο νερό θα έτρεχε στο αυλάκι αυτών των 100 χρόνων από εκείνη τη σταγόνα αισιοδοξίας που έσταζε από το μελάνι στον πάπυρο. Σε αυτή την πρώτη επιστολή τους ανακοίνωνε ότι στην Αθήνα μαζί με το Χαρτούμ και το Χωριό ήδη 106 μέλη, 106 Σελτσιώτες υψώνουν τη φωνή τους για ένα καλύτερο αύριο για το χωριό και ότι πολύ σύντομα θα μεγάλωνε αυτός ο αριθμός. Η πολιτεία δεν μπορεί να κάνει αλλιώς και στις 13 - 8 - 1908 με βασιλικό διάταγμα επικυρώνει την Ίδρυση της Αδελφότητας. {Η ιστορία λέγεται ότι γράφεται από τους γενναίους και ίσως έτσι να' ναι, όμως εμείς έχουμε μια άλλη οπτική. Πιστεύουμε ότι την ιστορία της Σέλτσης τότε και της Οξυάς στη συνέχεια την έχει γράψει η άδολη και ζωντανή της καθημερινότητα και ότι στο βιβλίο της ιστορίας της Οξυάς περιλαμβάνονται όλοι οι Οξυώτες που αφιέρωσαν πολλά

από τα δύσκολα καθημερινά τους λεπτά βάζοντας ο καθένας προσωπικά ένα μικρό λιθαράκι στην ανάπτυξη και στην εξέλιξη αυτού του όμορφου χωριού μας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής γενικότερα. Εμείς δεν κάνουμε τίποτε παραπάνω από το να τους αναδειξουμε και να προσπαθήσουμε να τους μοιάσουμε}.

Η Σέλτση και οι άνθρωποί της πάντα είχαν στην έγνοια τους και στα άλλα χωριά μας δίπλα ολόκληρη την περιοχή ολόκληρη την Ήπειρο. Τρανά παραδείγματα είναι ότι πρωτοστάτησε στην Ίδρυση της Πανηπειρωτικής - από το 1909 το διεκδικούσε μαζί με άλλα χωριά - και όλοι μαζί είδαν τους κόπους τους να γίνονται πραγματικότητα το 1937, που και κατοχυρώθηκε η Ίδρυση της Πανηπειρωτικής. Η τιμητική διάκριση της Οξυάς, 50 χρόνια μετά, είναι η επιβράβευση της για την πρωτοβουλία και των δικών της παιδιών.

Το 1913 η Ήπειρος απελευθερώνεται και άλλος αέρας φυσά και στο Γράμμο. Για λίγο όμως, για τα επόμενα 10 χρόνια η περιοχή ταράσσεται από βαλκανικούς πολέμους και από τις επιπτώσεις τους. Τα χωριά αντέχουν αλλά η ζωή δυσκολεύει.

Η Οξυά και η Αδελφότητα αντάμα

Η Σέλτση αλλάζει. Το 1924 μετονομάζεται σε Οξυά. Το σημερινό της όνομα δηλώνεται ότι δόθηκε από τον Ευστράτιο Κοσκινά, δάσκαλο του χωριού με καταγωγή από τη Στράτσιανη (Πύργος).

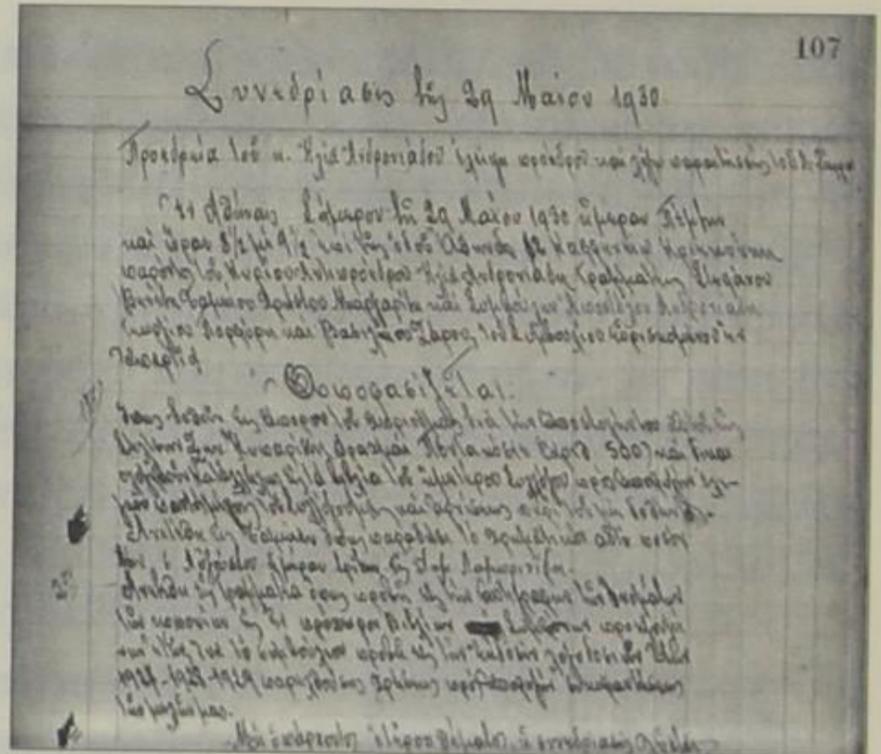
Στα 1934 η Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα Σέλτσης Ηπείρου αλλάζει την ονομασία της σε Σύνδεσμο Αδελφότητας Οξυάς «Ο Άγιος Νικόλαος», διατηρεί όμως ακέραιο το στόχο της, που για τα δύσκολα εκείνα χρόνια, γίνεται το σημείο αναφοράς για τους Οξυώτες.

Η εποχή σκοτεινιάζει.

Τα χρόνια της Κατοχής στο κατώφλι της

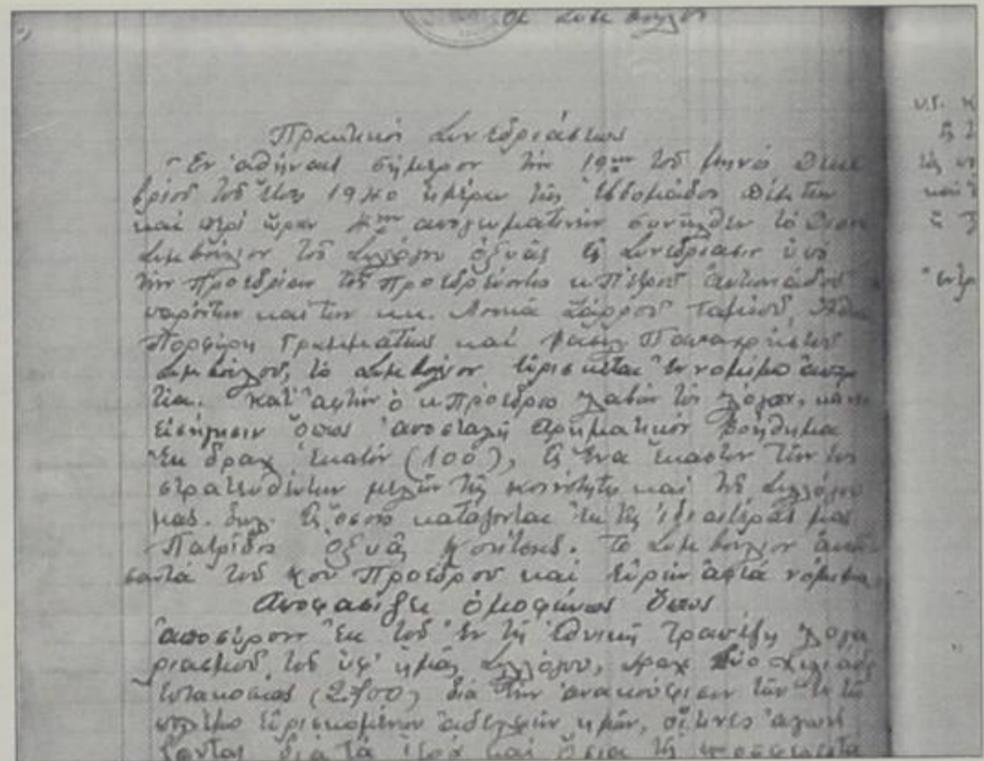
Οι ανάσες δυσκολεύουν στο χωριό. Η εσωτερική μετανάστευση αρχίζει να γίνεται πιο έντονη, πιο συχνή και στο χωριό ο κόπος της καθημερινότητας μεγαλώνει. Στα ξένα οι Οξυώτες σφραγίστηκαν με το μεράκι για τον τόπο τους και με τη δύναμη της πέτρας και έκαναν όπλο τους το μέτρο και νόμο τους την υπομονή και τη φιλοξενία...

Στο νου τους ο ξένος. Να μην έχει τον τόπο του. Αμελικό τ' ονομάσανε και το 'χτισε

κι αυτό η Αδελφότητα που από το 1934 μεγάλωσε απλώθηκε και έγινε Ο Σύλλογος μας. Στο Αμελικό ανοίχτηκαν τα πρώτα βιβλία, γράφτηκαν και σβήστηκαν σε πλάκες τα πρώτα γράμματα και έσπασαν οι πρώτες κιμωλίες .

Με την έγνοια τους πιο δυνατή για τα δικά τους παιδιά το πώς να μάθουν γράμματα. Το σχολειό απαραίτητο και νάτο, το πετρόχτισαν. Η πέτρα εξάλλου, όπως και για όλους τους ανθρώπους

των χωριών μας, ήταν το μεράκι τους. Την καμάρωσαν και γι αυτό βασίλισσα στον τόπο τους έκαναν την ίδια την πέτρινη τη σάρκα της την πανάρχαια ψυχρή σκληράδα, που στα χέρια τους όμως ζεστάθηκε, σκίρτησε άνοιξε η καρδιά της και τους σιγοψιθύρισε τα δικά της μυστικά και εκείνοι ακολουθώντας την ανάσα της ως ταπεινοί σύντροφοί της την ένοιωσαν τη λάτρεψαν και την μετέτρεψαν σε εξάισια δημιουργία. Με τη σειρά της πρόσφερε ζεστασιά, γνώση και πάνω απ' όλα δίδαξε ήθος σε όλους εμάς.

Η οικογένεια, η φαμίλια τους να τα' χει όλα να μη τις λείπει τίποτε και καθώς τα χρόνια ξεπρόβαλαν από το «Κάμενικ» και από τον «Αμάραντο» θολά και δύσκολα. Ο Σύλλογος εκεί όμως. Με δική του βοήθεια οι χωριανοί σκάψανε το βουνό για καλλιέργεια και για «ζαϊρέ». Το σιτάρι το φυλάγανε σε αποθήκη στο χωριό και μοιράζονταν σε όλες τις οικογένειες χωρίς να πληρώνουν παραπανίσια. Το κέρδος άγνωστη λέξη εδώ. Προτεραιότητα να νικηθεί η πείνα.

Ο πόλεμος ήδη ακούγεται, ο Ιταλός περαστικός από δω, ο Γερμανός διώχτηκε και σ' αυτή την αετοφωλιά του Γράμμου, μόνο αδούλωτες ανάσες. Ο εμφύλιος ριζώνει καλά εδώ και οι δυσκολίες - μαζί με τους δοσίλογους - ξεφυτρώνουν από παντού. Οι κάλυκες από τις σφαίρες είναι πιο πολλές πάνω στο κάθε τραπέζι από τη μπομπότα.

Τέτοιος εξάλλου ήταν αυτός ο τόπος, δύσβατος, ορεινός, αустηρός και όμως στα δάση του, κάτω από τις φυλλωσιές του γράβου, ανάμεσα στις χελιδρονιές δειλά - δειλά σκάει κι ένα χαμόγελο, γλυκό σαν το φιλί της μάνας που σε ξεπροβοδίζει την αυγή δίνοντας σου τον τορβά με λίγο καρβέλι, τυρί και νερό.

Τα παιδικά χαμόγελα λιγοστεύουν στα μέσα της δεκαετίας του '40 και η Οξυά αδειάζει. Τα χρόνια σκληρά και δύσκολα για τους λίγους που έμειναν. Ο εμφύλιος λιγοστεύει τις ανάσες, τα μαντάτα έρχονται πιο δύσκολα στο χωριό λες και στέρειψαν η «Παληοχέρινα» ή η «Ρούγγιω» λες και το νερό έχασε το χαμόγελό του.

Δημοτικό Σχολείο Οξυάς, 1952. Δάσκαλος Αθ. Παπαχρήστος

Όμως η αντίσταση εδώ ήταν μνημειώδης από όλες τις πλευρές. Η εποχή βάζει τη δική της πινελιά, τα σύννεφα του πολέμου διαλύονται αποκαλύπτοντας μια σκληρή εικόνα. Παντού ερημιά. Η Οξυά λες και ξαναγεννήθηκε από τις στάχτες της, τράνεψε και άλλαξε. Όμως δεν αλλοίωσε την ψυχή της και το ήθος της. Οι άνθρωποί της αναγκάστηκαν, από τον εμφύλιο να

ταξιδέψουν - όπως και άλλοι - μακριά, αλλά διατήρησαν και διατηρούν και μέχρι σήμερα την εσωτερική τους φλόγα ζωντανή για το «βρομονέρι» «τον Κρέτσο» «τον Άι Λιά». Όλοι ξέρανε ότι ο συνδετικός κρίκος όλων αυτών ήταν ο Σύλλογος. Η φαμίλια όλων μας.

Ο Σύλλογος πρωτοστάτησε και είναι από τα ιδρυτικά μέλη του οράματος της δημιουργίας της συνομοσπονδίας των χωριών της Κόνιτσας - μέλος του Συλλόγου εξάλλου ήταν ο πρώτος της πρόεδρος - και όχι μόνο. Στέκεται εκεί αρωγός σε κάθε ζωντανή προσπάθεια όλης της ευρύτερης περιοχής...

Οι εποχές αλλάζουν ο καιρός περνά και τα πολυβόλα έχουν σωπάσει προς τις αρχές του '50. Δειλά-δειλά οι πρώτοι κάτοικοι ανοίγουν τα σπίτια που καιρό τώρα δεν ακούν παιδικά γέλια. Το ίδιο και στο σπιτικό του γείτονα.

Για να βρεις το γείτονα, θέλει μεράκι, διάθεση και κόπο. Πιάσανε λοιπόν μόνοι τους κασμάδες, λιάτες, φτυαριά άνοιξαν το δρόμο για τη γειτονική Βούρμπιανη, για να πάνε τα παιδιά να αγοράζουν σάκες, μολύβια και μπλε κόλλα, για να τυλίγουν τα τετράδια που ο Γεωργιάδης, ο Δόσης και ο Μπλέτσας τους μάθαιναν. Άνοιξαν δρόμο για τον Άι Λιά για να γίνεται το πανηγύρι στις 20 Ιούλη κάθε χρόνο με τη λαμπρότητα και την άνεση που αρμόζει, τον συνέχισαν μέχρι τη βρυσούλα και όχι μόνο και τα ρόγγια «Τ' Αποστόλη η βρύση» δυο βήματα. Το νερό καθαρό, χαμογελαστό και δροσερό. Φτιάξανε στο χωριό δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης από τα πρώτα στην Ελλάδα, τη στιγμή που ακόμα και στις μέρες μας υπάρχουν χωριά που δεν έχουν τέτοιες ανάλογες υποδομές.

Αυτό το υδάτινο χαμόγελο οι Οξυώτες το ανέδειξαν και για να τιμήσουν την ιδιαίτερη αξία του και ενέργεια έφτιαξαν βρύσες με χαρακτηριστικότερη «το βρομονέρι», που τις στόλισαν με τέχνη, ενώνοντας το νερό με την πέτρα, κάνοντάς τα σάρκα και αίμα και

τα δύο της ίδιας μάνας, της Σελτσιώτικης γης, δίνοντας την ευκαιρία σε όλους εμάς να ξεδιψάσουμε και να δροσίσουμε την ψυχή μας.

Το χώμα μυρίζει έντονα την άνοιξη εδώ και τα φθινοπωρινά φύλλα φέρνουν δροσιά. Λίγα χρόνια μετά το χώμα δεν υπάρχει στα σοκάκια και τα φύλλα των δύο πλατά-

Παρέλαση Δημοτικού Σχολείου Οξυάς στη Βούρμπιανη, 1952

νων ξεκουράζονται στο πλακόστρωτο της πλατείας καθώς και του καλντεριμιού της, στο σοκάκι της Γαλάνως το νερό κυλά στο ρυάκι, το δε χιόνι το χειμώνα μας χαιρετά στον τσιμεντοστρωμένο πέρα μαχαλά. Σύντομα το τρέξιμο του μικρού παιδιού να γίνεται παιγνίδι προς το «Μπαλκόνι» της Νεολαίας στην Αγία Παρασκευή σε τοπίο φωτεινό, γεμάτο ορίζοντα.

Έτσι, γυρίζουν η Σέλτση - Οξυά από κοινού με την Αδελφότητα τα φύλλα της ιστορίας, δρασκελίζοντας αντάμα τα δύσκολα μονοπάτια της, κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες και τις πιο πολλές φορές μόνοι τους σε μια κοινή πορεία δράσης με ένα και μόνο όραμα. Την Οξυά. Με πολλές κοινές προσπάθειες άλλοτε φιλόδοξες και άλλοτε ρεαλιστικές με μια οπτική γωνιά όμως εδώ και έναν αιώνα. Τις επόμενες γενιές.

Είτε στο Χαρτούμ και τη Σύγκρια το 1900, είτε στην Αθήνα το 1907 και το 1960, είτε στην Πάτρα το 1968, είτε στη δύσκολη Γ.Σ. της Αδελφότητας στην επταετία της Χούντας, σε δικηγορικό γραφείο στην Αθήνα κάτω από το μάτι του χαφιέ, το όραμα όλων ήταν και παραμένει ένα. Η Οξυά και τα νέα της παιδιά . Η Νεολαία της.

Γλέντι χωρίς αφορμή

Σε κάθε χαρά, σε κάθε γλέντι ή ακόμα και σε μάζωξη «χωρίς αφορμή» η Οξυά έχει το δικό της τρόπο να αναδεικνύει το μεράκι και τον καημό που κρύβει μέσα της. Να σιγοψιθυρίζει και να σιγοτραγουδά σε κάθε πηγή ξεδιψά σε κάθε πηγή.

Να αρχίζει κανείς στα τσίπουρα, όταν το νέκταρ καίει τον ουρανίσκο να συνεχίζει την πρωτοχρονιά, του Άι Θανασιού, και με το «χάσκαρ» και τη «μπουτζανίδα» να τσουγκρίζει αυτά ανήμερα την Πασχαλιά και να κρατά τις δυνάμεις του μέχρι της 20 του Ιούλη. Του Άι Λιος, τότε που είτε ο Γιώτας με το λαούτο, είτε ο Ήλκας με το βιολί αλλά κυρίως ο Μπέτζας με το κλαρίνο ανέβαζαν τις ψυχές μας στα ουράνια. Από το 1953 και μετά «έπι-

ασαν» δουλειά τα χέρια του Μιχάλη στο κλαρίνο, έπιασε ο Μήτσος το δοξάρι και το βιολί και έπαιρναν φωτιά τα χέρια του Ρίτου καθώς μίλαγε στο ντέφι του ομορφαίνοντας το ταξίδι στα 1.450 υψόμετρο που βρίσκεται το σιάδι. Το βράδυ στην πλατεία του χωριού απλά «μαθαίναμε» τους εαυτούς μας. Δεν ξέρω σε πόσους από

Ο γάμος της Ελένης Παπαχρήστου.

σας έχει συμβεί - υποθέτουμε ότι είμαστε πολλοί - να μαθαίνει κανείς τον εαυτό του με αυτόν τον τρόπο. Όταν κλαρίνο, λαούτο, βιολί και ντέφι απογειώνουν τις ανάσες μας.

Εδώ θέλω να καταθέσω μια προσωπική απορία. Δεν ξέρω πως κάθε Άι Θανασιού που γιόρταζε ο αδερφός μου μαζεύονταν, μαζί με τα κλαρίνα και άλλοι από το χωριό, καταφέραμε όλοι και χορεύαμε στο δωμάτιο του σπιτιού και μάλιστα - λόγω χειμώνα - με τη στόφα στη μέση; Τώρα ούτε εγώ δε χωράω μόνος μου... Απίθανο.

Σε όλες αυτές τις αιτίες μάζωξης οι Οξυώτες έμαθαν να γλεντάνε και να τραγουδάνε. Παίρνοντας λες τόνο από τη καρδιά της γης και δένοντας τις φωνές όπως στο δέσιμο της πέτρας με το νερό έφεραν στα χείλη τους το κλαρίνο, στα χέρια τους το «φρενάρισμα» του ντεφιού και στη ψυχή τους το γλίστρημα του βιολιού.

Έτσι, με αυτόν τον τρόπο οι Σελτσιώτες έμαθαν να ζουν, με την καθαρότητα της ψυχής τους, με τον ανδρικό χορό τους με την ομορφιά της γης τους και με το τραγούδι που ξεδιψά τα χείλη τους. Έτσι πορεύτηκαν από γενιά σε γενιά.

Από το 1960 και προς τον 21ο αιώνα

Το μαράζωμα που απλώθηκε και στο χωριό, κυρίως λόγω του εμφυλίου, ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 να αλλάζει χρώμα. Η ατμόσφαιρα στο χωριό θα έλεγε κανείς πως πήρε ένα γκρι χρώμα. Στην πλατεία του όλο και πιο δυνατές παιδικές φωνές σπάνε την ομίχλη στα δυο. Το σχολειό είναι αφορμή για πιο πολλά παιδικά χαμόγελα. Οι γυναίκες και λίγοι άνδρες στα λιβάδια, στον κρέτσο, στις μηλούρες, στο μαριανοχώραφα ο δάσκαλος και τα παιδιά στο διάλειμμα. Και το απόγευμα πάλι σχολειό έχουμε... Το παιγνίδι πολύ...

Το 1961 χωριανοί με γνώση και μεράκι βοηθάνε τη μπουλντόζα του Λεωνίδα

να ανοίξει το δρόμο που θα ενώσει Οξυά με τη Βούρμπιανη, για να περνάει κούρσα. Το Ιούλιο του 1963 το χωριό δεν μένει σκοτεινό τα βράδια, μιας και το φως φτάνει. Το φορτηγό του Πάνου αγκομαχάει να βγάλει τις κολώνες στο χωριό από το ποτάμι. Ο μάστρο - Μαστέλος από την Άρτα και ο μάστρο - Τάκης Βασιάκος από

Ο γυρισμός από την Εκκλησία.

το Γοργοπόταμο δίνουν αγώνα ζωής, ώστε να φτάσει το ηλεκτρικό σε όλα τα σπίτια. Ο δρόμος για τη Βούρμπιανη «μια χαισιά». Στο μαγαζί του Κώστα του Γεωργάκη το μπλε περιτύλιγμα για τα τετράδια γίνεται ζεστό περιτύλιγμα για τις ψυχές των μικρών από την Οξυά, που πηγαίνουν με τα πόδια, για να είναι βιβλία και τετράδια ομοιόμορφα στο σχολειό το πρωί. Η Λεύκω τα μελώνει με σπιτικιά καρυδόπιτα και ζεστό χαμόγελο και τα ξεπροβοδίζει μελωδικά μέσα από μικρούς δίσκους που παίζουν στο τζουμπόξ δίπλα από την πόρτα που βλέπει Οξυά. .

Αυτά μέχρι το 1971 που ο Βαγγέλης Μπλέτσας (έφυγε νωρίς από κοντά μας) παραδίδει τα κλειδιά του Δημοτικού Σχολείου Οξυάς προλαβαίνοντας να κάνει γυμναστικές επιδείξεις, καθώς και σχολικούς αγώνες στην Πυρσόγιαννη (2 μετάλλια... χωρίς ντόπα).

Μετά το 1971 το χωριό μαραζώνει ο κόσμος λιγοστεύει και μαζί με τις παιδικές φωνές δεν ακούγεται πλέον και η καμπάνα του Άι Νικόλα της κεντρικής εκκλησίας του χωριού που για 120 περ. χρόνια σηματοδότησε με τους ήχους της ό,τι πιο ζωντανό (χαρούμενο ή όχι) συνέβη στο χωριό. Το καμπαναριό κουρασμένο καρτερικά υπόμενε να ξαναγεμίσει η πλατεία φωνές και το καφενείο κεράσματα τα καλοκαίρια και από το φθινόπωρο να κάνει παρέα μόνο στην κεντρική εκκλησία τον Άι Νικόλα, που από το 1974 είχε αλλάξει όψη. Η κρίσιμη αυτή 15ετία δεν μπορούσε να μην επηρεάσει και τα ιερά της θεμέλια που άντεχαν σε κάθε καιρικό φαινόμενο και άντεξαν στωικά για 30 χρόνια. Στα μέσα της δεκαετίας που διανύουμε, στην εκκλησία το μυστρί και το πηλοφόρι «έπιασαν» δουλειά και ελπίζουμε ότι πολύ σύντομα ο Άι Νικόλας θα ανοίξει τις πύλες του σε όλους όσοι τον έζησαν και όχι μόνο σε αυτούς...

Όμως και σε αυτή τη δύσκολη 15ετία φαίνεται ότι το όραμα της Αδελφότητας μετουσιώνεται σε κινήσεις και πρωτοβουλίες της ιδιαίτερα ενθαρρυντικές και πρωτοπόρες.

Στην Αθήνα στο Δ.Σ. της Αδελφότητας (Σ. Μαργαρίτης, Απ. Ζούκης, Χρ. Πορφύρης, Κ. Γκουντής, Αν. Βαδάσης και ο εμπνευστής της ιδέας Δημ. Ζούνης) αποφασίζει στις 29.6.1979 την έκδοση της εφημερίδας «Η Φωνή της Οξυάς». Το δένδρο του τύπου της εποχής αποκτά ένα διαφορετικό κλωνάρι, γεμάτο ιδιαίτερη ύλη και σύντομα το πρώτο τεύχος εξαντλείται.

Η δημιουργική πορεία της εφημερίδας συνεχίστηκε για καιρό και όλα της τα τεύχη είναι αναρτημένα σε ειδική θέση στην έκθεση στο χωριό.

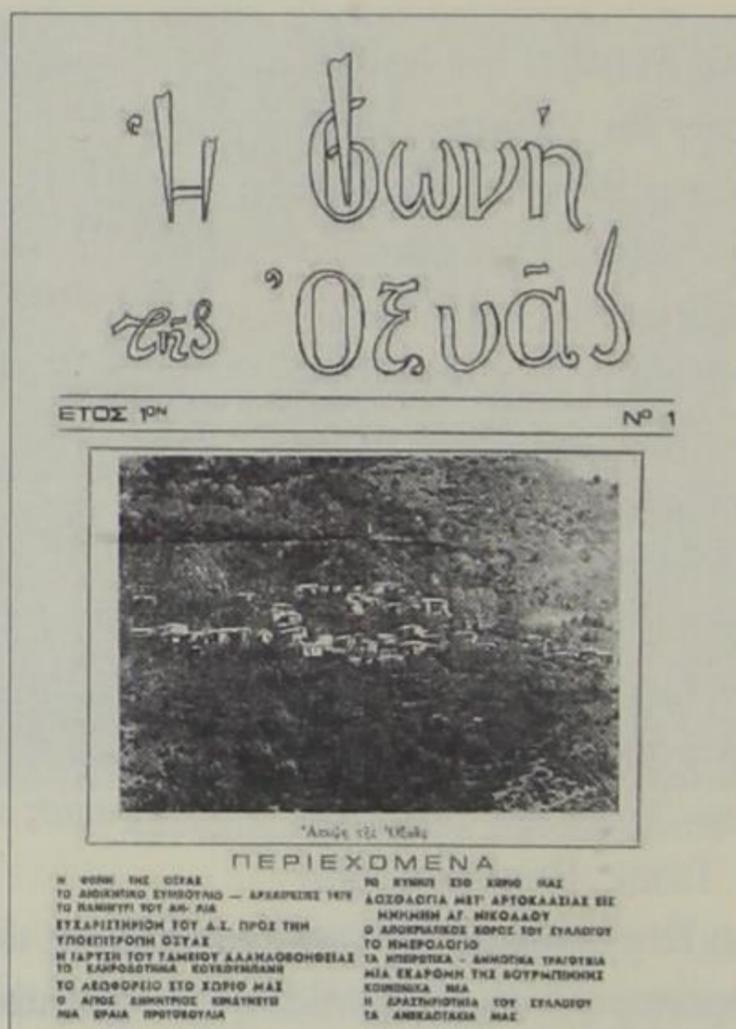
Η Οξυά στο σήμερα...

Από το 1997 η Οξυά μαζί με άλλα 11 χωριά αποτελούν το Δήμο Μαστοροχωριών.

Οι εποχές αλλάζουν και η εποχή αφήνει έντονα τα σημάδια εγκατάλειψης στον τόπο μας. Η έλλειψη βασικών πόρων, καθώς και οι ελάχιστες δίοδοι ανάπτυξης είναι οι βασικότερες αιτίες που τα χωριά μας μαραζώνουν σε αυτές τις εξαιρετικά δύσκολες μέρες. Οι υποχρεώσεις και η σκληρή καθημερινότητα για όλους μας αποτελούν άλλη μια τροχοπέδη για συχνή επίσκεψη στον τόπο που μεγαλώσαμε. Η σκληρή αυτή πραγματικότητα εκτιμούμε ότι δεν θα σταθεί εμπόδιο για την προσπάθεια βελτίωσης της καθημερινότητας των λίγων μόνιμων κατοίκων του χωριού που με μεγάλη προσπάθεια αλλά και αγάπη «φυλάνε Θερμοπύλες». Αντιθέτως, πιστεύουμε ότι υπάρχουν προοπτικές για ένα καλύτερο αύριο για όλους στο χωριό, με την υπογράμμιση ότι η Οξυά επιμένει, με σημείο αναφοράς το Σύλλογο Αδελφότητας της και τις πρωτοβουλίες του, να δίνει ζωή στο μικρό μα πανέμορφο ετούτο τόπο παίρνοντας έμπνευση από αφορμές:

- Ανταμώματος στην Αθήνα, στην κοπή της πίτας και την Γ.Σ. ή στην αρτοκλασία.
- Απόδρασης προς το χωριό κάθε χρόνο στις Απόκριες, καίγοντας όλοι μαζί τη «μπουντζανίδα» της ή κάνοντας το «χάσκαρ» ανακαλύπτοντας ευχάριστα ότι η νεολαία της είναι ακόμα ένα βήμα μπροστά.

Το ολοζώντανο αυτό κύτταρο, η νεολαία της, πηγή έμπνευσης και δράσης, αποτυπώνοντας με ήθος και σεβασμό το απέριπτο και το απλό, κάνει κτήμα και έννοια του τις ανάγκες του τόπου που γεννήθηκαν οι γονείς του και πορεύεται μαζί τους σαν συγχορδία οργάνων που απλώνουν παντού τον ίδιο μελωδικό ήχο.

... είναι η νεολαία της

Όλοι εμείς που έχουμε την τύχη να ζούμε δίπλα της έχουμε ένα κοινό στόχο. Να αποκωδικοποιήσουμε και να ερμηνεύσουμε σύντομα τα μηνύματα που μας δίνουν τα νιάτα και να βρούμε τον τρόπο να τα κάνουμε πράξη. Εξάλλου το μέλλον έχει και αυτό υψόμετρο... Και στα 1.060 είναι και πολύ αισιόδοξο.

Στα 2008 το ταξίδι προς το χωριό γίνεται ευκολότερο. Η ασφαλτος φιδίσια απλώνεται προς το χωριό με μια απουσία. Εδώ και λίγο καιρό ο παλιός βράχος στο «κάτω κόνισμα» μαλάκωσε και άνοιξε το τοπίο, για να περνάει η ματιά φευγαλέα και με νοσταλγία. Να διευκολύνεται και ο οδηγός του ΚΤΕΛ που κάθε Τετάρτη - πρώτο δρομολόγιο του λεωφορείου το Φθινόπωρο του 1979 - ενώνει Οξυά και Χιονιάδες σε πιο σύντομο χρόνο.

Ένας αιώνας και ένας χρόνος.

Κλείνοντας την αναφορά στην Οξυά θέλουμε να τονίσουμε ότι...

Τέσσερις αιώνες περίπου από την γέννηση της Σέλτσης και έναν αιώνα και δεκαπέντε μήνες από την Ίδρυση της Αδελφότητας η Οξυά με τους ανθρώπους της ανασαίνει ευλογία και διαθέτει μεράκι για μεγαλύτερα και καλύτερα βήματα. Σε αυτή όμως τη διαδρομή δεν θέλει να ναι όμως μόνη της, αυτό δεν το ήθελε και ποτέ, θέλει πραγματικούς φίλους δίπλα της, δεχόμενη κάθε καλόπιστη κριτική - βελτιώνεται έτσι εξάλλου - θέλει μικρές ανάσες ξαποστάζοντας και γλεντώντας κάτω από τα δύο βαθύσκια πλατάνια της πλατείας ή στο σιάδι στον Άι Λιά μοιράζοντας μπουρέκια πίτας με ξινόγαλο στους φίλους της.

Αδελφότητα Οξυάς. Ο πρώτος της αιώνας κύλησε και συνεχίζουμε.

Το Μάη του 1907 ο Βασιλ. Ανδρονιάδης έστειλε γράμμα από την Αθήνα στους Σελτσιώτες του Χαρτούμ ότι 106 μέλη μοιράζονται τις ίδιες αγωνίες για το χωριό. Η Αδελφότητα τους ένωσε όλους από την Αθήνα τη Θεσσαλονίκη έως το Χαρτούμ και τη Σύγκρια.

Η πορεία κοινή και η προσπάθεια για το καλύτερο μεγάλη και δύσκολη. Πάντα όμως ζωντανή και με ήθος. Από τότε κύλησε πολύ νερό στο αυλάκι και έτσι φτάσαμε σήμερα εδώ. Τους θυμόμαστε όλους και τους ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥΜΕ επιδιώκοντας να κάνουμε πράξεις τα δικά τους οράματα.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΟΞΥΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ
"Ο ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ"

έκθεση
αρχείου &
φωτογραφίας

1907-2007

100 χρόνια
100 έγγραφα
1 Οξυώτικη Ψυχή
... και συνεχίζουμε

ΕΚΘΕΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΣΤΗΝ ΟΞΥΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 17/8 - ΩΡΑ 20:30

Το τωρινό Δ.Σ., σαν ελάχιστο φόρο τιμής σε ΟΛΟΥΣ όσοι «ανάσαιναν» Οξυώτικα, σε αυτό το διάστημα του ενός αιώνα και παραπάνω ζωής της Αδελφότητας, διοργάνωσε τον περασμένο Αύγουστο στο χωριό μια λιτή εκδήλωση μνήμης και αφιερώματος. Αποτύπωσε σε πίνακες τα σημαντικότερα γεγονότα στις περιόδους δράσης του Συλλόγου, τους οποίους και τοποθέτησε σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο στο χωριό. Στον ίδιο χώρο σε περίοπτη θέση το πρώτο βιβλίο της Αδελφότητας με γλώσσα και ύφος που δηλώνει λαχτάρα, ολοζώντανο κειμήλιο μνήμης και αναφοράς στη δράση της.

Διοργάνωσε στις 17 Αυγούστου 2007 έκθεση αρχείου και φωτογραφίας, προβάλλοντας το ύφος αλλά και το ήθος των ανθρώπων εκείνων που με προσωπικό μεράκι έδωσαν μεγάλα δείγματα προοδευτικού πνεύματος στο χωριό. Άνθρωποι χωρίς καμιά διάθεση για προσωπική προβολή - δείγμα πολιτισμού - έκαναν όνειρο ζωής τους τον τόπο τους και την πρόοδό του. Όλα αυτά, για να χωρέσουν σε ένα λαμπρό χώρο, ήταν αδύνατο. Με ιδιαίτερη προσοχή έγινε η επιλογή των σημαντικών και έτσι με σύγχρονη ματιά οι παρευρισκόμενοι γίνανε κοινωνοί της ενός αιώνα πορείας της Αδελφότητας.

Επίσης, το Δ.Σ. θέλοντας να εκμεταλλευτεί τα πλεονεκτήματα της τεχνολογίας του σήμερα, διοργάνωσε - παράλληλα με την έκθεση - βραδιά προβολής με ηχητική χροιά και δρώμενα με τη συμμετοχή κλαρίνου στην κεντρική πλατεία, δίνοντας την ευκαιρία στους πολλούς καλεσμένους του να δουν και να αφουγκραστούν πώς απλώθηκε ο αιώνας, στο χάρτη στη διαδρομή Οξυά - Αθήνα - Χαρτούμ, όπως αποκαλύπτει - δείχνοντας την στην υδρόγειο - και η φιγούρα στην τελευταία σελίδα του συλλεκτικού ημερολογίου του Συλλόγου για το 2008. Στο τέλος εκείνης της βραδιάς 17 Αυγούστου 2007 ακολούθησε δεξίωση και ολοκληρώθηκε με γλέντι.

Η Οξυά σε πάει παντού πλέον. www.oxya.gr

Έτσι μετά από 5 περίπου αιώνες παρουσίας της Σέλτσης, η e-Οξυά απλώνεται και επικοινωνεί με όλο τον κόσμο μέσω του διαδικτύου / Internet. Από τις 16 Μάη 2008 (έναν αιώνα και ακριβώς ένα χρόνο από την ίδρυση της Αδελφότητας «Ο Άγιος Νικόλαος») η δημιουργική παρέα της Αλέκας Ζούκη, της Μαρίας Σταμπούλη, του Θωμά Καρανίκα, του Νίκου Παπαχρήστου, των γαμπρών Κώστα Αγγελάκη και Θοδωρή Βαρουξή, καθώς και του Κώστα Λάζου έφτιαξαν με κέφι το κλειδί, που ανοίγει η πόρτα της για όλο τον κόσμο. Από σας το μόνο που ζητά είναι να την βάλετε στα αγαπημένα σας, γιατί και εκείνη σας έχει πάντα στην καρδιά της.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Απόστολος Ζώτος

Προοίμιον

Φαντάζομαι ότι βρίσκομαι στο Πάπιγκο. Στο μαγαζί του Κούλη. Κάτω από την κληματαριά, απέναντι στα μωβ σκέμπια της Τύμφης. Πίνω ηδύτατο τσίπουρο και καθώς το αγγελικό φως της μεσημβρίας κανοναρχεί το λογισμό μου αναδύεται υποσυνείδητα ο ειρμός των λέξεων.

Ανθίζει ευωδία πλάτανου παλιού,
 πρώιμα αναθρώσκων καπνός φιλήδονης λύπης.
 Ονειρών εύγλωττος ο καφές.
 Φέγγουν ροδιές
 σκουριασμένες λήθαργο νηνεμίας.

Με όψη ωχρή νηνεμεί το φθινόπωρο.
 Καταιγίδα χρωμάτων.
 Ηδυπαθής λύπη τρανταφυλλί θάνατος.

Δροσερό είχα στα χείλη βοριά
 χωρίς ειρμό
 υψιπετές εχέφρων τσίπουρο ψηλά στον ουρανίσκο.

Ονειροπαρμένο φως παντού
 ράθυμο σύννεφο ηδονής ο θυμός μου στην Τύμφη
 σε στάση προσοχής νηπενθεί η Δρακόλιμνη,
 επαΐων με χρώμα θνήσκοντος ουρανού ο Αώος.

Ρωτάω τον Κούλη: είναι στο χωριό η Ελένη; Μου γνέφει καταφατικά και χαρούμενος παίρνω το δρόμο για το Μικρό Πάπιγκο.

Έχω την αισθητική πελοίθηση να συνδέω τους τόπους με τα πρόσωπα.

Σολωμική εξιλέωση. «Μην είδατε την ομορφιά που την κοιλάδα αγιάζει;». Καθ' οδόν το μάτι μου ακινητεί σε μια όμορφη ξερολιθιά, μάλλον την πελέκησαν Πεκλαρίτες μαστόροι, ένα μωβ ευωδιάζει αγκάθι στα χάσματα της πέτρας, ενώ η ανήσυχος διάνοια της σαύρας αντιμάχεται στη ζέστη του Ιουλίου το ένστιχτο των εντόμων. Σχέφτομαι,

τύφλα να' χουν τα μεταμοντέρνα μουσεία του κόσμου και χάνομαι της ομορφιάς. Σκέφτομαι με αδημονία το φιλόξενο σπίτι της φίλης μου, μας περιμένει τσίπουρο, γλυκό του κουταλιού, καφές κι αν έχουμε τύχη κανένα φιλί πίτα.

Βαστώ στο χέρι το βιβλίο της Ελένης Σκούρτη «Πάπιγκο της μνήμης και της πέτρας». Σ' ένα πρόσφατο συνέδριο που έγινε στα Γιάννενα για τη λογοτεχνία των Ηπειρωτών στην αναζήτηση των χαρακτηριστικών της, οι επαΐοντες φιλόλογοι αναζητώντας το γενάρχη της σχολής, αναρωτήθηκαν μήπως γενάρχης είναι ο γενέθλιος τόπος; Και η κρίση του καθηγητή και ποιητή Κώστα Στεργιόπουλου επιβεβαιώθηκε πριν ένα μήνα σε συνέδριο της Πανεπειρωτικής διαστόματος του φιολόγου Γιώργου Παγανού.

Ο γενέθλιος χώρος λοιπόν, ο τόπος και η ιστορία, οι παραγωγικές σχέσεις, η ξενιτιά, η γλώσσα, ο λαϊκός πολιτισμός, οι άνθρωποι, η μνήμη, η νοσταλγία. Όλα αυτά κατά τη γνώμη μου συγκροτούν τον κόσμο του βιβλίου, όπου η δημιουργός με άπειρη αγάπη προσπαθεί να ξαναζηήσει αντίστροφα όλο της το πεπρωμένο με πόνο και ευδαιμονία.

Ο γενέθλιος χώρος

Ειμαρμένη τύχη καλή να γεννηθείς σ' έναν χώρο που ορίζεται από δυο ποτάμια καύχημα της Πίνδου, τον πρασινόμαλλο Αώο και τον κυανό Βοϊδομάτη. Τη βάραθρη ομορφιά της χαράδρας του Βίκου. Τη Δρακόλιμνη, όπου ο ξυλοκόπος με τα πυρά άλογα ψάχνει ακόμα το χαμένο αστροπελέκι του. Τη χιονισμένη Τύμφη με την πορτοκαλί πανσέληνο.

Να συγκροτήσεις τον παιδικό σου ψυχισμό σ' ένα σπίτι αρχοντικό, όπου κυριαρχούν τα γράμματα, ο μορφωμένος παππούς, η γιαγιά από τη μικρά Ασία, ο πατέρας με τις νομικές σπουδές το μεσοπόλεμο στο Παρίσι αλλά και η γάστρα με τις πεντανόστιμες πίτες, τα δαμάσκηνα και τα κυδώνια. Οι παιδικές διαδρομές να' ναι από το Σιόποτο στα Κριάκουρα, ακούγοντας ιστορίες της ξενιτιάς, παραμύθια για σημεία και τέρατα, ζαλικωμένη μνήμες με εξάισια πρόσωπα, τραγούδια και λόγια ζωής ενός κόσμου εκλεπτυσμένων γεύσεων και αισθήσεων.

«Όσα έζησα στο μαντζάτο με τη δύναμη του νου τα νοσταλγώ».

Η μνήμη είναι η καταγωγική δύναμη της δημιουργού. Η νοσταλγία που δίνει υπεροχή

στη διασπορά, τους ξενιτεμένους, γίνεται αύρα, πνοή δημιουργίας. Το εκήρυξε κάποτε ο Ανδρέας Κάλβος στο *Φιλόπατρι* «συ είσαι των ονείρων μου η χαρά μόνη». Και η μνήμη είναι τόσο ενδιαφέρουσα όσο πιο τυραννική είναι η αιχμαλωσία της. Δεν είναι τυχαίες οι ωτασπίδες με τις οποίες ξορκίζει τους φλύαρους ήχους των ηθών της φιλελεύθερης μαζικής δημοκρατίας, για να σωθεί στους δικούς της χθόνιους ψιθύρους η υπαρξιακή ανάγκη της παραμυθίας.

Το βιβλίο είναι κιβωτός σφριγηλών και αισθηματικών λέξεων. Άγριες λέξεις, ρομαντικές, με αυτάρεσκη γαλήνη, κομμένες από τα βράχια της Τύμφης, σ' ένα υπέροχο βαφτισμένες μωβ, αγιασμένες στον ουρανίσκο λαϊκών ανθρώπων με χειμαρρώδες αίσθημα και πανηγυρικό αυθορμητισμό. Όλα αφηγούνται.

Στην Αστράκα έπεφτε χιόνι
η λομάδα έκαιγε από πυρετό
τα τρικέλια αιωρούνταν σαν ξόρκια
ακμαία και θαλερή με τα ρουμπινιά της δώρα η κρανιά.

Βρύσες το πηγάδι του Πρωτοσύγκελου
η πεντάμορφη νύφη που πνίγηκε στις οβίρες
ο Αυραγώνιος, η Αντάκλη
ο μεταλλικός ήχος της τρομπέτας του ταχυδρόμου
τρεις φορές τη βδομάδα
το μαντζάτο με τα κάστανα και τα μήλα
το αναμμένο μπουχαρί
οι μαύρες φιγούρες που λείπουν απ' τα πεζούλια
ξοδεύοντας την ομορφιά με νωπά χρώματα
κι αφάνες νυσταγμένες.

Σιωπή με λυμένα μαλλιά.
Ποιο σαράκι στήνει βιολί με νωχελικό δοξάρι.

Στα μάτια μου περνάει η τοιχογραφία του χωριού
με μωβ αποσιωπητικά
γλιστρώντας βουβά πάνω από λίμνες θλιμμένες
ποτάμια
χορτάρι θρασύ.

Ρίζα σκοτεινή η ζωή

αναδύεται μνήμη
 συναντώντας θιάσους παλιούς
 χαμένους βηματισμούς
 μυστικούς μονολόγους ηρώων
 από την Αστράκα ως τη Μασαχουσέτη
 δροσερός βοριάς
 βροχές που δεν τέλειωσαν
 μνήμες του λεπτοδείχτη.

Έχουν ρίζες τα σύννεφα
 άλογα φτερωμένα.

Ξενιτιά - Έλλης Αϊλαντ

Ο θάνατος κι η ξενιτιά αδέρφια λογιούνται
 Βαρύτερα είν' τα ξένα
 Πέντε ποτάμια το 'πλεναν κι έβαψαν και τα πέντε.

Ας υποθέσουμε τη γεωγραφική αλλά και την ψυχική διαδρομή του ξενιτεμένου του Παπίγκου. Δρακόλιμνη – Βοστώνη. Αώος – Βέρμοντ. Βοϊδομάτης – Αστόρια. Από τα τσίπουρα, τα σταφύλια, τα κυδώνια στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης, από τα δαμάσκηνα στα παράνομα ποτά της ποτοαπαγόρευσης, από το σιτάρι του Άι Ταξιάρχη στο Έλλης Αϊλαντ. Πλάνητες άνθρωποι, ταξιδευτές με την τόλμη του ονείρου, να προκόψουν, να φωτιστούν, να ξυπνήσουν, να γίνουν, όπως το επιτάσσει η κλασική αρετή των Ελλήνων, χρήσιμοι στην πόλη τους, στην κοινότητά τους. Το λέει αππαιίστως ένας δικός μας πληβείος, ένας Πυρσογιαννίτης μάστορας «κι αν δεν βγάλαμεν λεφτά, γνωρίσαμε κόσμο».

Η ιστορία του ελληνισμού είναι ο πρώτος και ο δεύτερος αποικισμός, οι έμποροι και οι λόγιοι της διασποράς, που προετοίμασαν το νεοελληνικό διαφωτισμό και την ίδρυση του έθνους. Η ηπειρώτικη άνθιση είναι τα ξένα, οι παροικίες του Δούναβη, η Αμερική. Το Ζαγόρι δε θα ήταν, όπως το ξέρουμε σήμερα, χωρίς τη διασπορά και τους ξενιτεμένους.

Είναι αλήθεια ότι στη ζυγαριά της ζωής βάρυνε ο πόνος, η φυγή, ο χωρισμός, το μαντήλι του ξενιτεμένου. Ο τραγουδιστής εξωράισε τη λύπη, την έκανε όρο ζωής, αριστούργημα. Το είχε ανάγκη. Λησμόνησε όμως και υποτίμησε την άλλη πλευρά, τον υλικό πλούτο, το ξύπνημα των συνειδήσεων, τη δημιουργική επαφή με την πρόοδο, τις νέες ιδέες. Όλα αυτά από τα οποία προέκυψε η ανανέωση και η άνθιση. Το παλιό μπολιάστηκε με το νέο, όπως λέει και ο Διονύσιος Σολωμός «ο λαϊκός πολιτισμός να υψώνεται κατακόρυφα». Έτσι οι

κλειστές φοβικές κοινωνίες ξεπέρασαν τη στασιμότητά τους, ανανεώθηκαν, τόλμησαν, άνθισαν. Έγιναν αυτό που είμαστε. Η πρόκληση υφίσταται και σήμερα σε όλους τους τομείς. Δε μας αρκεί, μας ταπεινώνει η ηθογραφία. Χρειαζόμαστε να υψώσουμε τον πυρήνα των αρετών μας που συνδέεται με την τόλμη, τη δημιουργία, την αφαίρεση, την παλικαριά, την αξιοπρέπεια, για να προκύψουν από τη μικρότητα του τόπου οι μεγάλες ουσίες. Εκεί θα κριθεί σήμερα η Ήπειρος. Η ζωή, σοφή όπως είναι, θα δείξει.

Ο ομιλών αισθάνεται την ανάγκη να αναφερθεί στο πρόσωπο του ευεργέτη Μιχαήλ Αναγνωστόπουλου. Ως Κονιτσιώτης ένιωσε τη μεγάλη του ευεργεσία και η οφειλή του καλού λόγου είναι χρεία ψυχής. Για πενήντα χρόνια η Αναγνωστοπούλειος Γεωργική Σχολή κράτησε ζωντανή όχι μόνο την οικονομία της Κόνιτσας αλλά και της επαρχίας της. Με την παραγωγική της δραστηριότητα, τους ικανούς μαθητές, που αργότερα υπήρξαν παραγωγικά στελέχη, το υπαλληλικό της προσωπικό αλλά και τους δασκάλους της καθόρισε τη στάθμη του πολιτισμού αλλά και την οικονομική εξέλιξη της περιοχής. Στις αλέες της με τα λάστιχα κυνήγησα σπουργίτια, μαθητής έπαιξα ποδόσφαιρο στο υπέροχο γήπεδο της Σχολής, έκλεψα φρούτα στον προαύλιο χώρο και είχα την τύχη να χαρώ την αγλαότεχνη οικοδομή που αποτελεί ακόμη αισθητικό γεγονός. Να σημειώσω επίσης την προνοητικότητα του ανδρός, που ξεπέρασε το αίσθημα της αγάπης για το χωριό του ευεργετώντας ολόκληρη την επαρχία.

Των ανθρώπων τα φαντάσματα

Η πιο ενδιαφέρουσα ίσως ενότητα του βιβλίου. Ο ποιητικός τίτλος προκαλεί συνειρμούς. Αναδύεται στη μνήμη μου ένα απόσπασμα του ποιητή Νικολάου Εγγονόπουλου «Είπα πως η πόλις είναι ωραία. Είναι και περίεργη. Κοσμεείται με λαμπρές οικοδομές, που κλιμακώνονται σ' όλες τις διαδοχικές εποχές της ιστορίας του έθνους. Τα κτήρια στέκονται πολύ καλά, και μόνο πού και πού, κατ' αραιά διαστήματα απαιτείται κανένα μικρό μερεμέτι για την άρτια και άψογη εμφάνισή τους. Το περίεργο της πόλης έγκειται στο ότι εκεί συγκατοικούν αρμονικά και με κατανόηση με τις εκατέρωθεν φυσικά παραχωρήσεις οι ζωντανοί με τους νεκρούς». Θυμάμαι ακόμη τα λόγια του φίλου μου Παναγιώτη Κονδύλη. «Αποστολή, η πρώτη επίσκεψη να είναι στο νεκροταφείο. Εκεί κρίνεται η ποιότητα του πολιτισμού μιας κοινωνίας». Θυμάμαι ακόμη το εγκώμιο των νεκρών στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη, το δημοτικό τραγούδι, το Σεφέρη, τον Ελύτη. Ο εξαίσιος μυστικός θίασος, τα φαντάσματα των ανθρώπων, που πέρασαν χούνες, ασφάκες, γραβέλια, σιουμιά και λεφτοκαρυές, για να ιδρύσουν την επικράτεια της μνήμης της δημιουργού. Αγιασμένα πρόσωπα, συνομιλητές των θρύλων της κοινότητας.

Ο γείτονας να κόβει με το τσεκούρι γραπ – γραπ το χορτάρι τις κρούες νύχτες.

Η Πελαγία με το ολόχρυσο μονόγραμμα στο πέτο.

Η Σταυρούλα νύφη απ' την Αρτσιόστα στο Πάπιγκο.

Ο Χαρίσης με ωραία ρούχα, ρεντικότες και μπαστούνι.

Όλοι μαζί τώρα στο ωραίο ζιαφέτ της μνήμης. Ο Απόστολος Διαμάντης με το λεφτό-καρα και τα βελάνια.

Μια φτώχεια χαμηλοτάβανη με κρεμασμένα σταφύλια, ρόδια και κυδώνια.

Θυμόσοφοι άντρες και γυναίκες με ανείπωτη λαϊκή αισθαντικότητα, σοφία και παρά-ξενη γαλήνη. Θούριοι στις βροχές των καιρών. Ανέγγιχτοι σαν αυγή. Ο ρομαντισμός της αγριότητας των μορφών, κινηματογραφικές φιγούρες μπουνιουελικής περιγραφής.

Κορμιά που πλάγιασαν ήσυχα.

Θα μείνω ξεχωριστά σε τρεις μορφές.

Τη δωρική Καλλίνη, με τα μωβ μαλλιά, την αύρα της Ιωνίας και τους χρυσούς κρίκους στα χέρια. Με το λευκό φουστάνι της να ξεδιπλώνει τον κοσμοπολίτικο φιλελευθερισμό της Σμύρνης. Εξαιρετική η γνώση της ανατολίτικης μαγειρικής. Λαγός με σαλμί, σαραγλί. Η αυστηρή λύπη της να κρύβει τα αινίγματα της καταστροφής, την αναγκαστική ενσωμάτωση, την τελεσίδικη αποδημία των ονείρων.

Τη Μούσιω με την εξαιρετική ετοιμότητα αφέλεια και αθωότητα. Οι ατάκες της θυμίζουν την παροιμιώδη φράση του ζωγράφου Θεόφιλου «τα πραγματικά ψωμιά πέφτουν, τα ζωγραφισμένα στέκονται». Αυτή που ονομάτισε το καράβι Ρίου – Αντιρίου εστιατόριο που ταράζονταν.

Είχα την τύχη να ξέρω τον Οδυσσέα.

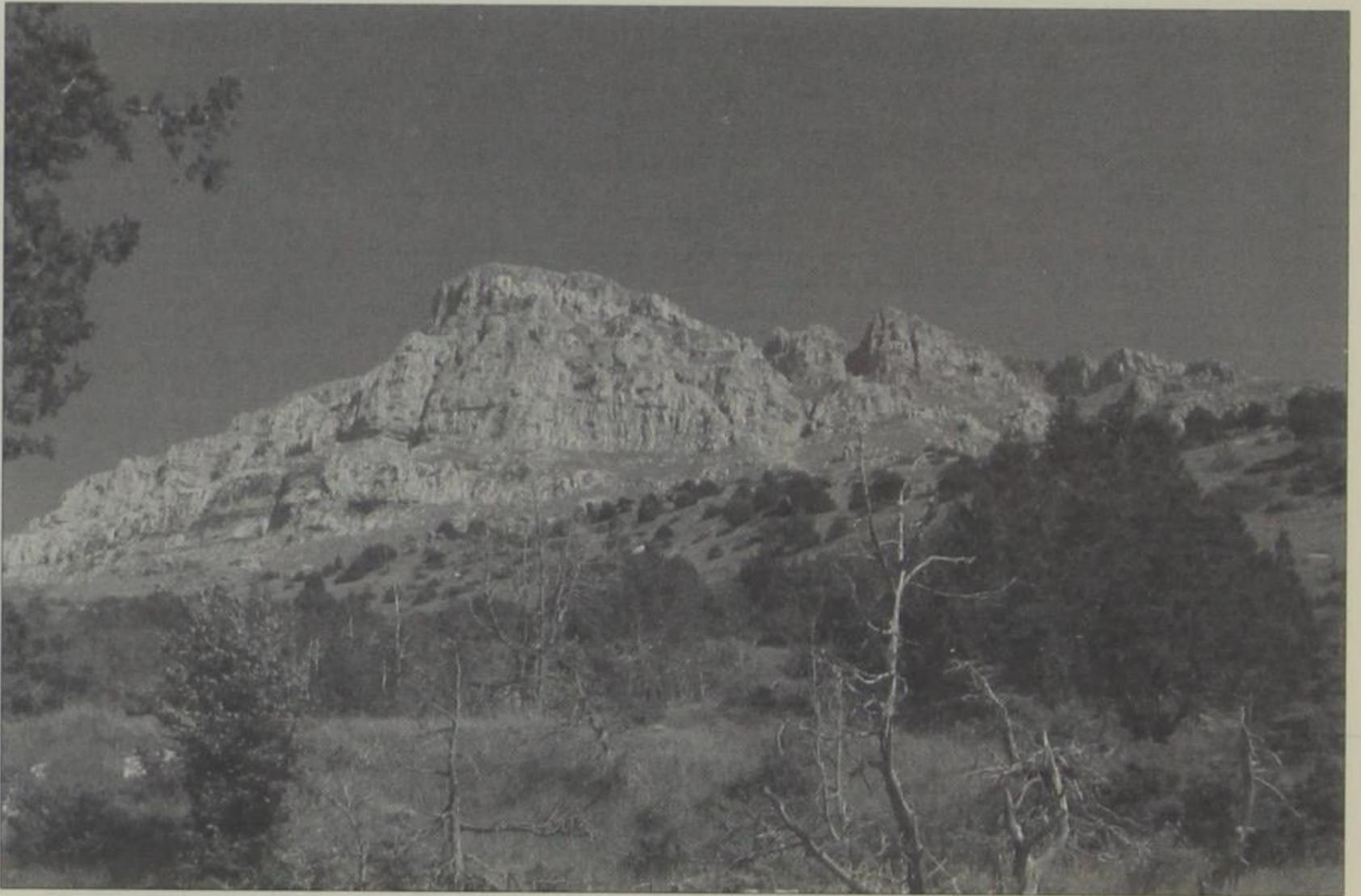

Κάποτε το 1957, μαθητής στην Κόνιτσα στις μεγάλες τάξεις του δημοτικού, εκοίταξα τη θωριά του. Τον είδα για πρώτη φορά στο παζάρι της Κόνιτσας, ενώ έκανα περιδιάβαση. Ήταν στην εξώπορτα του γραφείου του στο ισόγειο ενός παλιού αρχοντικού. Θυμάμαι ακόμη τον άντρα. Άψογο κοστούμι και υποκάμισο, μεταξωτός λαιμοδέτης, στιλπνή επιδερμίδα, θεληματικό πηγούνι και γαλήνιο μέτωπο. Άνδρας με παρρησία και αυτάρκεια, ασυνήθιστος για την εποχή του, ξεχωριστός στη φοβισμένη μετεμφυλιακή Κόνιτσα. Αργότερα έμαθα τ' όνομά του. Ήταν ο συμβολαιογράφος Οδυσσέας Σκούρτης.

Τον ξαναείδα στο μαντζάτο του. Θυμάμαι το μειλίχιο μειδίαμα, τις σοφές ρυτίδες, τη βεβαιότητα της γνώσης, το βλέμμα του νοσταλγικό και πράο. Είχε την ευγένεια να αφουγκράζεται το συνομιλητή του. Έλληνα πολιτισμένος. Πρόεδρος εσαεί. Εξάισιος άρχοντας.

Επίλογος

Το έργο της Ελένης Σκούρτη είναι καρπός αγάπης. Μιας παθιασμένης αγάπης μέχρις μυελού και οστέων. Ξεκαρφώνει τη μνήμη ως τον κρυφό της βυθό. Είναι η εσωτερική της φωνή που θησαυρίζει τη μορφή του έργου της. Μόνον η αγάπη χαρίζει με ισχυρό και καλαίσθητο τρόπο τη γνώση. Διαβάζει όλες τις λεπτομέρειες της ζωής. Ξαναγεννά την φύση των πραγμάτων. Η Ελένη τα γνωρίζει όλα αυτά εκ βαθέων και παιδιόθεν. Έτσι, οι αναφορές στη φύση, την κοινωνία, τους ανθρώπους, τον πολιτισμό σμιλεύονται δίκαια

με λογισμό και όνειρο. Είναι μαθημένη και γι' αυτό γίνεται πιστευτή.

Την παρακινεί η αρχή να είναι χρήσιμη για τον τόπο της. Το θεμελιώδες ερώτημα «τι άφησε η μνήμη των προγόνων της στην κορφή των βουνών» λαβαίνει απάντηση. Και η στάση της είναι εξαιρετική. Ιδιαίτερα στη σημερινή εποχή που κυριαρχεί η πείνα της χυδαίας ματαιοδοξίας και ο ακατάληπτος τρόμος της.

Η εμμονή και η προσήλωση στη γλώσσα, τις λέξεις, τη λογοτεχνία είναι πολιτική αισθητική και αντίσταση. Άλλωστε, έτσι κι αλλιώς, ο ελληνικός πολιτισμός είναι κατεξοχήν γλωσσικός πολιτισμός και η λογοτεχνία μυσταγωγός ζωής σ' όλες τις μορφές.

Η περιπέτεια ενός βιβλίου είναι γοητευτική υπόθεση. Η καλύτερή του στιγμή η φιλοκαλία των ωραίων αναγνωστών. Το βιβλίο της Ελένης Σκούρη είναι μια ενδιαφέρουσα πολιτιστική μαρτυρία. Μιλώ μεροληπτικά και αυθαίρετα. Όταν ξαναπάω στο Πάπιγκο, όλα θα είναι διαφορετικά στην όραση, τη συνείδηση, το εκκρεμές του ματιού μου. Όλα θα έχουν άλλη υπόσταση. Η φύση, οι ξερολιθιές, τα ποτάμια, οι λίμνες, οι άνθρωποι, το μωβ παραθυρόφυλλο που χτυπάει σαν τη φτερούγα πληγωμένου αγγέλου.

Το βιβλίο της είναι μια ωραία ψηφίδα στο ψηφιδωτό της σύγχρονης ηπειρώτικης λογοτεχνίας, που ξεπερνώντας την αστική καχεξία, το μεγαλοϊδεατισμό και τα ελληνοκεντρικά ιδεολογήματα της γενιάς του '30, αγωνίζεται μαχητικά να μορφοποιήσει όσα η Κατοχή και η αντίσταση, τα σακάτικα χρόνια του εμφυλίου και η μικρόψυχη συμπεριφορά

των νικητών προσπάθησαν ματαίως να κρύψουν, να αφανίσουν και γιατί όχι ιδιοτελώς να καρπωθούν.

Λησμόνησαν όμως ότι ο ηπειρώτης, εκτός από την πρώτη του φύση, την έλλογη, έχει και μια δεύτερη και μια τρίτη υλικής υφής. Από πέτρα, οξιές, χειμάρρους και ποτάμια, καταρράχτες. Τα κρύσταλλα των βουνών που συμμαζεύτηκαν κι έφτιαξαν τον Κρυστάλλη. Αυτή η υλική φύση που μετατρέπει, μεταποιεί τα ελαττώματα σε προτερήματα, θα αντιστέκεται στην ισοπεδωτική λογική της ευκολίας και των εξισωτικών τάσεων του σημερινού πολιτισμού.

Σας κούρασα. Κλείνω μ' ένα δρώμενο της μουσικής και του χορού. Στον τόπο μας, την ώρα της μεγάλης οίησης του γλεντιού ο κορυφαίος του χορού παραγγέλνει στον οργανοπαίκτη γύφτο να σπάσει το κλαρίνο κι έτσι αντικριστά κλαριτζής και χορευτής, αρχέγονο ζεύγος της όρχησης, της μύησης με διθύραμβο ψυχής και λυρισμό ιαμβικό και ανάπαιστο επικυρώνουν το νόημα της ζωής. Μέσα σ' αυτό το τοπίο ας κατανοήσουμε τη γραφή του βιβλίου και τον ηπειρώτικο πολιτισμό.

Στον τόπο οι νεκροί σ' ένα ασημένιο ανθό
αυτοδίδακτος θυμικά ο ρυθμός
σπασμένο το κλαρίνο.

Τότε ακούστηκαν βοές, μινυρίσματα
και θυμοί
κλειστή άνοιξη, παλιές τουλίπες
βάραθρα ξενιτιάς

κλάματα κλειδωμένα,
η γαλήνη της σιωπής
ως παράξενη αγριότητα.

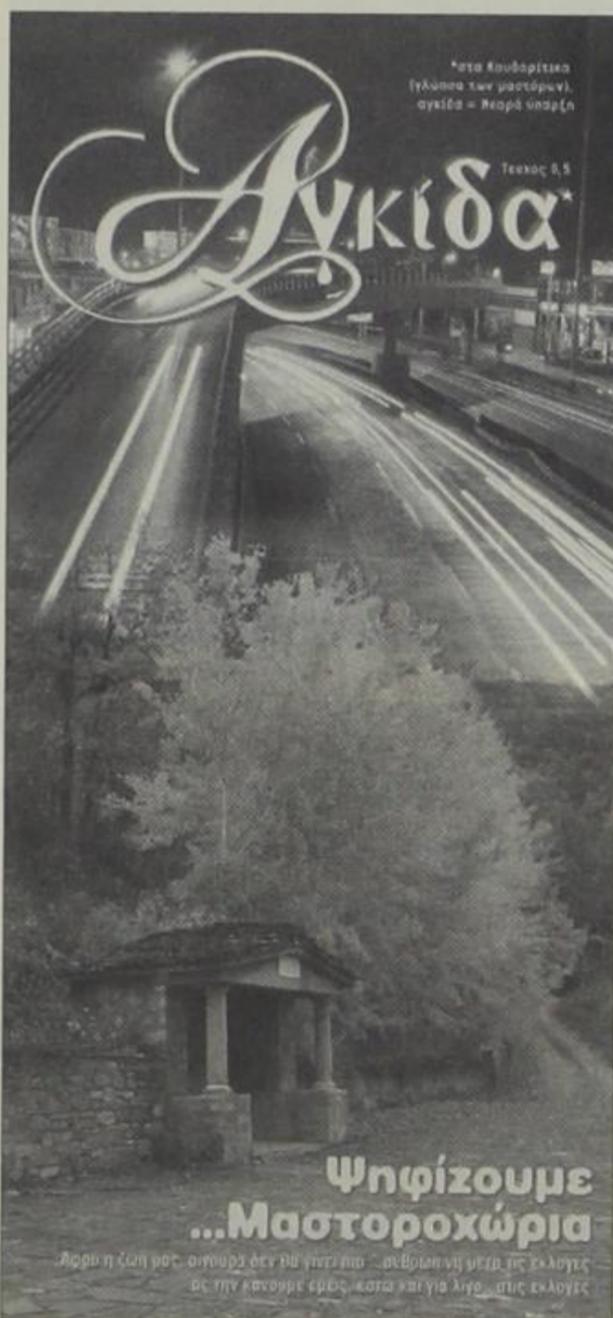
Με τόνους τρυφερούς
το σκοτεινό της ψυχής.

Άγραφα αυτά τα μάτια της ομορφιάς
ο έρωτας του θανάτου.

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Μιχάλης Κυρζίδης

Περιοδικό «Αγκίδα», η «νεαρά ύπαρξη»

Μια νεαρά ύπαρξη, με όρεξη, ενθουσιασμό και ποτισμένη με το μεράκι των παλαιότερων για τα χωριά μας...

Μια συντροφιά παιδιών από όλα τα χωριά του Δήμου, εμπνευσμένη από την αγάπη για τα Μαστοροχώρια, δίνει και αυτή την μάχη της με τη λήθη...

Μια εφημεριδούλα με το όνομα Αγκίδα (νεαρά ύπαρξη στα κουδαρίτικα) το καλοκαίρι που μας πέρασε, μας εξέπληξε ευχάριστα...

Τεύχος «μηδέν» όπως το είχαν ονομάσει, είχε από την μία πλευρά όλα τα Μαστοροχώρια σε χάρτη και από την άλλη όψη, τις σκέψεις των παιδιών... αλλά και cartoon.

Τον Οκτώβριο στις εκλογές... ξαναέκανε την εμφάνισή της με την 0,5 έκδοση, προτρέποντας στο να... ψηφίζουμε στα Μαστοροχώρια, αλλά και την κεντρική βρύση του χωριού μας στο εξώφυλλό του.

Το πρώτο τεύχος δεν άργησε να ξεφυτρώσει... Ένα νεογέννητο πεύκο στο εξώφυλλό του να τονίζει το νεαρό της ύπαρξης αλλά και να εκπέμπει ένα σεβασμό προς τη φύση. Με 68 σελίδες γεμάτες Μαστοροχώρια. Απολαυστικό και εκτεταμένο το

αφιέρωμα στο Γράμμο με πολλές φωτογραφίες να αποκαλύπτουν τις ομορφιές που κρύβει στις πλαγιές του, με ιστορικά στοιχεία αλλά και προβληματισμούς. Στις σελίδες του βρήκαμε αναφορές σε δυναμικές εκδηλώσεις από το Σύλλογο Νέων αλλά και άλλους Συλλόγους. Όμως και αρκετά άρθρα με σκέψεις των παιδιών, άλλοτε νοσταλγικές, άλλοτε αιχμηρές και άλλοτε να κινούνται στη σφαίρα της φαντασίας, αλλά πάντα με γνώμονα αυτή τη αδόλευτη σχέση τους με τα χωριά μας.

Στην υπογραφή του εντύπου βρίσκουμε το Σύλλογο Νέων εκ Μαστοροχωρίων Αττικής

«Ο Σαραντάπορος» ο οποίος δραστηριοποιείται εδώ και 3 χρόνια και προσκαλεί όλους τους νέους της περιοχής να πλαισιώσουν την κίνηση αυτή, ώστε η παρέα να γίνει πιο όμορφη και πιο δημιουργική.

Να πούμε εδώ ότι ο Σύλλογος έχει έντονο και το χιονιαδίτικο χρώμα.

Πληροφορίες για το Σύλλογο Νέων μπορείτε να βρείτε στο site: www.neolaiamast.blogspot.com και για επικοινωνία: neolaiamast@gmail.com ή στο τηλέφωνο 6945311585.

Γιάννης Λιάτσης

Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος»

Γεγονότα, πρωτοβουλίες, δραστηριότητες 2007 - 08

Αγαπητοί χωριανοί και φίλοι της Αδελφότητάς μας, χάρη στη δική σας στήριξη και συμπαράσταση προσπαθήσαμε και διοργανώσαμε ορισμένες εκδηλώσεις και αναλάβαμε κάποιες πρωτοβουλίες.

Χαιρόμαστε ιδιαίτερα και αισθανόμαστε υπερήφανοι, επειδή και τη χρονιά που πέρασε, μας περιβάλλατε με την αγάπη σας, την αγάπη εκείνη που νιώθει ο καθένας μας για το χωριό, τα ήθη και τα έθιμά του.

Χάρη στις προσπάθειες όλων μας διατηρούνται άρρηκτοι οι δεσμοί που μας συνδέουν, και επομένως παραμένει ζωντανό και ενεργό το χωριό μας με την πλούσια πολιτιστική του κληρονομιά.

Για τη χρονιά που πέρασε εκδόθηκε το ημερολόγιο του 2008 με θέμα «Το σχολείο» και τα μαθητικά χρόνια στους Χιονιάδες με φωτογραφίες και εργασίες δασκάλων και μαθητών, θυμίζοντας σε πολλούς όμορφες στιγμές των παιδικών τους χρόνων. Διοργανώθηκε η κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίττας μας, μια όμορφη και ζεστή εκδήλωση με μαζική παρουσία χωριανών και φίλων της Αδελφότητας όχι μόνο από την Αθήνα αλλά και αντιπροσώπων από Αγρίνιο και Ιωάννινα. Ανταλλάξαμε ευχές και απολαύσαμε για μια ακόμα φορά παραδοσιακές Χιονιαδίτικες πίττες από «χρυσοχέρες» γυναίκες του χωριού μας, τις οποίες ευχαριστούμε θερμά για την ευγενική προσφορά τους, πίνοντας γνήσιο Χιονιαδίτικο τσίπουρο υπό τον ήχο αυθεντικής παραδοσιακής μουσικής.

Απονεμήθηκαν έπαινοι σε νέους επιτυγχόντες σε πανεπιστημιακές σχολές και ακολούθησε λαχειφόρος κλήρωση με αξιόλογα δώρα (τηλεόραση LCD, φωτογραφική μηχανή και ένα MP3).

Έγιναν οι καθιερωμένες αρχαιρεσίες για την ανάδειξη του νέου Δ.Σ., αφού νωρίτερα παρουσιάστηκε ο οικονομικός απολογισμός από το απερχόμενο Δ.Σ. Μετά το πέρας της διαδικασίας ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα, σύμφωνα με τα οποία εκλέχτηκαν για το καινούργιο Δ.Σ. οι παρακάτω για την επόμενη διετία:

Πρόεδρος: Λιάτσης Ιωάννης

Αντιπρόεδρος: Δημητριάδης Βασίλειος

Γραμματέας: Σκούρτης Κωνσταντίνος

Ταμίας: Μανδρίδης Βασίλειος

Μέλη: Γεραβέλης Μιλτιάδης, Λέρη Βασιλική, Μάτσος Γεώργιος

Εκ μέρους του νεοεκλεγέντος Διοικητικού Συμβουλίου σας ευχαριστούμε θερμά για την στήριξη που μας παρέχετε και υποσχόμαστε να κάνουμε ό,τι είναι δυνατόν, για να διατηρήσουμε την Αδελφότητά μας ενεργή και αξιόμαχη.

Ακόμη αποφασίστηκε η αύξηση της ετήσιας συνδρομής προς την Αδελφότητα στο ποσό των (10) δέκα ευρώ, μετά από αρκετά χρόνια, διότι, όπως αντιλαμβάνεστε, ο μικρός αριθμός των μελών και οι ανάγκες που προκύπτουν κάθε φορά μας το επιβάλλουν.

Βρισκόμαστε σε διαρκή και άμεση επικοινωνία με το τοπικό συμβούλιο και τον πολιτιστικό σύλλογο του χωριού μας εντείνοντας τις προσπάθειές μας από κοινού, για να επιλύουμε τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζει το χωριό μας και πάνω απ' όλα να αναδείξουμε την ιστορία και τον πολιτισμό αυτού του μικρού τόπου. Όλα αυτά όμως πετυχαίνονται μόνο με τη σωστή αντιμετώπιση απ' όλους μας, με υπομονή και επιμονή και με συνεχή αγώνα για ένα καλύτερο μέλλον του τόπου μας.

Παρήγορο είναι ότι η νεότερη γενιά γίνεται άξιος συνεχιστής όλων αυτών των προσπαθειών, προσφέροντας ιδέες και νεανικές ανησυχίες για ένα καλύτερο αύριο.

Σας ευχαριστούμε θερμά.

*Διονύσιος Κυρζίδης,
Νικόλαος Ζωγράφος,
Κήρκας Ζωγράφος.*

*Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κύριος Κάρολος Παπούλιας
είναι πάντα κοντά στις ηπειρώτικες δραστηριότητες.
Ενημερώνεται και για τις δικές μας πολιτιστικές προσπάθειες
και μας έχει τιμήσει ιδιαίτερα με το ενδιαφέρον του.*

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας

*Θερμά ευχαριστίες
στην ομάδα
Κάρολος Γ. Παπούλιας*

Εθελοντικές δράσεις 2007

Πρόγραμμα εθελοντικής εργασίας για το περιβάλλον

Οι προσπάθειες του Δήμου Μαστοροχωριών για την ανάδειξη και διαφύλαξη της παράδοσης και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς του τόπου μας, κάθε καλοκαίρι συνεπικουρούνται από τις εθελοντικές ομάδες εργασίας.

Ο Δήμος μας συνεργάζεται για 17 ολόκληρα χρόνια με τα προγράμματα ΠΕΕΠ, προσφέροντας την ευκαιρία σε νέους από διάφορες χώρες του κόσμου να επισκεφθούν τον τόπο μας και να εργαστούν εθελοντικά.

Τον Ιούλιο του 2007 για 15 ημέρες ομάδα από 16 νέους (από Ελλάδα, Γαλλία, Ισπανία, Κορέα, Ιταλία, Βέλγιο, Τσεχία) φιλοξενήθηκαν και εργάστηκαν στις Χιονιάδες συντηρώντας τις προσόψεις των ναών του Αγ. Νικολάου και της Αγ. Παρασκευής.

Για το 2008 προβλέπεται να λειτουργήσουν δύο προγράμματα εθελοντικής εργασίας στη Δροσοπηγή και στις Χιονιάδες.

Οι εθελοντές φεύγοντας εξέφρασαν τις ευχαριστίες τους για τη φιλοξενία των κατοίκων, θαύμασαν το φυσικό περιβάλλον και εντυπωσιάστηκαν από την ιστορία και τις παραδόσεις του τόπου μας

Τριαντάφυλλος Σιούλης
Δρ Αρχαιολογίας

Ψηφιακή καταγραφή και παρουσίαση παραδοσιακών μορφών τέχνης και επαγγελμάτων στην Ήπειρο

Την Τετάρτη 23 Μαΐου 2007 στις 11:30, στο Συνεδριακό κέντρο της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων (Ν. Ζέρβα 28-30, Στοά Σάρκα) παρουσιάστηκε το έργο «Νομός Ιωαννίνων: οι τέχνες στην καθημερινότητα για την πολιτιστική έκφραση και την τουριστική αναπτυξιακή προοπτική» του Επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» (ΕΠ ΚτΠ). Το έργο αναφέρεται στη μεταβυζαντινή αγιογραφία με τους γνωστούς λαϊκούς Καπεσοβίτες και Χιοναδίτες ζωγράφους και στη ξυλογλυπτική, με τους περίφημους ταλιαδόρους από

τα χωριά του Μετσόβου και του Γοργοποτάμου (Τούρνοβο).

Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων προχώρησε στη συγκέντρωση και αποτύπωση σε ψηφιακή μορφή του διάσπαρτου αυτού υλικού, με την πολύτιμη συνδρομή της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων και της Ιεράς Μητροπόλεως Πωγωνιανής, Δρυινουπόλεως και Κονίτισης. Για το έργο μίλησαν: η αντινομάρχης κ. Μαρία Νάκα - Νέσσερη, ο αναπληρωτής καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Ιωάννης Ρίζος, ο διδάκτωρ Αρχαιολογίας και επιστημονικός υπεύθυνος του έργου κ. Τριαντάφυλλος Σιούλης, ο υπεύθυνος ψηφιοποίησης κ. Λάζαρος Θεοδώρου και η υπεύθυνη του έργου, υπάλληλος του Τμήματος Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων της Ν.Α.Ι. κ. Σοφία Τριάντου. Το σύνολο του έργου ψηφιοποιήθηκε και αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και είναι προσβάσιμο από κάθε πολίτη στη διεύθυνση <http://cultureportalweb.uoi.gr/cultureportalweb/> (ή με αναζήτηση, γράφοντας «Οδηγός Ηλείου» στο Google και στη συνέχεια πηγαίνοντας στο θέμα Παραδοσιακές μορφές Τέχνης - Επαγγέλματα). Επίσης το έργο καταγράφηκε και σε ψηφιακό δίσκο (cd), τον οποίο διανέμει η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση.

Σε δηλώσεις του ο Νομάρχης Αλέξανδρος Καχρυμάνης, αναφέρθηκε στη δυνατότητα

που δίνεται μέσω του διαδικτύου για προβολή των παλιών τεχνών και του πολιτισμού του νομού, σημειώνοντας πως οι τέχνες που αναπτύχθηκαν την εποχή εκείνη είναι κομμάτι του πολιτισμού μας, ενώ αναφορά έκανε και στους αγιογράφους από τους Χιονιάδες και το Καπέσοβο και τους ξυλογλύπτες από το Μέτσοβο και το Γοργοπόταμο. «Ο Νομός Ιωαννίνων έχει δύο άξονες ανάπτυξης: Το περιβάλλον και τον πολιτισμό, κομμάτι του οποίου είναι οι τέχνες. Θεωρήσαμε ότι ήταν υποχρέωσή μας να καταγράψουμε και να διασώσουμε έργα καλών τεχνών στην περιοχή μας. Ξεκινήσαμε με την ξυλογλυπτική και την αγιογραφία και θα ακολουθήσουν και άλλες τέχνες, προκειμένου να γνωρίσουν τα επιτεύγματά τους οι νέες γενιές», σημείωσε ο Νομάρχης. Καταλήγοντας, ο κ. Καχριμάνης τόνισε πως η καταγραφή θα συνεχιστεί, καθώς «έχουμε υποχρέωση μέσω του διαδικτύου να δείξουμε τον πολιτισμό μας και όλους αυτούς που ανέδειξαν τις τέχνες αυτές».

Το έργο, όπως το παρουσίασε με προβολή ο κ. Τριαντάφυλλος Σιούλης, περιλαμβάνει κείμενα (πάνω από 120 σελίδες), εικόνες (περίπου 1000) και βίντεο που αφορούν: α) στην τέχνη της ξυλογλυπτικής όπως αυτή ξεκίνησε στο Μέτσοβο, το Γοργοπόταμο (Τούρνοβο) και τα γύρω χωριά με όλες τις προεκτάσεις της, δηλαδή τα έργα

Οι Αίνοι (λεπτομέρεια), έργο Ιωάννου, Αθανασίου και Αναστασίου Αναγνώστη, Καπεσοβιτών, Άγιος Νικόλαος Τσεπέλοβου, 1786.

Ναός Μεταμόρφωσης, Άγιος Σωτήρας Βοΐου, τοιχογραφία του Χιονιαδίτη Μιχαήλ Μιχαήλ, 1783.

(τέμπλα, θρόνους, άμβωνες, αναλόγια κ.ά.), την τεχνική εκτέλεση αλλά και τους τεχνίτες του ξύλου, δηλαδή τους ξυλογλύπτες (ταλιαδόρους), το πώς εργάζονταν από το ξεκίνημα ως την παράδοση ενός έργου, πώς ήταν οργανωμένοι, την ακτινοβολία τους και τα ταξίδια τους, τους καημούς τους και τα βάσανά τους, τους θρύλους που δημιουργήθηκαν γύρω από το όνομα ορισμένων απ' αυτούς και άλλα, β) στην τέχνη της ζωγραφικής – αγιογραφίας, όπως αυτή ξεκίνησε στους Χιονιάδες και το Καπέσοβο, τα έργα, όπως φορητές εικόνες και τοιχογραφίες, το πού έφταναν οι ζωγράφοι – αγιογράφοι για να κάνουν τα έργα τους, την οργάνωσή τους και τα εργαστήριά τους, τα άλλα παράλληλα έργα που έκαναν για να ζήσουν, όπως διακοσμήσεις οικιών και προσωπογραφίες, ξυλόγλυπτα (παράδειγμα κασέλες), τη διάρκειά τους στο χρόνο, τα βάσανά τους και άλλα.

Ειδικότερα για τους Χιονιάδες και την τέχνη της αγιογραφίας, τέχνη κατ' εξοχήν εκκλησιαστική, αλλά και της ζωγραφικής με την ευρύτερη έννοια, διακοσμητικής κατά κανόνα, γίνεται αναφορά για τις απαρχές της, την οργάνωση και τα ονόματα των Χιονιαδιτών αγιογράφων, τις παραγγελίες των έργων με αναφορά σε χειρόγραφα της εποχής (τοιχογραφίες, φορητές εικόνες, επιγραφές, διακοσμητική – κοσμική ζωγραφική, ξυλογλυπτική, προσωπογραφίες) τις τιμές και τις άλλες παράλληλες εργασίες που κάνουν, την αμοιβή για τα έργα τους, τα ταξίδια τους, για τα εργαστήρια των Χιονιαδιτών ζωγράφων

στα Γιάννινα και τη μαθητεία σ' αυτά, για την περίοδο ακμής και παρακμής της τέχνης τους, τις επιδράσεις στην τέχνη τους, την τεχνοτροπία και το ύφος των έργων τους, την πρωτοτυπία, καθώς και στα ανθίβολα.

Σώζονται 2000 περίπου ανθίβολα (πρωτότυπα σχέδια εργασίας) εργαστηρίου των Χιονιάδων στη συλλογή της οικογένειας Μ. και Β. Γιαννούλη στο Βόλο, μερικά από τα οποία παρουσιάστηκαν, ύστερα από συντήρηση, σε έκθεση στο Βόλο, τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα. Τα ανθίβολα προέρχονται από τους απογόνους της οικογένειας του Αναστασίου Παπακώστα – Μαρινά και των γιων του Χριστοδούλου και Θωμά. Σε ανθίβολο της συλλογής Γιαννούλη διαβάζουμε: «Δια του χειρός Θωμά Αναστασίου Κωνσταντίνου Ζωγράφου την 1877 Μαΐου 24».

Ερευνητές πιθανολογούν ότι αριθμός ανθιβόλων, που βρίσκεται στα χέρια των Χιονιαδιτών, περιήλθαν σ' αυτούς από Καπεσοβίτες ζωγράφους. Συγκεκριμένα από τον Αναστάσιο Αναγνώστη Καπεσοβίτη στον Αναστάσιο Παπακώστα – Μαρινά, Χιονιαδίτη, που δραστηριοποιείται στα μέσα του 19ου αιώνα στο Τσεπέλοβο. Αυτό είναι πιθανό να συνέβη, αλλά ίσως και το αντίστροφο σε πολλές περιπτώσεις, αφού, όπως διαπιστώνουμε αρκετές φορές, συνεργάζονται σε αγιογράφιση ναών ή εργάζονται παράλληλα, ζωγράφοι από διαφορετικές περιοχές, όπως στη Μηλόβιστα των Σκοπίων, στο ναό της Αγίας Παρα-

σκευής οι Σαμαριναίοι με τους Χιονιαδίτες ή ο Μιχαήλ από τους Χιονιάδες, που στα 1785 συνεργάζεται με τον Δημήτριο Μπουρμπουτζιώτη από το Επταχώρι Καστοριάς, στην αγιογράφιση της Μονής Αγίου Αθανασίου στο χωριό Άγιος Ηλίας Νομού Κοζάνης. Σε μια χρονική περίοδο που η αγιογραφία αναπτύσσεται και διαδίδεται, είναι πολύ φυσικό τα ίδια πρότυπα (ανθίβολα) να κυκλοφορούν από περιοχή σε περιοχή και η χρήση τους

Τμήμα του ξυλόγλυπτου τέμπλου, Αγία Παρασκευή Μετσόβου.

Ναός Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Γοργοπόταμος Μαστοροχωρίων.

να είναι γενικευμένη και ευρεία. Αλλά και ο κοινός τόπος διαβίωσης των αγιογράφων, όπως είναι το Ζαγόρι, όπου είναι γνωστό πως και Χιονιαδίτες αγιογράφοι εργάζονται και αποκτούν μόνιμη εγκατάσταση, καθώς και η κοινή μαθητεία των αγιογράφων στα ίδια βυζαντινά πρότυπα, είναι φυσιολογικό να δημιουργεί συνεργασίες, ανταλλαγές προτύπων και αλληλεπιδράσεις. Σχετικά με τα ανθίβολα να πούμε ακόμη πως αυτά και οι φυλλάδες (όπως αυτή του Διονυσίου από Φουρνά) ήταν ο εξοπλισμός του ζωγράφου. Τον έριχνε στον τουρβά του κι έπαιρνε τους δρόμους μόλις άνοιγε ο καιρός, ταξιδεύοντας αυτός κι η τέχνη του μαζί, προσφέροντας πολύτιμο έργο, όπου χρειαζόταν, σε εκκλησιές και μοναστήρια, αλλά και ένα αίσθημα περηφάνιας και ένα όραμα εθνικό - αναγεννητικό στο υπόδουλο γένος.

Πρόσφατα τα ανθίβολα απέκτησε η Νομαρχιακή αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, ύστερα από πρωτοβουλία του πολύ δραστήριου σε θέματα πολιτισμού Νομάρχη κ. Αλέκου Καχριμάνη, με σκοπό να τα παρουσιάσει σε έκθεση και να τα διαφυλάξει στο Μουσείο των Χιονιαδιτών αγιογράφων.

Σε κάθε περίπτωση η διάσωση και διαφύλαξη αυτής της πολύτιμης πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και η ανάδειξή της, αποτελεί παράλληλα και πλούσια πηγή πληροφόρησης για κάθε ενδιαφερόμενο (ερευνητές, φοιτητές, μαθητές, ζωγράφους - αγιογράφους κ.α.).

Κλείνοντας να πούμε ότι στα πλαίσια αυτού του ευρύτερου έργου πολιτισμού της Νομαρχιακής αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, είναι στο τελευταίο στάδιο και η αντίστοιχη παρουσίαση των έργων, που έχουν σχέση με την αργυροχρυσοχοΐα, την υφαντική και τους πετράδες.

Ναός Γενεθλίων της Θεοτόκου, Καβάσιλα Κόνιτσας. Άνω: Ο Παντοκράτωρ.

Κατερίνα Τσούβαλη
 φιλόλογος, υπεύθ. Κ.Π.Ε. Κόνιτσας

Μονή Γενεθλίων Θεοτόκου Καβασίων Κόνιτσας

Τα μνημεία του πολιτισμού μας καταρρέουν

Αυτός ο τίτλος, όσο κι αν φαίνεται ηχηρός, δεν είναι καθόλου υπερβολικός, αν λάβει κανείς υπόψη του, τι συμβαίνει στην ελληνική περιφέρεια με ό,τι απόμεινε από το άμεσο προγονικό μας παρελθόν. Τα μνημεία του λαϊκού μας πολιτισμού, μοναστήρια, εκκλησίες, ξωκλήσια, γεφύρια, βρύσες, μύλοι αλλά και μουσουλμανικά κτίσματα, τζαμιά, τουρμπέδες, αρχοντικά και ό,τι άλλο προσδίδει ιδιαιτερότητα στο τοπίο, είναι αφημένα στο έλεος του χρόνου και των αρχαιοκαπήλων.

Στόχος του άρθρου αυτού δεν είναι να επιρρίψουμε απλά, ευθύνες στην Τοπική Αυτοδιοίκηση ή τις Εφορείες Βυζαντινών και Νεωτέρων Μνημείων, τις γνωρίζουν άλλωστε. Στόχος είναι να γίνει ευρύτερα γνωστό το πρόβλημα των μνημείων της περιοχής της Κόνιτσας, καθώς και η ευαισθητοποίηση όλων, Εκκλησίας, Πολιτείας, Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, Περιφερειακών Υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού, τοπικών αρχόντων και φορέων, ώστε να ληφθούν μέτρα για τη διάσωση, τη φύλαξη, την προστασία και τη συντήρησή τους.

Η αφορμή για το άρθρο στάθηκε μια επίσκεψη στο μοναστήρι των Γενεθλίων της Θεοτόκου των Καβασίων και η απόγνωση των ευσεβών κατοίκων του χωριού, οι οποίοι βλέπουν το κτίσμα αφενός μεν να γέρνει με κίνδυνο να κατεδαφιστεί και τις αγιογραφίες να διαβρώνονται και αφετέρου να λεηλατείται.

Το καλοκαίρι του 2006 η Μονή δέχτηκε την επίθεση αρχαιοκαπήλων, οι οποίοι αφαιρέσαν το ξύλινο τμήμα που υπήρχε στο πάνω μέρος του τέμπλου με τον εσταυρωμένο και έξι εικόνες χιονιαδιτών αγιογράφων. Οι αρχαιοκάπηλοι πήραν ακόμη μαζί τους το μπρούτζινο πολυέλαιο και έξι κηροπήγια, απογυμνώνοντας το ναό. Σοκαρισμένοι οι κάτοικοι κατήγγειλαν το γεγονός στην αστυνομία, συντάχθηκε σχετικός φάκελος, αλλά ως τώρα δεν υπήρξε αποτέλεσμα. Απογοητευμένοι συμπλήρωσαν το κενό με μια πρόχειρη ξύλινη κατασκευή ελπίζοντας να βρεθούν τα κλοπιμαία.

Η μονή βρίσκεται ΒΔ του χωριού Καβάσιλα Κόνιτσας, σε ένα φυσικό εξώστη με αιωνόβια δέντρα, στα αριστερά του δρόμου, που οδηγεί στα ιαματικά λουτρά και αγναντεύει την κοιλάδα του ποταμού Σαρανταπόρου και τα αλβανικά σύνορα. Οι κάτοικοι των Καβασίων και των γύρω χωριών πανηγυρίζουν και τιμούν τη Θεοτόκο της Ζωοδόχου Πηγής

και στις 8 Σεπτεμβρίου, γιορτή των Γενεθλίων της Παναγίας.

Το μοναστήρι, σύμφωνα με τον Αναστάσιο Ευθυμίου, ιστοριοδίφη και συγγραφέα, πρέπει να χτίστηκε το 13ο – 14ο αι, και αποτελούσε το κέντρο του παλιότερου χωριού Καβάσιλα, τα οποία «οφείλουν το όνομά τους στον Αλέξιο Καβάσιλα, στρατηγό του Αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ανδρόνικου του Β΄ (1282-1328), ήταν δε χτισμένα γύρω από το μοναστήρι, μέχρι της αρχές της Τουρκοκρατίας, οπότε και μεταφέρθηκαν στη σημερινή τους θέση» (Δ. Καμαρούλιας).

Ο Αν. Ευθυμίου αναφέρει ότι η μονή ανακαινίστηκε το 1804, ενώ οι εντοιχισμένες πλάκες αριστερά και δεξιά της αυλόπορτας δίνουν τη χρονολογία 1816, γεγονός που οδηγεί τον Πρεσβύτερο και συγγραφέα Διονύσιο Τάτση στο συμπέρασμα ότι η σημερινή εκκλησία του μοναστηριού χτίστηκε το 1816.

Από το πλούσιο μοναστήρι με τη μεγάλη κτηματική περιουσία σήμερα σώζεται το καθολικό, το χαγιάτι και μέρος του πέτρινου περιβόλου. Το καθολικό, μονόκλιτη βασιλική με τρούλο και στέγη με σχιστόπλακα, αποτελεί ένα καλαίσθητο, σεμνό δείγμα της ηπειρώτικης εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής και ένα σπουδαίο μνημείο της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Το εσωτερικό του ναού είναι ολόκληρο αγιογραφημένο, εκτός από το κάτω μέρος των τοίχων, που φέρει ζωγραφικές διακοσμήσεις. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή που βρίσκεται στο εσωτερικό υπέρθυρο του καθολικού, ο ναός «ΙΣΤΟΡΙΘΗ ΔΕ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΤΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΩΝ ΖΗΚΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ/ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΕΚ ΚΩΜΗΣ ΧΙΟΝΙΑΔΕΣ 1864 Ιουλίου 18» με την επιμέλεια του ιερομόναχου Χρυσάνθου Λαϊνά. Ιστορούνται τα Άγια Πάθη από την Κυριακή των Βαΐων ως τη Σταύρωση και την Ανάσταση, υπάρχουν ολόσωμες απεικονίσεις αγίων: οι Άγιοι Ανάργυροι, Αγ. Παντε-

Η Βαΐοφόρος, μάρτυρες, κτητορική επιγραφή.

Το ξύλινο τμήμα στο πάνω μέρος του τέμπλου που αφαιρέθηκε το 2006 από αρχαιοκαπήλους.

λεήμων, ο Άγ. Ιωάννης εκ Κονίτσης κ.α. Ο Παντοκράτορας στο θόλο του τρούλου και η Πλατυτέρα στην κόγχη του ιερού. Το τέμπλο είναι χτιστό και οι δεσποτικές εικόνες του Χριστού, της Παναγίας και του Προδρόμου είναι αγιογραφημένες στο σοβά. Κάτω από την Παναγία και τον Ιωάννη βρίσκεται η παράσταση του Ιωνά με το κήτος.

Τα χρώματα παραμένουν έντονα παρά το πέρασμα των χρόνων. Όμως το Άγιο Μανδήλιο στο υπέρθυρο της ωραίας πύλης είναι κομμένο στα δυο και η τοιχογραφία με τη μορφή του Αγίου Νικολάου στον βορινό τοίχο, έχει φουσκώσει από τις κρυφές σταλαγματιές. Πολλές μορφές αγίων είναι τραυματισμένες από τις ρωγμές των τοίχων που ανοίγουν επικίνδυνα και από την υγρασία, που φουσκώνει και ρίχνει το σοβά.

Ο τρούλος έχει πάρει επικίνδυνη κλίση και η στέγη χρήζει άμεσης επισκευής. Οι αντοχές του κτίσματος είναι μικρές και, αν δεν υπάρξει άμεση μέριμνα, θα χάσουμε ένα σημαντικό θρησκευτικό σύμβολο, ένα μνημείο της πολιτισμικής μας κληρονομιάς αλλά και ένα κομμάτι από την ψυχή μας.

Βιβλιογραφία

Δ. Καμαρούλιας, Τα Μοναστήρια της Ηπείρου, Τόμος α', έκδ. Μπάστας- Πλέσσας, Αθήνα, 1996

Πατήρ Διονύσιος Τάτσης, Μοναστήρια της Επαρχίας Κονίτσης. Εκδ. Μέλισσα, Θεσ/νίκη, 1987

Αν. Ευθυμίου, Το χωριό Καβάσιλα και οι ιστορικές του ενθυμήσεις, Ηπειρωτική Εστία, 18, σελ. 225-230, 1969

Η Γέννησις
του Χριστού,
μάρτυρες

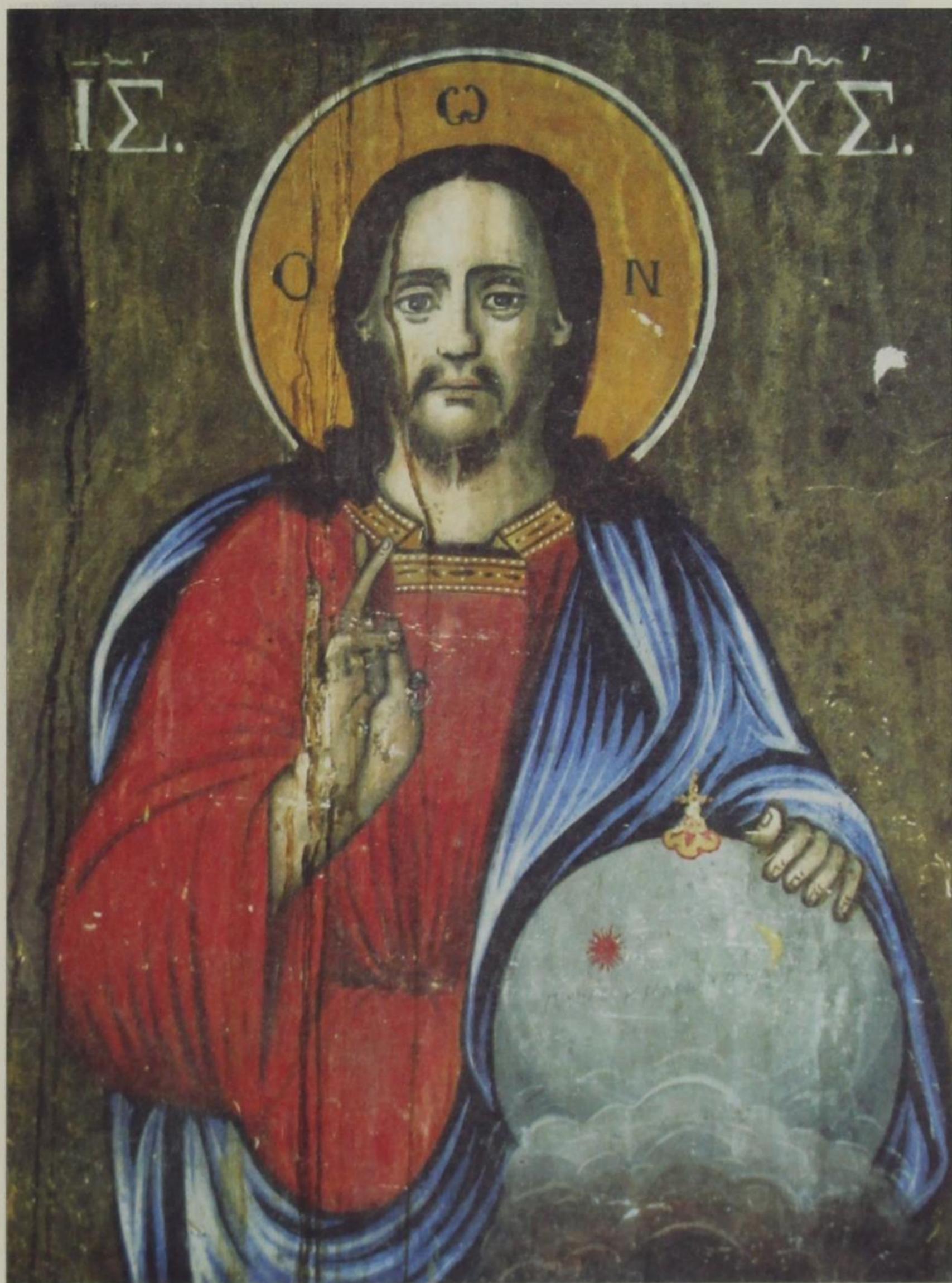

Άνω: Νεομάρτυρες, παλαιότερη φωτογράφιση. Κάτω: Η ίδια τοιχογραφία όπως είναι σήμερα. Οι έντονες φθορές είναι αποτέλεσμα της εγκατάλειψης και της αδιαφορίας των αρμοδίων.

Η Παναγία, τοιχογραφία στο χτιστό τέμπλο.

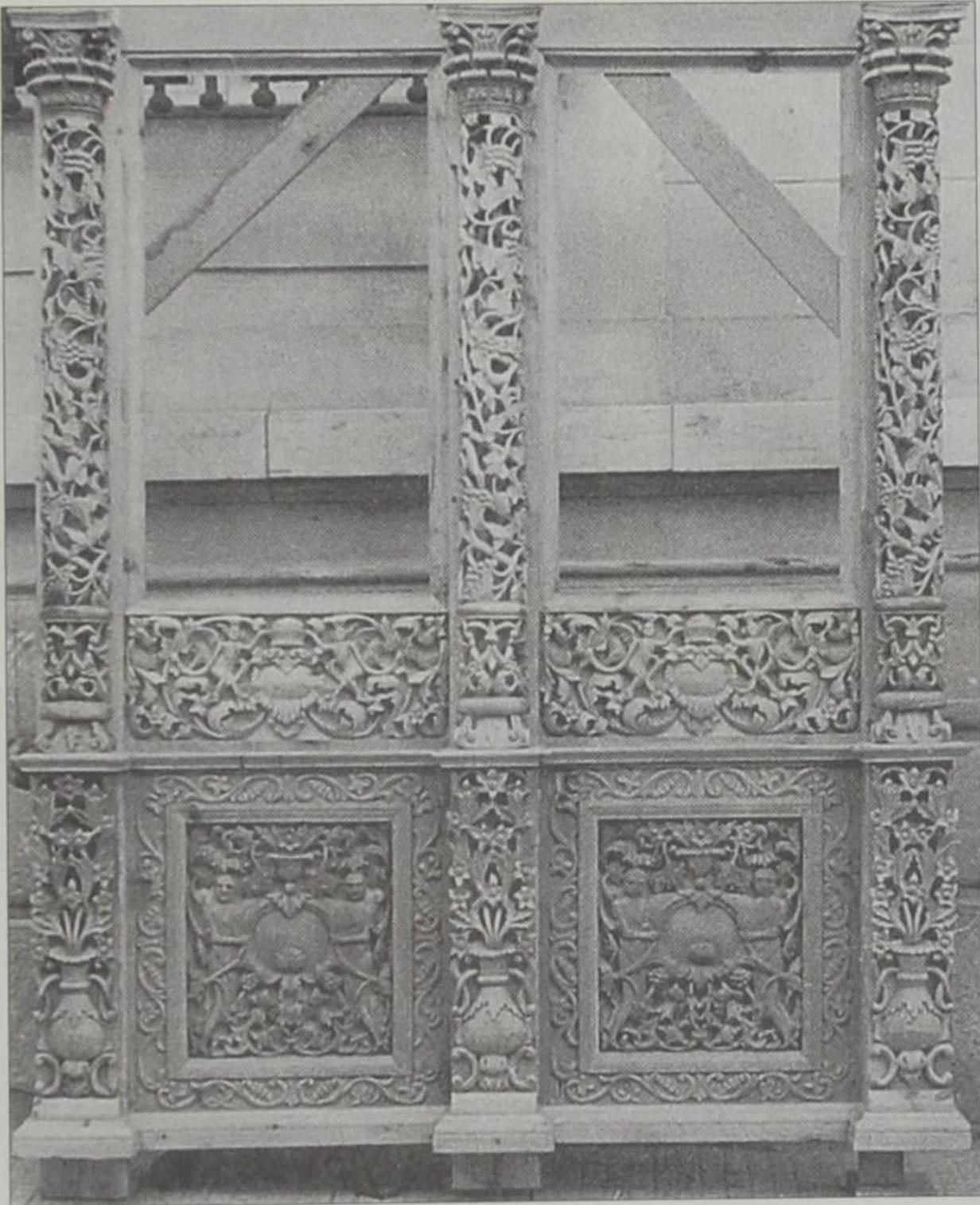
Ο Χριστός, τοιχογραφία στο χτιστό τέμπλο.

Ναός Γενεθλίων της Θεοτόκου, Καβάσιλα Κόνιτσας. Παραστάσεις από τη ζωή του Χριστού.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΧΙΟΝΙΑΝΕΣ, 441 00 ΚΟΝΙΤΣΑ

ISSN 1108-2259

Τμήμα τέμπλου στο εργαστήριο του Γεώργιου Σκαλιστή.

φκιάσει και καναδυό μπαούλα, αλλά μόνο σε φίλους. Δεν έχω χρόνο για τίποτα. Στην Κόνιτσα έχομε φκιάξει εγώ κι ο γιος μου το τέμπλο του Αγίου Κοσμά.

Στην Έδεσσα φκιάσαμε το τέμπλο της Αγίας Σκέπης, μεγάλο και ωραίο. Έχω φκιάσει και εικονοστάσια σε κάτι χωριά της Εδέσσης. Στα Μετέωρα έχω φκιάσει τις πόρτες σκαλιστές και προσθήκες στη Μονή Βαρλαάμ και λειψανοθήκες. Φκιάσαμε θρόνο, στασίδια και εικονοστάσια στη Λευκοπηγή Κοζάνης (προσφυγικό χωριό). Τα φκιάσαμε το 1967.

Φκιάχνομε τώρα το τέμπλο, το θρόνο και δυο εικονοστάσια στο χωριό Χτένι της Κοζάνης. Έχομε φκιάξει κι ένα θρόνο στη Λευκόβρυση, κοντά στη Λευκοπηγή.

Τώρα έχω αναλάβει ένα τέμπλο στο χωριό Καλλιθέα Κονίτσης. Φκιάχνομε κι ένα τέμπλο για τις Φιλιάτες κι ένα για την Αγία Φωτεινή Καστοριάς.